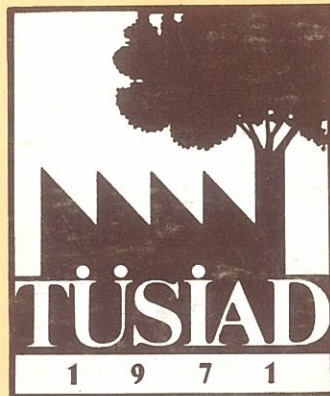

dış ticaret raporu

**ithalat ve ihracatta
sorunlar ve öneriler**

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

**Türk
sanayicileri
ve
iş adamları
derneği**

DIŞ TİCARET RAPORU
İTHALAT VE İHRACATTA
SORUNLAR VE ÖNERİLER

İSTANBUL

26 EYLÜL 1986

(Yayın No: TÜSİAD-T/86.9.91)

Cumhuriyet Cad. Ferah Apt. 233/9-10, Harbiye/İstanbul

Bu raporun tamamı veya bir bölümü TÜSİAD
"Dış Ticaret Raporu - İthalat ve İhracat-
ta Sorunlar ve Öneriler" referansı zikr-
edilmek kaydıyla yayınlanabilir.

1 9 7 1

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

TÜSİAD KURUCULAR PROTOKOLÜ

Anayasamızın öngördüğü karma ekonomi prensiplerine ve Atatürk ilkelerine uygun olarak, sanayi ve hizmet alanlarında çalışan meslek, bilim ve işadamlarının bilgi, tecrübe ve faaliyetlerini ahenkleştirerek değerlendirmek suretiyle, Türkiye'nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasına ve Batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına yardımcı olmak amacıyla kurulan Türk Sanayicileri ve İşadamları Birliği'nin devamlılığını sağlamak ve görevlerini yürütmek üzere lüzumlu mali yardımları, mutabık kalınacak esaslar dahilinde, müştereken yapacağımızı taahhüd ederiz.

Tarih: 2 Nisan 1971

VEHBİ KOÇ
(Koç Holding A.Ş.)

DR. NEJAT F.ECZACIBAŞI
(Eczacıbaşı Holding A.Ş.)

SAKIP SABANCI
(Sabancı Holding A.Ş.)

SELÇUK YAŞAR
(Yaşar Holding A.Ş.)

RAŞİT ÖZSARUHAN
(Metaş A.Ş.)

AHMET SAPMAZ
(Güney Sanayi A.Ş.)

FEYYAZ BERKER
(Tekfen A.Ş.)

MELİH ÖZAKAT
(Otomobilcilik A.Ş.)

İBRAHİM BODUR
(Çanakkale Seramik)

HİKMET ERENYOL
(Elektrometal San. A.Ş.)

OSMAN BOYNER
(Altinyıldız Mensucat A.Ş.)

MUZAFFER GAZİOĞLU
(Elyafli Çimento San. A.Ş.)

DIŞ TİCARET RAPORU

İthalat ve İhracatta
Sorunlar ve Öneriler

Özet ve Sonuç	I-XI
İTHALAT POLİTİKA VE UYGULAMALARI	
BÖLÜM I	
GİRİŞ	1
BÖLÜM II	
DIŞ TİCARET VE KORUMACILIK	3
BÖLÜM III	
TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN LIBERASYONU	7
1. Korumacılık Uygulamaları	7
2. İthalatta Liberasyona Geçiş	8
BÖLÜM IV	
İTHALATTA VE ÖDEMELER DENGESİNDE GELİŞMELER	13
1. İthalatta Gelişmeler	13
2. Ödemeler Dengesinde Gelişmeler	18
BÖLÜM V	
DIŞA AÇILMA POLİTİKASININ UYGULANMASINDA	
ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR	23
1. İthalatın Liberasyonu	23
2. Yatırım Teşvik Politikaları	27
3. İthalatta Gelişmeler	28
4. Konut Fonu Uygulaması	31
5. Dış Ticaret Hadleri	31
6. Damping	31
7. Gümrük Teşkilatı	32
BÖLÜM VI	
İTHALAT POLİTİKASI İLE İLGİLİ ÖNERİLER	33

İHRACAT POLİTİKA VE UYGULAMALARI

BÖLÜM I	
GİRİŞ	39
BÖLÜM II	
İHRACATIN SEYRİ	51
-Sektörler ve Ülkeler İtibariyle-	
1. Sektörel Değişim	51
2. Pazar Yapısında Değişim	53
BÖLÜM III	
İHRACATI TEŞVİK ZORUNLULUĞU VE TEDBİRLER	59
BÖLÜM IV	
İHRACATA İLİŞKİN SORUNLAR	65
1. Üretim Sorunu	65
2. İç Talep Sorunu	66
3. Sektörel Sorunlar	67
4. Pazarlama Sorunları	70
BÖLÜM V	
İHRACATLA İLGİLİ ÖNERİLER	71
1. Yatırım ve Üretim Politikaları	71
2. Pazarlama Politikası	72
3. Kur Politikası	73
4. İhracatı Teşvik Politikası	74
5. Yapısal Düzenlemeler	76
EK: I	
İTHALAT REJİMLERİ VE İTHALAT İLE İLGİLİ KARARLAR	77
EK: 2	
DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNDE CARİ KORUMA ORANLARI VE ÖNERİLER	81
1. Dünya Ekonomisinde Demir-Çelik Sanayii	81
2. Türk Demir-Çelik Sanayii ile İlgili Genel Bilgiler	82
3. Türkiye Demir-Çelik İşletmelerinin Durumu	86
4. Demir-Çelik Sanayiinde İthalat Politikası	89
5. Demir-Çelik Sektörü ile İlgili TUSİAD Önerileri	90
EK: 3	
ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEKİ İTHALAT SİSTEMLERİNE İLİŞKİN BİLGİLER	93
EK: 4	
ÇAĞDAŞ İHRACAT TEŞVİKLERİ İÇİN SEKİZ ÜLKEDEN ÖRNEKLER	99

Ö N S Ö Z

TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği) 1974 yılından buyana Türk ekonomisindeki gelişmeleri devamlı olarak izlemekte, önem ve özelliklerine göre zaman zaman sektör sorunları hakkında özel yayınlar yapmaktadır.

TÜSİAD, kamu yararına çalışan özel bir kuruluş olup yayınlarında tarafsız ve objektif kalmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle, raporda belirtilen değerlendirmelerin resmi görüşle veya TÜSİAD üyelerinin görüşleriyle doğrudan bir ilişkisi sözkonusu değildir.

Bu rapor, TÜSİAD Genel Sekreteri E.İhsan Özol yönetiminde; İthalat Bölümü Ahmet Ertürk, Cem Payaslıoğlu, Ayda Alpat; İhracat Bölümü Nilgün Demirtaş, Ahmet Turunç; Demir-Çelik Eki Ali Çarkoğlu tarafından hazırlanmıştır.

Bölümlerin hazırlanmasında Doç.Dr.Mehmet Kaytaz'ın çalışmalarından yararlanılmıştır.

Raporun hazırlanmasında Bakanlıklar, DPT, TC Merkez Bankası, Türkiye Bankalar Birliği, Devlet İstatistik Enstitüsü, ANKA, EBA, İKA, IMF, IBRD ve OECD yayınlarından yararlanılmıştır.

Rapor Leyla Dinçmen, Günay Bilge, Güniz Bursalıoğlu tarafından daktilo edilmiştir.

Istanbul, 26 Eylül 1986

ÖZET VE SONUÇ

Ekonomik kalkınma ve sanayileşme bir ülkenin bilimsel bir dış ticaret politikası uygulayabilmesi ile çok yakından ilgilidir. Dünya piyasasında mal ve hizmet fiyatları, tarife ve tarife dışı engellerin müsaadesi oranında karşılıklı bir bağımlılık içinde teşekkül ederler.

Bu gerçeğin bilinmesi nedeniyledir ki bütün ülkeler dış ticaret akımlarının fiyat ve büyüklüğünü kendi lehlerine çevirebilmek amacıyla milli dış ticaret politikaları saptamış ve uygulamışlardır. Ne varki, dış ticaret teorî ve uygulamaları kimsenin tekelinde olmayacak şekilde karışık, geniş, eski ve zengin bir geçmişe sahiptir.

Rasyonel bir dış ticaret politikasının saptanabilmesi için dünyadaki teorik gelişmelere ilave olarak makro ekonomik değişiklikler ile sektörlerde ve bireysel mal ve hizmetlerde arz-talebi etkileyen diğer koşulların bilimsel olarak gözlenmesi ve değerlendirilmesi gerekir. Bu değerlendirmelerin başarılı olarak yapılabilmesi ise bu konuda yetişmiş uzman bir ekonomist kadronun mevcudiyetini gerektirir.

Kuşkusuz, dış ticaret teorisinin gerçekleriyle bağdaşmayan hiçbir ekonomik tedbir başarılı olamayacağı gibi ayrıca kalıcı da olamaz. Hiçbir ülke kendi bildiği gibi ithal ikamesi, gümrük himayesi, iç sanayi ve KİT'leri destekleme politikaları takip edemez. Bilimsel olmayan uygulamalar ergeç ülkenin geri kalması, fakirleşmesi ve başka ülkelerin açık pazarı oluşu ile sonuçlanmaya mahkumdur.

Ayrıca, dünya ticareti serbest ticaret kuralları ve uluslararası kuruluşların ilkelerine göre yürütülüyor görünmesine rağmen, gerçekte gizli açık, sıkı pazarlıklar ve ikili menfaat dengelemelerine sahne olmaktadır.

Ülkenin dış ticaret politikasını düzenlemekle görevli uzman kadroların mutad uygulamalar dışında ve kısmen gizli yürütülen bu akımları da iyi takip ve değerlendirmeleri beklenir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün dünyada dışa açılma konusunda bilimsel bir uyanmaya karşılık piyasa ekonomisi prensiplerinin güç ve önemi geç anlaşıldığından ülkemizin dünya ihracat piyasasında ismi 1980'lerden sonrada duyulmaya başlamıştır.

Geçmişte çoğu zaman bilimsel olmayan ithal ikamesi ve teşvik politikaları içeride bir yandan rekabet gücü olmayan birçok sanayilerin kurulmasına yol açarken, diğer yandan, kapital yoğunluğu nedeniyle tarıma dayalı sanayilerin göreceli olarak ihmali sonucunu doğurmuştur. Ayrıca, bu politikalar kapital yoğunluğu nedeniyle iç gelir dağılımını da olumsuz yönde etkilemişlerdir.

1980'den sonra uygulanan dış ticaret politikaları yön ve felsefesi açısından doğru olmakla beraber teori ve uygulamada hazırlıksız olunması veya acele karar verilmesi zorunlulukları altında küçünsemeyecek hatalar yapılmış ve aksaklıklar olmuştur. Örneğin, dışa açılmada bir aşama olacağı zannedilerek tarıma dayalı sanayi ürünlerinin (et, süt, peynir vs.) iç üretim koşulları nazara alınmadan acele ithalatına başlanılmıştır. Diğer bilimsel yollar ve çareler araştırılmadan et, süt, peynir iç üretim maliyetleri ithalat yoluyla disipline alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu grup ithalatında AET'de mevcut subvansiyonlar nedeniyle gizli bir "damping" unsuru olup olmadığı araştırma konusu yapılmamıştır.

Ayrıca, dayanıklı tüketim malları ve otomotiv sanayiinde terbiye amacıyla lüks ithalat denemesi de aynı nedenlerle rasyonel bir uygulama sayılmamalıdır. Birçok sanayileşmiş ülke kendi standartlarına uymadığı için Türk mallarını hudut kapılarında bekletirken bizim aynı ülkelerin mallarını herhangi bir standart uygulamadan ve taviz almadan iç pazara sokmamız uluslararası ticarete oyunun kurallarına yeterince aşina olmadığımızı vurgulamıştır.

Tüketicinin korunması, zorunlu ulusal standartlar konulması veya anti-tröst yasalarla sonuç alınması denenmeden iç pazarın ilgili özel sektör kuruluşlarının görüşleri dahi alınmadan ithalata açılması, tediye muvazenesinin daha süratle düzelmesini yavaşlatmış ve bir anlamda döviz kaynaklarının israfına neden olmuştur.

İç sanayi efektif koruma oranları zaman içinde bilimsel olarak takip edilmediğinden, gerek sektörler arası ve gerekse münferit sektörlerde sanayicinin haklı korunma talepleri bilimsel bir çözüme kavuşturulamamıştır.

TÜSİAD, bu raporda 1980 yılından buyana ithalat ve ihracatla ilgili gelişmeleri takdir etmekte ve ortaya çıkan ana sorunlara kamu oyunun teşekkülüne yardımcı olmak üzere kalıcı çözüm önerileri getirmektedir.

1. İthalatla İlgili Politikalar

Türkiye'de gerek 1960 öncesi dönemde, gerekse 60'tan sonra başlayan "planlı kalkınma" döneminde esas olarak içe dönük bir kalkınma politikası izlenmiştir. İthal ikamesine ve yerli sanayiın korunmasına dayalı bu politikanın amacı, özellikle planlı dönemde tüketim malları sanayii ile birlikte ara ve yatırım malları sanayilerini de kurarak ekonominin dışa bağımlılığını azaltmak olmuştur. Sanayi, ithalatı ikame etmek ve üretimi arttırabilmek amacı ile dış rekabete karşı korunmuştur. Sanayiın korunması, yüksek gümrük vergileri, ithalat kısıtlamaları (kotalar) ve iç teşviklerle sağlanmıştır.

İzlenen ithal ikamesi politikası 1970'lere kadar genellikle başarılı olmakla beraber birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi çeşitli yapısal sorunlara da yol açtığı bilinmektedir. Şöyle ki, ithal ikamesine yönelik korumacı politikalar bir taraftan sanayiın ara malları ve yatırım malları yönünden ithalata bağımlılığını arttırırken, diğer taraftan ihracat sanayilerinin gelişmesini engellemiştir.

Ülkemizde de 70'lere kadar belli bir kalkınma düzeyine ulaşmayı sağlayan bu politika, korumanın ve teşviklerin uzun vadeli bir stratejiden yoksun olarak ve plansız biçimde tüm imalat sanayiine yayılması sonucunda ve dünya petrol krizinin de etkisiyle özellikle 70'lerin ikinci yarısında bir çıkmaza saplanmıştır. Bu yıllarda koruma politikası ile birlikte döviz kurunun da aşırı değerlenmiş tutulması, ithalatın cazibesini arttırarak ithal faturasının giderek kabarmasına yol açmış, ihracatı ise adeta cezalandırarak ekonominin dışa açılmasını engellemiştir. Bu süreç, giderek çok ciddi bir dış ödeme krizi ile sonuçlanmış ve 1980'den itibaren son çare olarak ekonominin dışa açılmasını amaçlayan bir politikanın uygulanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

1980 yılında uygulanmaya başlanan istikrar programı çerçevesinde dışa açılmanın ilk adımları atılmış ve ithalatta liberasyona geçiş yolunda bazı tedbirler alınmıştır. İstikrar programının ilk yıllarında liberasyon sınırlı ölçülerde kalmış, bu yöndeki asıl gelişme 1984 yılı başında dış ticaretin ve kambiyo sisteminin liberalleşmesini amaçlayan geniş kapsamlı bir tedbirler paketinin yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Daha sonraki 1985-1986 ithalat rejimleriyle de dışa açılma çabaları pekiştirilmiştir.

Kısa süre zarfında ekonominin büyük bir hızla dışa açılması ve bazı gelişmiş ülkelere bile daha serbest bir dış ticaret rejimi oluşturulması, doğal olarak Türk tarım ve sanayiinin rekabet gücü ile dışa açılma politikasının hızı ve kapsamını tartışma gündemine getirmiştir.

1984 ve sonrasındaki değişikliklerin tarım ve sanayiinin koruma oranları üzerindeki etkilerini araştıran bir çalışmanın sonuçları, 1984'ten sonra bir çok sektörde nominal ve efektif koruma oranlarının düştüğünü göstermiştir. 1984'ten sonra efektif koruma oranlarının bazı sektörlerde (mezbaa ürünleri, sebze ve meyve işleme sanayii, un ve unlu mamuller sanayii, ağaç ve mobilya sanayii, demir çelik ve metal sanayii) sıfırdan da aşağı düşürülmeleri, bu sektörlerin dış rekabete karşı yeterince korunmadıklarını gösterir. Bazı sektörlerde (ilaç ve gübre dışındaki diğer kimyasal maddeler, çimento sanayii, metal ana sanayii gibi) ise efektif ve nominal koruma oranları AET koruma oranlarından bile daha düşük olmuştur. Ayrıca bazı sanayilerde (tarım, hayvancılık, ilaç, elektriksiz makineler, motorlu kara ulaşım araçları) nominal koruma oranlarının efektif oranlardan daha yüksek olması, söz konusu sanayilerde üretimde kullanılan girdiler üzerindeki gümrük vergilerinin nihai mal üzerindeki vergiden daha yüksek olduğunu ve ithalatın yerli üretimden daha cazip hale getirildiğini göstermektedir.

Bu örnekler, yıllarca çeşitli araçlarla dış rekabete karşı korunan Türk tarım ve sanayiinin çok hızlı bir şekilde ve kısa süre zarfında dış rekabete açıldığını, bazı sektörlerin dışa açılmasında AET ülkelerinden bile daha ileriye gidildiğini ve bazı sanayilerde yerli üretimin ithalata nazaran daha dezavantajlı hale getirildiğini anlatmaktadır.

İthalatın liberasyonu politikasının ithalat artışı üzerindeki etkisi de üzerinde durulması gereken bir husustur. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere ithalat düzeyi milli gelir artışı ile yakından ilişkilidir. Türkiye'de ithalatın

liberasyonuna geçildiği bir dönemde istikrar programının uygulanmakta olması ithalat talebini nispeten düşük tutmuş ve ithalatta büyük bir artış meydana gelmemiştir. Ancak 1980 yılında yüzde 13.8 olan ithalatın GSYİH'ya oranı 1985 yılında yüzde 23.3'e çıkarak ABD, Japonya, Fransa, İspanya gibi ülkelerdeki oranlardan daha yüksek bir rakama ulaşmıştır. Bu yükselme, bir ölçüde kur politikasından kaynaklanmakla birlikte dışa açılma politikasının çok hızlı bir şekilde yürütüldüğünü de göstermektedir.

Ekonominin canlanmaya başladığı ve büyüme hızının yükseldiği bu dönemde ithalat talebinin de artacağı açıktır. Bu durum, cari işlemler dengesinin fazla açık vermemesi için bir taraftan büyüme hızının belli bir düzeyde tutulması, diğer taraftan ihracat gelirlerinin arttırılması için çeşitli teşvik araçlarının (kur politikası ve üretim teşvikleri) kullanılmasına devam edilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Bu çabaların, ithal girdilerin yoğun olduğu ihracatı caydırarak ihracat içinde yerli katma değer payının arttırılmasını teşvik edecek araçlara yönelmesi gerekir.

Dışa açılma politikasından en çok etkilenen ithalat kalemi, tüketim malları ithalatı olmuştur. 1984 yılında yüzde 95 gibi yüksek bir artış kaydeden, 1985 ve 1986'da daha düşük bir hızla da olsa artmaya devam eden tüketim malları ithalatı, şimdiki eğilimini sürdürdüğü takdirde ilerde ciddi ekonomik ve sosyal sonuçlara yol açacak gibi görünmektedir. Ödemeler dengesi ve yerli üretimin rekabet gücü üzerindeki olumsuz etkisi ve halkın tüketim alışkanlıklarını tehlikeli şekilde değiştirmesi, bu ithalatı frenleyici tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir.

Acilen üzerinde durulması gereken başka bir konu, çeşitli ithal mallarında damping yapıldığı iddialarıdır. Yerli üreticileri damping olayına karşı korumak için gerekli hukuki ve idari düzenlemelerin biran önce gerçekleştirilmesi şarttır.

2. İhracatla İlgili Politikalar

Türkiye'de ihracat hacminin seyri genel olarak artış eğilimi göstermektedir. 1979 ve 1983'de bir önceki yıllara kıyasla gözlenen sırasıyla yüzde 1'lik ve binde 3'lük daralmalar olmuştur. Son yedi yıl içinde ihracatın yıllık artış hızı yüzde 11 ile yüzde 62 arasında değişen oranlarda gerçekleşmiştir. Bu dönemde ihracatın istikrarlı bir yol izlemekten çok sıçramalarla geliştiği görülmektedir.

Türkiye'nin dünya ihracat hacminden aldığı payın gelişimi de binde 1.5 ile binde 4.1 gibi oldukça geniş bir aralıkta olmuştur. Ancak, son yedi yıldır bu oranlarda istikrarlı bir yükselme vardır. 1979'da binde 1.4 olan ihracat payı 1985'de binde 4.1'e çıkmıştır.

1974 ve 1980 yılları arasında Türkiye ihracat hacminde sağlanan genişlemenin yıllık ortalama hızı(yüzde 11.3) aynı dönemdeki dünya ihracatının büyüme hızından(yüzde 15.5)daha düşüktür.

Buna karşılık dünya ihracat hacminin yüzde 1.4 hızla azaldığı bir dönem olan 1980-1985 arasında ise Türkiye ihracatının yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 22.3 olmuştur.

Son altı yılda ihracatta görülen nicelik artışının boyutu önemli düzeydedir. 1980'de toplam ihracat 2.9 milyar dolardan 1985'de 7.9 milyar dolara yükselerek yüzde 173'lük bir artış oranına ulaşmıştır.

Öteyandan, Türkiye'nin ihracatının yapısında da önemli gelişmeler olmuştur. 1980'de toplam ihracat içinde yüzde 36 olan imalat sanayii ürünlerinin payı 1985'de yüzde 75.3'e kadar istikrarlı bir biçimde artmıştır. Sanayi ürünleri içinde dokuma, demir-çelik, deri ve kösele, işlenmiş petrol ürünleri, makine, madeni eşya, cam ve seramik ürünleri önemli artışlar göstermişlerdir.

Buna karşılık tarım ve hayvancılık ürünlerinin mutlak ihracat değerlerinde ve toplam ihracat içindeki paylarında düşme eğilimi vardır. Tütün, fındık, kuru üzüm gibi geleneksel ihracat ürünlerinde belirgin bir istikrarsızlık vardır.

Sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payının artışının yanısıra ihracata konu olan mallar da giderek çeşitlenmiştir. 1980'de yüzde 59 olan ilk üç mal grubunun toplam ihracat içindeki payı 1985'de yüzde 41'e düşürülmüştür.

Ihracatın pazar yapısında da önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu değişim hem yeni pazarlara girilmesi gibi olumlu bir yönü, hem de ihracatın az sayıda ülkelerde yoğunlaşması gibi olumsuz bir gelişmeyi içermektedir.

İhracatın ithalatı karşılama oranı yıldan yıla yükselerek 1980-1985 döneminde yılda ortalama yüzde 13.8 hızla artmış ve yaklaşık 1980'deki karşılama düzeyinin iki katına ulaşmıştır.

Diğer taraftan, dış ticaret hadleri düşmüştür. 1973'e göre 1984'de ihracat malları fiyatı yüzde 50 kadar azalmıştır. İhracatla sağlanan dövizin maliyeti de (yaklaşık 40 kat) yükselmiştir.

Bugün için en önemli sorun 1980 sonrası ihracat performansının sürdürülebilmesidir. İhracatta gözlenen tüm olumlu gelişmelerde 1980'den sonra uygulanan kur politikası ve teşvik tedbirlerinin önemli yeri vardır. Ancak, bu uygulamaların yeterli olduğu söylenemez. Özellikle, 1986'nın ilk altı ayında gerçekleşen ihracatın gelecek için verdiği potansiyel işaretlere bakarak (a)orta ve uzun vadeli perspektifle bilimsel bir dış ticaret stratejisi oluşturulması, (b)dinamik karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı ve pragmatik bir teşvik sisteminin tesisi ve (c)ihracat, yatırım ve üretim süreçleri arasında tutarlı bir dengenin sağlanması gerekli görülmektedir.

3. TOSİAD Önerileri

a) İthalat ile ilgili öneriler

- Türk tarım ve sanayiinin bir bütün olarak, çok hızlı bir şekilde ve kısa süre içinde dış rekabete açılmasının sınai ve tarımsal yapı üzerinde olumsuz bazı sonuçlara yol açmasına meydan vermemek için ithalatın liberasyonu politikası aşamalı olarak ve uzun vadeli bir strateji çerçevesinde uygulanmalıdır.

- Uzun dönemde devlet desteğine gerek duymadan dış pazarlarda rekabet edebilecek sektörler tarife yerine öncelikle çeşitli üretim ve yatırım teşvikleri sağlanarak korunmalıdır.

- Nihai mal üzerindeki gümrük vergisinin bu malın yurt içinde üretimi için gerekli girdiler üzerindeki vergiden düşük olduğu sektörlerde bu durum düzeltilerek yerli üretimin cezalandırılmasına meydan verilmemelidir.

- Tüketim (özellikle lüks tüketim) malları ithalatındaki hızlı artış eğilimi frenlenmeli. Ancak bunun için miktar kısıtlamalarından ziyade mümkün mertebe tarifelerin yükseltilmesi tercih edilmelidir.

- İmalat sanayiinin dış girdilere bağımlılık oranını azaltmak ve yerli girdi üretimini arttırarak ihracat içinde yerli katma değer payını yükseltmek için üretim bazında selektif teşvik tedbirleri uygulanmalı, vergi ve teşvik mevzuatında yerli girdi kullanımını caydıran hükümler ayıklanmalıdır.

- İthalat rejimi çerçevesinde yapılan liste ve oran değişikliklerinde şekli bir muamele olan "fiili ithal" yerine malın fiilen yurda girişi esas alınmalı, çeşitli sorunlara yol açan rıhtım resmi uygulamasına son verilmeli, düşük gümrük tarifelerinden yararlanmak için bir malın parçalara ayrılarak ithali uygulaması sıkı şekilde denetlenmelidir.

- Gümrük teşkilatı modernize edilmeli, gümrük çalışanlarının statüleri yeniden belirlenerek eğitim ve ücret seviyeleri batıdaki standartlara yakın olarak saptanmalıdır.

- İthal mallarının yerli tüketiciye uygun kalite ve koşullarda sağlanması için gerekli fiyat-kalite karşılaştırmaları yapılarak piyasanın zamanından önce uyarılmasına ve alımların rekabetçi piyasalardan yapılmasına gayret gösterilmelidir. Bu konuda Türk Standartları Enstitüsünün çalışma yaparak ithal mallar için esas alınacak Türk standartlarını belirlemesi sağlanmalıdır. İthal mallarında servis ve bakım hizmetlerinin sağlanması şartı da yerli tüketicilerin ilerde büyük sıkıntılara düşmemesi için aranabilir.

- Uluslararası kurallara ve AET ile olan anlaşmalara aykırı düşen ithalattan fon alınması uygulaması tedricen kaldırılarak bunun yerine vergi ve tarife benzeri tedbirlere başvurulmalıdır.

- İthal mallarında damping iddialarına karşı yerli üreticileri koruyacak tedbirlerin alınması için bir anti-damping mekanizması oluşturulmalı, bunun için gerekli hukuki ve idari düzenlemeler biran önce gerçekleştirilmelidir.

- 1980-86 yıllarında ithalatın liberasyonu amacıyla uygulanan tedbirler tarifelerde gerçekleştirilen indirimler, AET'ye bildirilerek Katma Protokol'da yer alan indirimler takvimi açısından değerlendirilmesi ve konsolide edilmesi sağlanmalıdır. Korunması gereken diğer sektörler tesbit edilerek bu alanlarda Katma Protokol çerçevesinde yeni uyum tedbirlerinin alınması konusu üzerinde durulmalıdır.

b) ihracat ile ilgili öneriler

- Bugünkü ihracatın bilimsel takip ve değerlendirilmesi: Türk mallarının satın alan ülkelerde talebin gelişme koşulları, uzmanlar tarafından devamlı olarak izlenmeli, standart formlar geliştirilerek bilgisayar aracılığı ile süratli haber alma imkanları sağlanmalıdır. Bu suretle Türk mallarına yönelik talep değişiklikleri zamanından önce tahmin edilerek gerekli politika tedbirleri süratle alınabilir.

- ihracatta yeni ürünler geliştirilmesi: Türkiye'de üretilen ve üretilebilecek maddelerin belli bir süreç içinde dış rekabet gücü en bilimsel şekilde takip edilmeli ve bulunan veya erişilebilecek rekabet gücüne oranlı olarak koruma sistemi, metodu, şekil ve oranları araştırılarak ihracat teşvik sistemi bu bulgulara göre yönlendirilmelidir.

- Dış pazar etüdlerinin finansmanı: Belli seviyede ve yetkili kuruluşlar tarafından yapılması kaydı ile ihracatla ilgili dış pazar etüdlere giderlerinin yüzde 50'si ihracatı teşvikle görevli idare tarafından karşılanmalı; yeni pazarlarda ihracatın başarısı halinde birçok ülkede olduğu gibi teşvik edici ödül veya nişanlar verilmelidir.

- ihracatla ilgili yatırım teşvikleri: Bugünkü ticari bankalar faiz yapısıyla ihracat sanayileri kurulması ve yaşatılması olanağı yoktur. Bütün dünyada ihracata dönük sanayilerde yatırım faizleri düşük tutulmuştur ve bir subvansiyon unsuru taşırlar. Faiz yapısının sanayinin kuruluş ve yaşama koşulları ile ilgilendirilmesi ve ona göre yeterli kâr marjı bırakacak bir sistem geliştirilmesi şarttır. Kurulacak bir ihracat yatırım bankası kanalı ile de bu politika kolayca gerçekleştirilebilir. Kurulacak bankanın hisse senetleri ve tahvilleri sermaye piyasasında satılmak suretiyle başarılı ihracat yatırımlarına halkın da katılması sağlanabilir. Bu banka uluslararası koşullarla ihracat üretim ve hazırlık kredisi de verecek şekilde organize edilmelidir.

- Türkiye dış satım organizasyonu kurulması: ihracatın başarıyla sürdürülmesi için ek kurumsal düzenlemeler gereklidir. Dış pazarlara açılmanın ve ihracatta kalıcı başarının temel koşullarından biri de özel örgütlenmedir. Dünya piyasalarındaki gelişmeleri anında ülkeye aktaran bir iletişim ağının kurulması, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin merkezileşmesi ihracatta performansı arttırıcı ve istikrar kazandırıcı olacaktır. Bilindiği gibi, bugün, Türkiye'de ihracat faaliyetinin önemli bir bölümü küçük ve dağınık firmalarca yerine getirilmekte, ihracat yapan pekçok firma dış pazarlarda karşı karşıya gelerek rekabete girmekte

ve fiyat kırmaktadırlar. Bu gibi sorunların önlenmesinde Jetro ve Kotra gibi merkezi örgütlenmenin yararı açıktır. Böyle bir örgütlenme kamu ve özel kesim işbirliği altında gerçekleştirildiğinde iç (rekabet) ve dış (hımayecilik, pazar) sorunların çözümünde etkili olabilir.

- İhracat sigortası ihdas edilmeli: Olağan ihracat rizikolarına karşı ihracat sigortası kurumunun oluşturulması gereklidir. Bugün bu sistemin uygulanmadığı çok az ülke kalmıştır. İhracat sigortası, dış alıcının iflası, vazgeçmesi, politik risklerin oluşması gibi durumlarda ihracatçı firmaların yeni pazarlara girme şansları ve isteklerini arttıracaktır.

- Hayali ihracatın önlenmesi: Hayali ihracat olayını önlemek amacıyla serbest mali müşavirlik müessesesinin kuruluşunun daha fazla geciktirilmeyecek acele sonuçlandırılması ve vergi iadelerinde serbest mali müşavirlerin vizelerinin aranılması uygun olacaktır. Bu konuda, ayrıca, batıda olduğu gibi ihracat gözetme şirketlerinin ihracat sırasında aktif katkılarından da yararlanılması mümkündür.

c) Genel Öneriler

- Ekonomi Bakanlığı kurulması: Ülkemizde güçlü bir Ekonomi Bakanlığı'nın yokluğu açıkça hissedilmektedir. Ekonomik anlamda dışa açılmayı daha etken biçimde yürütmek üzere nitelikli ekonomistlerin çalıştığı entegre bir bakanlık veya organizasyona acele ihtiyaç vardır.

DPT, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, İGEME, MPM vs. ekonomik çalışma yapan kuruluşların birleştirilmesi suretiyle Ekonomi Bakanlığı niteliğinde yeni bir kuruluş düşünülmelidir. DPT'nin uygulama ile uğraşan bölümleri bu bakanlıkta yerlerini almalı, buna karşılık orta ve uzun vadeli plan ve projeksiyonlarla uğraşan çekirdek bir grup (20-25 kişi) DPT'de bırakılmalıdır.

Ekonomi Bakanlığı yapısı çağdaş ülkeler örnekleri nazara alınarak düzenlenmelidir. Bu konuda Japonya'daki MITI kayda değer bir örnektir.

- Sanayi Yapısı Konseyi: Sanayiın mevcut yapısını ve diğer ülkelerdeki sanayileşme stratejilerini inceleyip değerlendirerek gelecekte alınması gereken stratejik şekil ve yönleri tavsiye edecek bir konseyin kurulması, sanayi yapısının gelecekte etkin bir biçim almasını temin edecektir. Bu Konsey üyeleri, iş çevreleri, üniversite ve ilgili kamu bölümlerinden bir araya getirilen nitelikli kimselerden teşekkül etmelidir. Konsey bir başkanın koordinatörlüğünde çalışmalı, her üyenin bağımsız olarak hazırladığı raporlar gerekli sentezlerden sonra ilgili makam ve otoritelere sunulmalıdır.

- Dış Ticaret Konseyi Kurulması: Dış ticaret, binlerce kalemde ithalat ve ihracatın, bunların fiyat ve kalitelerinin, alternatif üretim ve tedarik yollarının incelenmesi ve koordine kararlar alınmasını gerektirir. Dış ticaret kararlarının sınırlı bilgilere sahip memurlar tarafından ilgili sektör ve kuruluşların görüşleri öğrenilmeden alınmakta olması, bunların sık sık değişmesine, zaman ve emek kaybına neden olmaktadır. Bu duruma çare olmak üzere hiç olmazsa yılda dört defa toplanmak üzere özel ve kamudan ilgili kuruluş ve firmaların katılacağı bir dış ticaret konseyi kurulmasında yarar vardır. Konseyin sekreterliğini HDTM yapmalı ve kararlar istişari olmalıdır.

- Döviz Borsasının Kurulması: Piyasa ekonomisi uygulamaları yedinci yılın da olmasına rağmen döviz kurlarının serbestçe teşekkülü konusunda ve döviz fiyatlarındaki dalgalanmaları önlemek üzere gerekli kurumsal düzenlemeler henüz yapılamamıştır.

Borsanın önce TC Merkez Bankası nezaretinde bankalar arasında adhoc olarak teşekkül ettirilmesi, döviz tutma ile ilgili sınırlamaların kaldırılarak bütün arz ve taleplerin belli günlerde borsaya intikalinin sağlanması ve döviz kurlarındaki anormal değişimleri düzenlemek üzere TC MB nezdinde bir istikrar fonu tesisi uygun olacaktır.

Bankalar arası döviz borsası belli bir aşamadan sonra İstanbul Döviz Borsası şeklinde genişletilerek bu konudaki organizasyon son şeklini almalıdır.

İTHALAT POLİTİKA
VE UYGULAMALARI

BÖLÜM I

GİRİŞ

Türkiye'de gerek 1960 öncesi dönemde, gerekse 60'dan sonra başlayan "planlı kalkınma" döneminde esas olarak içe dönük bir kalkınma politikası izlenmiştir. İthal ikamesine ve yerli sanayiın korunmasına dayalı bu politikanın amacı, özellikle planlı dönemde tüketim malları sanayii ile birlikte ara ve yatırım malları sanayilerini de kurarak ekonominin dışa bağımlılığını azaltmak olmuştur. Sanayi, ithalatı ikame etmek ve üretimi arttırabilmek amacı ile dış rekabete karşı korunmuştur. Sanayiın korunması yüksek gümrük vergileri, ithalat kısıtlamaları ve iç teşviklerle sağlanmıştır.

60'lı yıllarda izlenen ithal ikamesi politikası ile önce tüketim malları sanayileri kurulmaya başlanmış, daha sonra ara ve yatırım malları sanayilerine geçilerek ithal ikamesi daha yüksek oranda yüksek teknoloji ve yoğun sermaye gerektiren sektörlerle kaydırılmaya çalışılmıştır. Bu amacı gerçekleştirmenin başta gelen yollarından biri etkili korumacılık uygulamaları olmuştur.

İzlenen ithal ikamesi politikasının 1970'lere kadar genellikle başarılı olduğu ve büyümenin önemli bir kaynağını oluşturduğu kabul edilir. Ancak, bu politikanın teşvik ettiği içe dönük, küçük ölçekli sanayilerin ülke içinde yarattığı katma değerinin fazla olmadığı bilinmektedir. Bunun başlıca sebebi, nihai mallar yüksek oranlarda korunurken ara mallar ve hammaddelelerin sıfır gümrükle veya düşük tarife uygulanarak ithal edilmesi ve aşırı değerlendirilmiş bir kur politikası izlenmesidir.

1973'ten sonra korumanın ve teşviklerin uzun vadeli bir stratejiden yoksun olarak ve plansız bir biçimde tüm imalat sanayiine yayılması koruma politikasının amacına ulaşmasını engellemiştir. Bu politika ile birlikte döviz kurunun da aşırı değerlendirilmiş tutulması ithalatın cazibesini arttırarak ithal faturasının kabarması-

na yol açmış, ihracatı ise olumsuz yönde etkilemiştir. 1970'lerin ikinci yarısında ekonominin içine girdiği kriz 1980'den itibaren ekonominin dışa açılmasını amaçlayan bir politikanın uygulanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

1980 yılında uygulamaya konulan istikrar programı çerçevesinde dışa açılmanın ilk adımları atılmış ve ithalatta liberasyona geçiş yolunda bazı tedbirler alınmıştır(Bak Ek:1).Programın ilk yıllarında ithalatta liberasyon daha çok ithal formalitelerinin azaltılması, damga resmi ve nakdi teminat gibi ödemelerin düşürülmesi ve liberasyon listelerindeki mal sayısının arttırılması şeklinde olmuştur. İstikrar programının ilk yıllarında ithalattaki liberasyon daha sınırlı ölçülerde kalmış, bu yöndeki asıl gelişme 1984 yılı başında dış ticaretin ve kambiyo sisteminin liberalleşmesini amaçlayan geniş kapsamlı bir tedbirler paketinin yürürlüğe konmasıyla başlamıştır. 1984 ithalat rejimiyle birlikte ithalat kotaları kaldırılmış ve gümrük vergilerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. İthal yasak mallarla izne bağlı mallar (ve fon ödenmek suretiyle ithal edilecek maddeler) ilan edilmeye başlanmış, bunların dışında kalan malların ithali serbest bırakılmıştır. Bu yeni uygulamalar, dış ticarete liberasyon yolunda atılan ciddi adımları oluşturmuştur. Daha sonraki 1985 ve 1986 ithalat rejimleriyle de dışa açılma çabaları pekiştirilmiştir.

Dışa açılma politikalarının uygulandığı dönemde ithalatta son iki yıl (1985-1986) hariç büyük bir sıçrama görülmemiş, ihracattaki büyük artışın etkisiyle ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmiş ve dış ticaret açığı bir azalma eğilimi göstermiştir. Buna karşılık, tüm döviz ödemeleriyle tüm döviz gelirlerinin oranı 1979 yılına göre önemli bir gelişme göstermemiş, bu devrede hükümetler döviz gelirlerinin büyüklüğünü nazara alarak aynı oranlarda döviz giderleri yapma yolunu yeğlemişlerdir.

BÖLÜM II

DIŞ TİCARET VE KORUMACILIK

Dış ticaret teorisi dış ticaretin serbestçe yapılması halinde etkin bir kaynak dağılımının sağlanacağını varsaydığı halde gelişmekte olan ülkelerde devletler dış ticarete çeşitli sebeplerle ve çeşitli şekillerde müdahale etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler genellikle hammadde üretiminde, gelişmiş ülkeler ise sanayi malları üretiminde uzmanlaşmış olduklarından serbest ticaret uygulaması bu durumunaynı şekilde devamını gerektirebilir. Oysa sanayileşmeyi ve üretim kompozisyonunu ülke lehine değiştirmeyi amaçlayan gelişmekte olan ülkeler, bu amaca ulaşmak için dış ticarete aktif müdahalede bulunmayı tercih etmişlerdir.

Bu müdahalelerin sebepleri başlıca üç grupta toplanabilir:

Birincisi, "bebek sanayi" (infant industry) olarak adlandırılan gelişen sanayileri teknik ve ekonomik yetirsizlikleri sebebiyle koruma mecburiyetidir. Sanayileşmenin başlangıç yıllarında kuruluş güçlükleri, teknik bilgi ve organizasyon yetersizlikleri, vasıflı işgücü eksikliği gibi sebeplerle maliyetlerin yüksek olması kaçınılmaz olduğundan yeni kurulan sanayilerin belli bir süre rekabet edebilir duruma gelinceye kadar korunması gerekir. Esasen müteşebbisler serbest dış ticaretin geçerli olduğu bir ortamda gelişen bir sanayi dalında yatırım yapmak istemezler. Fakat sanayi belirli bir gelişme düzeyine ulaştıktan sonra başlangıçtaki kayıpları telafi edecek ölçüde ekonomik olacaktır. Bu sebeple gelişen sanayilerin geçici süreyle korunması ve teşviki gereklidir. Korunma ve teşvik döneminde gelişen sanayilerin maliyetleri düşecek ve artık rekabet edebilir duruma geleceklerdir.

Müdahalenin ikinci sebebi dış ticaret hadleri ile ilgilidir. Dış ticaret hadlerinin gelişmiş ülkeler lehine, gelişmekte olan ülkeler aleyhine sürekli olarak değişmesi, dış ticarete devlet müdahalesinin zorunlu olduğu inancını

yaygınlaştırmıştır. Gelir esnekliği sınırlı ve talebi düşük olan tarım ürünleri ve maden üreticisi ülkelerin bu maddelerin ihracatından yeterli döviz sağlayamamaları, buna karşılık gelir esnekliği ve talebi yüksek olan sanayi ürünleri fiyatının sürekli olarak artması, dış ticaret hadlerini geliştirmekte olan ülkeler aleyhine değiştirecektir. Ekonomik büyüme sonucu sanayi malları ithalatını arttırmak zorunda olan bu ülkeler ihracat gelirlerini arttırmak için daha fazla tarım ürünü veya hammadde ihraç edecek, bu da ticaret hadlerinin bozulmasını hızlandıracaktır. Bu durumda koruma tedbirleriyle ithalatı ikame edici yatırımlara girilerek sanayileşmeyi teşvik etmek ve sanayi ürünleri ihracatıyla dış ticaret hadlerinin bozulmasından doğan kayıpları telafi etmek, geliştirmekte olan ülkelerin dış ticarete müdahale etmelerinin ikinci bir gereksinini teşkil etmiştir.

Üçüncü olarak, geliştirmekte olan ülkelerdeki faktör piyasalarında eksik rekabet mevcuttur. Bu durumda faktör fiyatları fırsat maliyetlerini tam olarak yansıtmayacak ve kaynakların optimal kullanımı amacı gerçekleşmeyecektir. Böylece, optimal olmayan kaynak kullanımlarının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için çeşitli tedbirlerle sanayinin korunması gerekli görülmüştür.

Yukarda sözü edilen sebepler geliştirmekte olan birçok ülkenin bir süre ithal ikamesi politikası izlemesine yol açmıştır. Bu politikayı izleyen ülkeler, yüksek gümrük vergileri, miktar sınırlamaları ve ithal yasakları gibi araçlarla ithalatı sınırlandırarak ithalatı ikame edecek olan yurtiçi sanayilerin kurulmasını teşvik ederler.

Uygulamada ithal ikamesinin olumlu sonuçları yanında olumsuz sonuçları da ortaya çıkmıştır. Birçok durumda aşırı korumacı yapı, ithal edilen ara malların döviz maliyetlerinin o malların kullanıldığı nihai malların döviz değerinden daha yüksek olmasına yol açmıştır. Böylece bu sektörlerde uluslararası katma değer negatif olmuştur.

İthal ikamesinin diğer bir olumsuz sonucu da ihracatı olumsuz yönde etkilemesidir. Öncelikle, ihracatçının korunan malları üretiminde kullanması ve bu malların fiyatlarının dış pazarlara göre yüksek olması, ihracatçının rekabet gücünü azaltır. İkinci olarak, kaynaklar daha çok korunan sektörlerle doğru yönelir, böylece ithal mallarıyla rekabet eden sektörlerin korunması diğer sektörlerle, özellikle dış pazarlarda potansiyel rekabet gücü olan sektörlerle kaynak gitmesini engeller. Üçüncü olarak, yeni bir sanayinin kurulması sermaye malları ithalatını gerektirir ve sanayinin ilk gelişme döneminde bu ithalatın değeri

ithal ikamesi üretiminin uluslararası katma değerinden daha yüksek olur. Bu durum ödemeler dengesinde dar boğazlar yaratabilir. Genellikle darboğazların aşılması için kur politikaları uygulanması yerine yeni ithalat kısıtlamaları getirilir ve böylece ihracat aleyhine yapı güçlenir. Kuşkusuz ithal ikamesi stratejisinden kaynaklanan bu eğilimler kaçınılmaz değildir. Bir ülke A malını korurken, aynı zamanda B malının ihracatını teşvik edebilir. Fakat gelişmekte olan ülkelerin pratiğinde böyle bir uygulama nadir olmuştur.

Ayrıca ithal ikamesiyle birlikte bazı üretim dallarında yurtiçi pazarın küçüklüğü işletmelerin optimum büyüklüğe ulaşması için yeterli değildir. Bu nedenle atıl kapasite ortaya çıkabilir ve bu üretim dalları uzmanlık ve ölçek ekonomilerinden yararlanamadığı için maliyetleri ve fiyatları dünya düzeylerinden daha yüksekte gerçekleşir. İthal ikamesinin diğer bir sonucu da korunulan alanlarda sermaye-yoğun tekniklerin kullanımı olmuştur. Koruma sistemi ve diğer politikalar sermaye mallarının ithalatını suni olarak ucuzlattığı için, bazı alanlarda ülkenin faktör varlıklarından bağımsız olarak sermaye-yoğun tekniklerin kullanımı teşvik edilmiştir. Bu durum ise ülkedeki gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmuştur.

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN LIBERASYONU

1980 yılında sınırlı olarak başlatılan, 1984 yılından itibaren de daha kapsamlı biçimde uygulanan dış ticaretin liberalleştirilmesi uygulamalarına ve sonuçlarına geçmeden önce Türkiye'deki korumacılık uygulamalarından kısaca bahsetmekte yarar görüyoruz.

1. Korumacılık Uygulamaları

Türkiye'de ithal ikamesi esasına dayalı olarak kurulan sanayilerin korunmasında aşağıdaki yöntemler uygulanmıştır.

a) Miktar sınırlamaları (kotalar): Bu yöntem, içerde üretilen malların ithalinin tamamen yasaklanması veya tahsisli mallar listesine alınarak sınırlı miktarda ithaline izin verilmesi şeklinde işlemiştir.

Yerli sanayii korumak, döviz rezervlerini belli tercihlere ve sektör önceliklerine göre tahsis etmek, lüks tüketim malları ithalatını sınırlamak ve döviz giderlerini dizginlemek amacıyla uygulanan kota sisteminin bürokrasiyi arttırdığı, sistemin yavaş işlemesi (ve kötüye kullanma imkanları) sebebiyle ithal maliyetinin yükselmesine yol açtığı, yerli sanayiın dış rekabete tamamen kapatılarak kalite ve fiyat açısından uluslararası standartlarda üretim yapma seviyesine ulaşmayı geciktirdiği bilinmektedir.

b) Gümrük tarifeleri: Gümrük vergisi ve eşdeğer vergilerle (belediye hissesi, rıhtım resmi, istihsal vergisi, damga resmi) ithal malları fiyatları yükseltilerek iç talebin ve üretim faktörlerinin ithalatı ikame eden sanayilere kaydırılması, ayrıca devlete gelir sağlanması amacı güdüldü. İthalattan alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1980'e kadar genellikle yüzde 15 ilâ 20 arasında olmakla birlikte bu oranın 1963-1969 arasında en yüksek düzeyine ulaşması (yüzde 20-22) tarifeler yoluyla ithal ikamesi ve korumacılığın sözkonusu yıllarda çok yoğun biçimde uygulandığını gösterir. 1980'den sonra ise bu oran yüzde 9-10 arasında olmuştur.

c) Döviz kuru: Döviz kurlarının resmi merciler tarafından belirlenmesi ve aşırı değerlenmiş kur politikası, miktar kısıtlamaları ve yüksek tarifelerle birlikte korumacılığın önemli bir aracı olarak kullanılmıştır. Bu politika miktar kısıtlamaları araçlarıyla birlikte uygulandığında ithal ikamesi sanayilerinin kurulup gelişmesini sağlayan makina, teçhizat ve hammadde ithalini kolaylaştırıp mamul mal ithalini zorlaştırmış, ayrıca ihracatı sınırlandırarak iç piyasalara dönük üretim yapmanın çekiciliğini arttırmıştır.

1968-1980 döneminde iç fiyatlar dış fiyatlardan yaklaşık yüzde 600 daha hızlı yükseldiği halde kur ayarlamaları yetersiz oranda yapıldığı için 1979 yılında Türk Lirasının aşırı değerlenmesi yüzde 91.4 olmuştur. Bir yıl sonra yapılan kur ayarlamasıyla aşırı değerlenme ancak yüzde 59.8'e düşürülmüştür. Bu durum, ithalatı olağanüstü bir şekilde cazip kılarak ihracatı adeta cezalandırmış ve ekonominin dışa açılmasını engellemiştir.

Aşırı değerlenmiş kur politikasının, makina teçhizat ithalini teşvik ederek Türkiye'de ara ve yatırım malları üretim sektörlerinin gelişmesini engellemesi ve sanayiinin gelişmesinde önceliği tüketim malları üreten alt sektörlerin almasına yol açması, üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır.

2. İthalatta Liberasyona Geçiş

İthalatta liberasyon, ilk defa 1980-1981 yıllarında sınırlı ölçüler içinde uygulanmış, 1984'ten sonra ise daha köklü ve kapsamlı bir düzeye ulaşmıştır.

Bu politika değişikliğinin amaçları ekonominin kademeli olarak dışa açılması, ithalattaki bürokrasinin azaltılması, tüketicinin kalite ve fiyat açısından korunması vb. olarak özetlenebilir. Bu amaçla kullanılan temel araçlar, yasak veya müsaadeye tabi mallar listesinde bulunan çok sayıda maddenin serbestçe ithal edilebilir hale getirilmesi, gümrük vergi oranlarının yeniden belirlenmesi ve ithalat mevzuatında değişikliklerle formalitelerin azaltılmasıdır.

Bu yönde en önemli adımlar 1984 ithalat rejiminde yapılan düzenlemelerle atılmıştır.

1984 ithalat rejimiyle birlikte getirilen en önemli yeniliklerden birisi kotaların kaldırılmasıdır. Bu yıla kadar ithal malları, tahsisli ithal malları ve liberasyon listeleri adı altında iki ana grupta toplanıyordu. Tahsisli ithal malları listesi ithal edilebilecek malların isimlerini ve değerlerini belirtmekteydi. Liberasyon listesi ise miktar ya da değer kısıtlamasına bağlı olmadan ithal edilebilecek malları içermekteydi. Listelerde bulunmayan malların ithali yasaktı.

1984 ithalat rejiminin getirdiği düzenlemede ithal malları üç listede toplanmıştır. İthal yasak mallar listesi hiçbir şekilde ithal edilemeyecek malları kapsamaktadır. Bu listede bulunan mallar toplam ithalat içinde çok küçük bir paya sahiptir. İkinci liste resmi izne bağlı olarak ithal edilebilecek malların listesini vermektedir. Ancak önceki kota listelerinden farklı olarak bu listede miktar ve değer kısıtlamaları yoktur. Üçüncü liste liberasyon listesidir. Bu listedeki malların ithali serbesttir.

1984 ithalat rejimiyle ithali yasak mallar 1800'den 459'a indirilmiştir. Daha sonra (1985 yılı Nisan ayından itibaren) uyuşturucu maddeler, silah, mühimmat ve bunların aksam ve parçaları ile özel kanunlarla ithali yasaklanmış olanlar dışında ithali yasak madde bırakılmamıştır. 1984 yılı başında izne bağlı mallar listesinde 1000 mal mevcutken bu rakam 1985'te 625'e, 1986'da ise 245'e indirilmiştir. 1985 yılında libere ithalatın genel ithalat içindeki payı yüzde 80'e ulaşmıştır. Liberasyon listesi ayrıca fon listesini içermektedir. Bu listede 1984'te 40 mal varken şimdi 379 mal mevcuttur.

Kotaların kaldırılmasıyla birlikte hükümetin ithalatı denetlemesi ithali yasak ve izne bağlı mallar listeleri yoluyla olmaktadır. Ancak ithali yasak mallar listesinin küçük olması ve izne bağlı mallar listesinde kota bulunmaması hükümete sınırlı bir denetim imkanı vermektedir. İzne bağlı malların büyük bir bölümü yurt içinde de üretilmektedir. Böylece hükümet gerekli gördüğünde ithali serbest malları bu listeye alabilecektir. Hükümet, temel mallar üreten ve henüz dış rekabete hazır olmayan sektörlerle nisbi bir koruma sağlamak için bu malların libere edilmesi sırasında ithalata belli düzeyde bir fon koyabilmektedir.

İthal kısıtlamalarının kaldırılmasının etkileri birkaç yönde olacaktır. Öncelikle kotaların kaldırılması ihracatı olumlu yönde etkileyecektir. Kotaların mevcudiyeti herhangi bir ithal malının yurtiçi fiyatını dünya fiyatlarından hayli yüksekte belirler. Kotalar kaldırıldığında ortaya çıkacak olan fazla

talep hem yurtiçi fiyat, hem de ithalat miktarındaki değişmelerle sifıra eşitlenecektir. Yani bazı varsayımlar altında kotaların kaldırılması bu malların yurtiçi fiyatını düşürecek ve ithalat miktarını arttıracaktır. Kota listelerinde bulunan mallar yurtiçinde de üretilmektedir. Bu durumda hem ithal, hem de yurt içinde üretilen malların fiyatı düşme eğilimi gösterecek ve ihracat olumlu yönde etkilenecektir.

Kotaların kaldırılmasının diğer bir sonucu permi sahiplerine giden kota kârının ortadan kalkmasıdır. Ayrıca işlemlerin basitleşmesi ve kota sisteminin doğan yönetim maliyeti azalacaktır.

1984 ithalat rejimiyle tahsisli ithalatın kaldırılması yanında ithalattan alınan gümrük vergisi ve istihsal vergisi oranları da değiştirilmiştir. 99 tarife pozisyonundan 59'unda gümrük ve istihsal vergileri değiştirilmiştir. Bu işlem sonucu etkilenen ithalat büyüklüğü 1981 yılı ithalatının petrol dahil yüzde 18.4'üne, petrol hariç yüzde 32.6'sına eşittir. Ayrıca belirli ithal mallarına Konut Fonu adı altında yeni bir vergi konmuştur.

Gümrük tarife revizyonları yurtiçi sanayilere sağlanan nominal (NKO) ve efektif koruma oranlarını (EKO) değiştirmiştir. 1973 girdi-çıkış tablosu kullanılarak yapılan bir çalışmanın sonuçlarına (Tablo 1) göre 1984 ithalat rejimiyle 16 sektörün NKO'ı etkilenmiştir. Bunlardan dördünün (lastik ürünleri, metalik olmayan madenler, tarımsal makineler ve motorlu araçlar) NKO'ları yükselmiştir. Bu durumda bu sektörlerdeki "kota kârının" bir kısmı ya da tamamı devlet bütçesine vergi olarak gitmektedir. Diğer taraftan tütün sanayii, çırçırılama ve tekstil, plastik ürünleri, çimento, kağıt ve kağıt ürünleri sektörlerinde NKO'ları önemli ölçüde düşmüştür.

Koruma oranları ile ilgili önemli bir sorun koruma düzeylerinin sanayiler arası dağılımı ile ilgilidir. 1984'ten önce tüm sanayiler için ortalama NKO yüzde 76.3 ve sanayiler arası dağılımın standart sapması 54.8 iken, gümrük tarifelerinin değişmesi ile bu değerler yüzde 48.9 ve 39.2'ye düşmüştür. Böylece 1984 ithalat rejimiyle nominal oranlar düşmüş ve korumacılığın sağladığı teşviklerin sanayiler arasındaki farklılığı azalmıştır.

Gümrük tarifeleri ve nominal koruma oranları korumanın yurtiçi üretim üzerindeki maliyet arttırıcı etkisini göstermezler. Bunun için efektif koruma oranlarının (EKO), yani yurtiçi katma değerın uluslararası katma değere

oranının hesaplanması gerekir. EKO'nun hesaplanması sektörler arası girdi-çıktı bağlantılarını içerdiği için daha çok sektörün efektif koruma oranları gümrük vergileri revizyonundan etkilenecektir. Nitekim, 1984 ithalat rejimiyle 16 sektörün NKO değişmesine karşın 33 sektörün EKO değişmiştir. Toplam EKO yüzde 285'ten yüzde(-81)e, sanayiler arası dağılımı ise 2706'dan 723'e düşmüştür. Efektif koruma oranlarının mezbaha ürünleri, sebze ve meyva işleme sanayii, un ve unlu mamuller sanayii, ağaç ve mobilya sanayii, demir ve çelik ve metal sanayiinde 1984'ten sonra sıfırdan da aşağı düşürülerek haksız dış rekabete maruz bırakılmaları ilginç bulunmaktadır. Demir ve çelik sanayiindeki durum bir örnek çalışma olarak ayrıca incelenerek sonuçları bu rapora ek olarak sunulmuştur.

Diğer taraftan koruma önlemleri ile sağlanan teşvikin sektörler arası dağılımında dengesizlikler vardır. Tüketim olanaklarının maksimize edilmesi için EKO'ların bazı sektörler arasında eşitlenmesi, ya da öncelikli sektörlerin EKO'ları ile diğer sektörlerin EKO'ları arasında sabit bir oranın bulunması gerekir. Bu nedenle gümrük vergileri ve fon kesintilerinin son verilere göre yeniden düzenlenmesi gerekir.

Sonuç olarak, 1980 yılında başlatılan dış ticaretin liberalleştirilmesinde 1984 ithalat rejimiyle önemli adımlar atılmıştır. Ocak 1984'te gümrük vergilerinin revizyonu, kotaların kaldırılması ve fon kesintileriyle ekonominin birçok kesimine sağlanan nominal ve efektif koruma düzeyleri düşürülmüştür. Böylece Türkiye ekonomisi serbest ticarete biraz daha yaklaşmıştır.

TABLO 1
NOMİNAL VE EFEKTİF KORUMA ORANLARI

Sektörler	Ocak 84 Önce.		Ortak Pazar		Ocak 84 Sonr.	
	NKO	EKO	NKO	EKO	NKO	EKO
Tarım	27,2	22,3	27,2	22,8	27,2	22,2
Hayvancılık	22,4	17,5	22,4	17,5	22,4	17,5
Ormancılık	24,3	- 1,3	19,0	- 6,9	24,3	- 1,3
Balıkçılık	29,6	23,7	29,6	25,5	29,6	25,0
Kömür Madenciliği	77,9	73,3	77,9	78,9	77,9	76,0
Demir Cevheri Çıkarımı	11,5	-19,3	10,3	-19,2	11,5	-19,2
Demir Cevheri Dışındaki Diğer Metalik Cevher Çıkarımı	11,5	-24,1	11,2	-23,7	9,5	-26,3
Metalik Olmayan Madenler Çıkarımı	37,3	20,4	31,0	13,8	37,3	19,4
Taş Ocakçılığı	34,9	23,0	29,0	16,9	34,9	22,9
Mezbaha Ürünleri	90,6	-125,1	90,6	-125,1	90,6	-125,0
Sebze ve Meyve İşleme Sanayii	93,8	-283,5	93,8	-276,4	93,8	-274,1
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar İmali	55,6	64,3	55,6	90,0	55,6	117,4
Un ve Unlu Mamuller Sanayii	46,3	-5827,5	46,3	-3329,2	46,3	-3249,0
Şeker Üretimi	186,6	-162,1	186,6	-160,4	186,6	-157,6
Diğer Besin Maddeleri	75,5	-774,2	75,5	-714,4	75,5	-610,6
Alkollü İçkiler	141,3	86,2	129,2	72,3	141,3	98,3
Alkolsüz İçkiler	90,2	58,7	87,5	58,7	90,2	58,7
Tütün Sanayii	247,0	-2243,3	222,8	8173,6	59,4	11,3
Çırcırlama ve Tekstil	145,8	-352,9	107,7	-1441,1	78,8	272,4
Elbise, Giyim Eşyası ve Doku- madan Hazır Eşya	156,4	1483,0	143,1	1476,3	121,1	591,8
Deri ve Kürk Ürünleri	31,5	8,6	28,6	2,7	31,3	8,8
Ayakkabı Sanayii	126,2	275,2	102,1	186,9	126,2	284,9
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya hariç)	49,9	112,9	42,0	87,9	49,9	114,6
Ağaç, Mobilya ve Mefruşat San.	109,5	16768,6	88,7	695,2	109,5	-3240,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	118,0	1168,0	112,4	1087,7	65,6	43,1
Basım, Yayımlar ve Ciltçilik	46,2	27,1	12,6	-19,1	46,2	41,8
Kimyasal Gübreler İmali	33,6	390,7	28,1	326,4	33,6	410,4
İlaç Sanayii	29,7	12,2	23,5	6,7	29,7	12,6
Diğer Kimyasal Maddeler İmali	35,9	46,1	35,2	46,2	23,8	39,5
Ham Petrol Çıkarımı, Petrol Arı- tımı ve Petrol Ürünleri	29,1	-55,0	23,7	-57,0	29,1	-55,0
Kauçuk ve Kauçuk Ürünleri	77,8	125,0	66,7	93,7	82,1	190,4
Plastik Ürünleri	182,0	-222,5	120,8	-390,9	121,0	-387,8
Cam ve Camdan Mamul Eşya San.	177,6	625,0	143,3	262,5	174,9	617,8
Çimento Sanayii	35,6	-15,9	29,6	-23,6	0,0	-57,7
Diğer Taş ve Toprağa Dayalı San.	107,2	232,7	88,5	152,2	107,3	274,3
Demir Çelik Ana Sanayii	13,1	-20,6	6,6	-27,2	13,1	-20,0
Diğer Metal Ana Sanayii	35,6	-48,1	29,1	-53,9	16,9	-63,5
Metal Eşya Sanayii	73,1	328,4	59,8	219,4	73,1	386,3
Elektriksiz Mak.(Onaran Dahil)	101,9	29,2	67,4	-6,2	101,9	135,4
Tarımsal Makina ve Teçhizat (Onarım dahil)	68,3	46,6	63,5	23,9	82,4	72,1
Elektriksiz Makinalar	120,6	734,4	76,8	103,9	99,0	473,0
Deniz Ulaşım Araçl.(Onarım dahil)	65,8	89,7	59,8	82,1	65,8	97,3
Demiryolları Ulaşım Araçları (Onarım dahil)	30,8	40,8	17,4	11,8	30,8	42,8
Motorlu Kara Ulaşım Araçları (Onarım dahil)	69,5	31,1	41,9	81,4	99,3	85,9
Diğer Taşıma Araçl.(Onarım dahil)	62,0	67,2	55,2	72,8	62,0	67,1
Aritmetik Ortalama	76,3	285,7	64,8	153,6	48,9	-81,2
Standard Sapma	54,8	2706,7	48,3	1308,8	39,2	723,5

BÖLÜM IV

İTHALATTA VE ÖDEMELER DENGESİNDE GELİŞMELER

1. İthalatta Gelişmeler

Türkiye'de 1980 sonrası ithalat artışı yıldan yıla önemli farklılıklar göstermekle birlikte genel olarak 1984 yılına kadar durgun bir seyir izlemiştir. 1980 yılında ithalat bir önceki yıla göre yüzde 56'lık bir artış göstermesine rağmen 1984 yılına kadar yıllık artışlar yavaşlamıştır. 1980 yılındaki bu önemli artış daha çok bekleyen transferlerin gerçekleştirilmesinden ve petrolde görülen fiyat artışından kaynaklanmıştır. 1984 yılında genel olarak bütün mal gruplarında büyük bir artış olmakla birlikte 1985'de artış hızı tekrar düşmüştür. 1986'nın ilk altı ayında ise artış oranı yeniden yükselerek yüzde 8.6'ya çıkmıştır.

TABLO 2
MADDE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT:
YILLIK ARTIŞ HIZI (%)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
YATIRIM MALLARI	-1.0	39.6	5.3	-0.3	14.8	8.6	67.6
İnşaat Malzemesi	-0.1	9.9	25.7	-4.3	23.4	-6.9	-
Makine ve Teçhizat	-1.0	42.8	3.6	0.0	13.9	10.2	-
TÜKETİM MALLARI	77.1	5.3	1.1	33.7	95.5	36.6	28.1
HAMMADDELER	82.4	6.3	-3.2	5.3	14.2	2.4	-8.3
Ham Petrol	207.0	10.4	8.3	-8.1	4.0	-1.5	-40.5
Diğer	32.7	2.6	14.6	22.2	23.8	5.2	-
TOPLAM	56.0	12.9	-0.1	4.4	16.5	5.5	8.6

*İlk altı aylık

İthalattaki bu gelişmenin nedenlerinden biri ithalat ile yatırımlar ve bütüme arasındaki kuvvetli ilişkilerdir. Türkiye'de toplam ithalat imalat sanayii

ve tarımsal üretimdeki gelişmelere yüksek bir duyarlılık göstermektedir. Yapılan tahminlere göre ithalatın gelir esnekliği 1'den yüksektir. Büyüme hızının artması ithalatın da hızla artmasına neden olur. 1984'den sonra, özellikle içinde bulunduğumuz yılda ithalat seyrinde görülen kıpırdamanın büyüme hızındaki artışla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Dış ödeme güçlükleri bulunan ülkelerde bu soruna kısa dönemli çözüm getirmenin bir yolu ekonomide yatırım ve büyüme değişkenlerinin düzeyini düşürmektir. Bu çerçevede 1980-83 arasında olduğu gibi yurtiçi talebin daralması ve sonuçta ortaya çıkan durgunluk artan dış açıkların kontrol altına alınmasını sağlayacaktır. Türkiye'de de 1980-83 döneminde belirli grupların gelirlerinde önemli ölçüde düşüş ve yatırım artış hızlarındaki belirgin yavaşlama talep daralmasına ve durgunluğa yol açmıştır. Bunun sonucu ithalat bu dönemde durgun bir seyir izlemiştir. 1980 yılı sonunda 7.909 milyon dolar olan toplam ithalat ancak yüzde 17'lik bir artışla 1983 sonunda 9.235 milyon dolara yükselmiştir. 1985 yılındaki 11.344 milyon dolarlık toplam ithalatın 1983'e göre artış oranı ise yüzde 23'e yakın olmuştur.

TABLO 3
MADDE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Milyon ABD \$)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
YATIRIM MALLARI	1581	2207	2324	2317	2659	2887	1588
İnşaat Malzemesi	152	167	210	201	248	231	-
Makine ve Teçhizat	1429	2040	2114	2116	2411	2656	-
TÜKETİM MALLARI	170	179	181	242	474	647	465
HAMMADDELER	6158	6547	6338	6676	7624	7810	3399
Ham Petrol	2952	3258	3527	3242	3373	3321	964
Diğer	3206	3289	2809	3434	4251	4489	2435
TOPLAM	7909	8933	8843	9235	10757	11344	5452

*İlk altı aylık

Mal gruplarına göre ithalatın seyrini incelediğimizde, 1980'de toplam ithalatın yüzde 20'sini oluşturan 1.581 milyon dolar değerindeki yatırım malları ithalatının 1981 yılında yüzde 40'a yakın bir artış gösterdiği, fakat daha sonraki iki yılda (1982-83) durgunluk eğilimine girdiği, 1984'de tekrar canlanma gösterdiği ve 1986'nın ilk altı aylık rakamlarına göre yeniden bir sıçrama yaptığı görülür. Hammadde ithalatının ise 1980 yılı dışında büyük bir durgunluk içinde bulunduğu, bunun başlıca sebebinin ham petrol ithalatındaki azalma olduğu görülmektedir. Petrol dışındaki hammadde ithalatı ise yavaş bir artış seyri

göstermiştir. 1980-83 arası hammadde ithalatında toplam artış ancak yüzde 7 olmuştur.

İthalatın kompozisyonu incelendiğinde 1984'den sonra yatırım mallarının toplam ithalat içindeki payının (ortalama yüzde 25 civarında) 1980-83 dönemi-ne göre hemen hemen aynı kaldığı, fakat tüketim malları ile petrol dışındaki hammaddelerin toplam ithalat içindeki paylarının düzenli biçimde (özellikle tüketim mallarında büyük bir sıçrama göstererek) yükseldiği görülür. 1980-83 yıllarında tüketim mallarının toplam ithalat içindeki payı yaklaşık yüzde 2'den biraz fazla olduğu halde 1984'de yüzde 95'lik bir artış göstererek yüzde 4.4'e, 1985'de ise yüzde 5.7'ye yükselmiştir. Petrol dışındaki hammadde ithalatının payı da 1981-82'de düşmesine rağmen 1983'den itibaren artarak 1985'de yaklaşık yüzde 40 düzeyine yükselmiştir.

TABLO 4
MADDE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Yüzde Dağılımı)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
YATIRIM MALLARI	20.0	24.7	26.3	25.1	24.7	25.4	29.1
İnşaat Malzemesi	1.9	1.9	2.4	2.2	2.3	2.0	-
Makine ve Teçhizat	18.1	22.8	23.9	22.9	22.4	23.4	-
TÜKETİM MALLARI	2.2	2.0	2.0	2.6	4.4	5.7	8.5
HAMMADDELER	77.8	73.3	71.7	72.3	70.9	68.8	62.3
Ham Petrol	37.3	36.5	40.0	35.1	31.4	29.3	17.7
Diğer	40.5	36.8	31.7	37.2	39.5	39.5	44.7
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

*İlk altı aylık

Daha öncede ifade ettiğimiz gibi genel ekonomik hayatın canlandığı 1984 yılında toplam ithalat yüzde 16.5'lik bir artış göstermiştir. 1984 yılında yüzde 5.9 olan GSMH yıllık artış hızının 1985'te yüzde 4.9'a düşmesi, ithalat artış hızındaki yavaşlamada kendini göstermiştir.

TABLO 5
GSMH VE YATIRIMLARIN YILLIK ARTIŞ HIZI
(%, 1985 Fiyatlarıyla)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
G.S.M.H.	4.15	4.60	3.20	5.90	4.90	7.8
Yatırımlar	5.43	-1.78	1.63	4.70	4.40	6.9
Sabit Sermaye Yat.	2.03	3.38	3.40	2.80	10.50	5.2

*Resmi Tahmin

1986 yılının ilk altı aylık verilerine göre ithalatla canlılık görülmektedir. Özellikle yatırım malları ithalatı önemli artış göstermektedir. Bu artış daha çok inşaat ve madencilik alanlarında kullanılan iş makineleri ithalatından kaynaklanmaktadır.

1984 yılında ithalatın gösterdiği önemli artışın bir nedeni de 1984 ithalat rejimiyle kısıtlamaların büyük ölçüde kaldırılmasıdır. İthalatta liberalasyon toplam ithalatın artışında etkili olmuştur, ama en çok etkilenen tüketim malları ithalatı olmuştur. 1984 yılında tüketim malları ithalatı yüzde 95.5 oranında bir artış göstermiştir. Tüketim malları ithalatının artış hızı 1985'de yüzde 36, 1986'nın ilk altı ayında ise yüzde 28 civarında olmuştur (Tablo 2). Tüketim malları ithalatı milli gelir artışlarına çok duyarlıdır. Yapılan hesaplamalara göre tüketim malları ithalatının gelir esnekliği 2'ye yakındır. Ancak bu hızlı artışa rağmen tüketim mallarının toplam ithalat içindeki payı fazla değildir. 1984'de yüzde 4.4, 1985'de yüzde 5.7 olan bu oran 1986'nın ilk altı ayında yüzde 8.5 olmuştur (Tablo 4). İthalatta liberalleşmenin artmasıyla birlikte tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payının yüzde 20'ye kadar yükselmesi beklenebilir. Bu eğilimin dış ödemeler dengesi, yerli üretimin rekabet durumu ve en önemlisi tüketim alışkanlıklarının ithal mallarına göre şekillenmeye başlaması açısından dikkatle gözden geçirilmesi gerekir.

Ekonomide yatırımların canlanma eğilimine girmesinin ithalatı da arttıracığı bilinmektedir. Bu artış daha çok yatırım malları ve ham petrol dışındaki hammadde ithalatından kaynaklanacaktır. Bu noktada 1965-80 yılları arasında çeşitli teşvik araçlarıyla ithal girdi kullanımının hızlanması ve yurt içindeki ara malları üretiminin sanayi in girdi gereklerini karşılayacak düzeyde olmaması sebebiyle oluşan ithalata bağımlılığı yüksek bir sınai yapının rolüne de işaret etmek gerekir.

1982 yılında yayınlanan bir araştırmada, 1973 input-output tablosuna dayanılarak hesaplanan "dışa bağımlılık" katsayılarının ilaç, petrol arıtımı, diğer kimyasal ürünler, elektriksiz makineler ve gübrede oldukça yüksek olduğu, buna karşılık mezbahacılık ürünleri, çırçırılama, elbise ve giyim, çimento, şeker ve bitkisel ve hayvansal yağların ithalata bağımlılığı en düşük olan sanayi dalları arasında yer aldığı ortaya konmuştur. Bu sonuç, ayrıca ithal ikamesi sanayilerinde ithalata bağımlılığın ihracat potansiyeli yüksek olan sanayilerden daha fazla olduğunu göstermektedir.

TABLO 6
İTHALATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon ABD \$)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
TARIM VE HAYVANCILIK	125	176	138	418	375	251
Bitkisel Ürünler	71	122	55	312	242	-
Hayvancılık Ürünleri	52	53	81	99	105	-
Su Ürünleri	-	-	-	-	1	-
Orman Ürünleri	2	1	2	7	27	-
MADENCİLİK VE TAŞOCAK- ÇILIĞI	3478	3740	3442	3644	3626	1152
Ham Petrol	3258	3527	3242	3373	3321	964
Diğerleri	225	213	200	271	305	188
İMALAT SANAYİİ	5330	4927	5655	6695	7342	4048
Tarıma Dayalı Sanayiler	230	175	205	434	487	247
Petrol Türevleri	621	221	423	264	290	128
Diğer Sanayiler	4479	4531	5627	5997	6565	3673
Kimya	1199	893	1146	1340	1294	710
Lastik ve Plastik	243	236	252	359	343	183
Dokuma	78	103	98	117	146	85
Seramik ve Cam	40	34	58	63	62	44
Demir-Çelik	607	592	818	862	1060	499
Demir Dışı Metaller	141	122	200	220	224	128
Madeni Eşya	23	37	34	34	38	22
Makine	1189	1316	1449	1618	1551	961
Elektrikli Makine ve Eşya	403	376	402	573	663	416
Taşıt Araçları	360	605	448	517	813	383
Diğer	196	217	122	294	371	242
TOPLAM	8933	8843	9235	10757	11344	5452

*İlk altı ay

TABLO 7
İTHALATIN SEKTÖREL DAĞILIMI:
YILLIK ARTIŞ ORANLARI (%)

	1982	1983	1984	1985	1986*
TARIM VE HAYVANCILIK	40.8	-21.6	202.5	-10.3	25.6
Bitkisel Ürünler	71.8	-54.9	467.3	-22.4	-
Hayvancılık Ürünleri	1.9	52.8	22.2	6.1	-
Su Ürünleri	-	-	-	-	-
Orman Ürünleri	-50.0	100.0	250.0	285.7	-
MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	7.5	- 8.0	5.9	- 0.5	-34.4
Ham Petrol	8.3	- 8.1	4.0	- 1.5	-40.5
Diğerleri	- 5.3	- 6.1	35.5	12.5	39.3
İMALAT SANAYİİ	- 7.6	14.7	18.4	9.7	32.2
Tarıma Dayalı Sanayiler	-23.9	16.3	111.3	12.2	1.0
Petrol Türevleri	-64.4	91.4	-37.6	9.8	43.7
Diğer Sanayiler	1.2	10.9	19.3	9.5	34.6
Kimya	-25.5	29.0	16.1	- 3.4	19.8
Lastik ve Plastik	- 2.9	6.0	42.5	- 4.5	22.2
Dokuma	32.1	- 5.3	19.7	24.8	48.5
Seramik ve Cam	-15.0	68.5	8.1	- 1.6	125.3
Demir-Çelik	- 2.5	14.2	27.3	23.0	- 1.9
Demir Dışı Metaller	-13.5	59.5	12.7	1.8	33.3
Madeni Eşya	60.9	-10.6	2.4	11.8	43.6
Makine	10.7	9.5	11.7	- 4.1	62.6
Elektrikli Makine ve Eşya	- 6.7	6.0	42.6	15.7	47.2
Taşıt Araçları	68.1	-18.9	4.3	57.3	43.9
Diğer	10.7	-43.8	141.0	26.2	61.3
TOPLAM	- 0.1	4.4	16.5	5.5	8.6

*İlk altı ay

2. Ödemeler Dengesinde Gelişmeler

1980 sonrasında dış ticaret dengesinde belirli bir açılma gözlenmektedir. 1980 yılında 4.999 milyon dolar olan dış ticaret açığı 1981 ve 1982 yıllarında ihracatın hızla artışı ve ithalatın duraklaması sayesinde 1982 yılı sonunda 3.097 milyon dolara düşmüştür. Ancak bu miktarın 1980 öncesi yıllarda petrol şoku sonrası ortaya çıkan dış ticaret açıkları düzeyinde olduğunu belirtmek gerekir. İthalatın artışıyla birlikte 1983 ve 1984 yıllarında dış ticaret dengesi tekrar açılmaya başlamıştır.

TABLO 8
ÖDEMELER DENGESİ
(Eski Yöntem)(Milyon ABD \$)

	1980	1981	1982	1983	1984
A. CARI İŞLEMLER					
İthalat (CIF)	-7909	-8933	-8843	-9235	-10757
İhracat (FOB)	2910	4703	5746	5727	7839
Dış Ticaret Dengesi	-4999	-4230	-3097	-3507	- 3368
Dış Borç Faiz Ödemeleri	- 668	-1193	-1465	-1441	- 1586
İşçi Dövizleri	2071	2490	2187	1553	1881
Turizm ve Dış Seyahat	212	277	262	283	255
Diğer Görünmeyenler	174	670	947	887	1145
Cari İşlemler Dengesi	-3210	-1984	-1167	-2234	- 1673
B. SERMAYE HAREKETLERİ					
Dış Borç Ödemeleri	- 576	- 551	- 852	-1093	- 1226
Özel Yabancı Sermaye	53	60	55	131	117
Proje Kredisi	547	642	754	508	734
Program Kredisi	1811	840	1007	609	765
Bedelsiz İthalat	95	69	49	56	94
Diğer Sermaye Hareketleri	- 58	- 181	162	365	935
Sermaye Hareketleri Dengesi					
C. GENEL DENGİ	-1338	-1105	9	-1616	- 304

1985 itibariyle IMF yöntemi ile uyum sağlayabilmek amacıyla ödemeler dengesi hesapları değiştirilmiştir. Yeni hesaplama yönteminde ihracatta olduğu gibi ithalatın da FOB değeri alınacaktır. Bu yöntem, Tablo 9'da görüleceği gibi ithalat rakamları ve dış ticaret açığını belli ölçüde küçültmektedir. Ayrıca, Türk taşıyıcılarına yapılan ödemeler, ödemeler dengesi hesaplarından çıkarılıp sadece yabancılara ödenen nakliye ücretleri dahil edilecektir. Böylece ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenecektir. Ayrıca turizm gelirlerinin turist sayısına göre hesaplanması, bağış niteliğinde olan ABD kredilerinin ve bedelsiz ithalatın cari işlemler kalemleri kapsamına alınması ile cari işlemler açığı da daralacaktır. Ancak bu gelişmeler yapay olduğu için dış ticaretin ve ödemeler dengesinin dikkatli bir biçimde yorumlanması gerekmektedir.

Dış ticaret dengesinde beklenen iyileşmenin sağlanamayışının önemli bir sebebi, dış ticaret hadlerindeki Türkiye aleyhine gelişmenin devam etmesidir (Tablo 10). 1976-1977 yıllarındaki önemsiz bir iyileşme dışında 1974'den beri ticaret hadlerinde bozulma devam etmiştir. Ancak 1984'de önemli bir iyileşme görülmüştür.

TABLO 9
ÖDEMELER DENGESİ
(Yeni Yöntem)(Milyon ABD \$)

	1982	1983	1984	1985	1986*
A. CARİ İŞLEMLER					
İhracat (FOB)	5890	5905	7389	8255	3642
Transit Ticaret	144	177	255	296	76
İhracat	5746	5728	7134	7959	3566
İthalat (FOB)	-8518	-8895	-10331	-11230	-5261
Transit Ticaret	- 112	- 134	- 193	- 227	- 62
İthalat (CIF)	-8843	-9235	-10757	-11613	-5508
Navlun ve Sigorta	437	474	619	610	309
Dış Ticaret Dengesi	-2628	-2990	- 2942	- 2975	-1619
Turizm ve Dış Seyahat	224	292	271	770	185
Dış Borç Faiz Ödemeleri	-1465	-1441	- 1586	- 1753	- 908
Diğer Görünmeyenler	740	526	736	947	557
Toplam Mal ve Hizmet Dengesi	-3129	-3613	- 3521	- 3011	-1785
İşçi Dövizleri	2140	1513	1807	1714	611
Diğer Transferler	154	272	307	284	83
Cari İşlemler Dengesi	- 835	-1828	- 1407	- 1013	-1091
B. SERMAYE HAREKETLERİ	163	690	193	1050	1861
Dolaysız Yatırımlar	55	46	113	99	75
Diğer Uzun Vadeli Sermaye Har.	27	- 389	44	- 699	344
Kullanımlar	980	677	1151	1159	1261
Dış Borç Ödemeleri	- 953	-1066	- 1107	- 1858	- 917
Kısa Vadeli Sermaye Har.	81	1033	36	1650	1442
C. NET HATA VE NOKSAN	- 75	507	317	- 808	- 364
D. ÖDEMELER DENGESİ FİNANSMANI	902	622	1002	676	0
E. KARŞILIK KALEMLERİ	13	161	- 171	370	88
<u>GENEL DENGİ</u>	168	152	- 66	275	494
F. REZERV HAREKETLERİ	- 168	- 152	66	- 275	- 494

*İlk altı ay

TABLO 10
DIŞ TİCARET ENDEKSLERİ
1973=100 (ABD \$)

	İhracat	İthalat	Ticaret Hadleri
1979	182.4	247.5	73.7
1980	215.8	379.2	56.9
1981	191.3	367.3	52.1
1982	178.9	360.3	49.7
1983	158.0	323.8	49.0
1984	159.7	288.6	55.3

Dış ticaret hadlerindeki bozulmanın sebebi ihracat malları fiyatlarının ithal fiyatlarından daha az yükselmesidir. 1973-1984 yılları arasında Türk ihracat malları fiyatları dolar bazında sadece yüzde 53.2 artarken ithal malları fiyatları yüzde 154 oranında yükselmiştir. Bu, ithalat fiyatlarındaki artış oranının ihracat fiyatlarındaki artışın yaklaşık üç katı olduğunu göstermektedir.

Görünmeyen işlemlere ilişkin veriler incelendiğinde 1980 sonrasındaki dış ödemelerin önceki dönemlerin dış borçlanmasıyla önemli ölçüde etkilendiği görülmektedir. Bu dönemde dış borç faiz ödemeleri hızla artmış ve borç erteleme-lerinin ardından yüklü borç ödemesine başlanmıştır. Diğer taraftan önemli bir döviz kaynağı olan işçi dövizlerinde belirgin bir azalma eğilimi mevcuttur. Turizm gelirlerinde 1985 yılına kadar marjinal artışlar olmuş, 1985 yılında önemli bir artış meydana gelmiştir. Ancak turizm gelirlerinde 1986 yılında bir düşüş beklenmelidir. Buna rağmen, uzun dönemde Türkiye turizm gelirle-rini önemli ölçüde arttırabilecek potansiyele sahiptir.

Ödemeler dengesinde önemli bir gelişme dış borçlarla ilgilidir. Bir taraftan ana para borçları ödenirken, bir taraftan da yeni borçlanmaya gidilmektedir.

TABLO 11
DIŞ BORÇLAR
(Milyon ABD \$)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
Kullanılmış Borç Bakiyesi	16.861	17.619	18.385	21.288	25.012	26.626
Orta ve Uzun Vadeli	14.667	15.455	15.346	16.872	18.395	18.416
Kamu	10.268	11.497	11.439	12.791	14.330	
Merkez Bankası	3.227	3.053	3.067	3.093	3.175	
Özel Sektör	1.172	905	840	898	890	
Kısa Vadeli	2.194	2.164	3.039	4.506	6.617	8.210
Kamu	45	73	194	215	230	
Merkez Bankası	1.116	1.031	2.190	2.509	3.543	
Özel Sektör	1.033	1.060	655	1.782	2.844	

*ilk altı ay

1985 yılı sonu geçici rakamlarına göre dış borç bakiyesi 25.012 milyon dolara varmıştır. Borçların ağırlığı orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır. Ancak, 1984'ten itibaren kısa vadeli borçların payı artmaya başlamıştır. Orta ve uzun vadeli borçlarda kamu kesimi başı çekmektedir. Kısa vadeli borçlar ise

giderek artmaktadır. Daha önce kısa vadeli borçlanmanın zararlarını çekmiş bir ekonomide kısa vadeli borçların artış eğiliminde olması olumsuz bir gelişmedir.

Dış açığın ve dış borçlanmanın artışı yanında olumlu bir gelişme Türkiye'nin dış ödeme gücündeki büyük artıştır. İhracattaki önemli artıştan kaynaklanan bu gelişme birçok göstergeye de yansımıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı artmış ve cari işlemler açığının ihracata oranı düşme eğilimine girmiştir.

TABLO 12
DIŞ ÖDEME GÜCÜNÜN BAZI ÖLÇÜLERİ(%)

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
1. <u>İhracat Geliri+İşçi Dövizleri</u> <u>İthalat Gideri</u>	78.0	63.0	80.5	88.7	78.8	86.2	85.8
2. <u>İhracat Geliri</u> <u>İthalat Gideri</u>	44.6	36.8	52.6	64.3	62.0	68.7	71.1
3. <u>Dış Ticaret Açığı</u> <u>İhracat Geliri</u>	124.2	171.8	89.9	53.9	61.2	45.6	40.1
4. <u>Cari İşlemler Açığı</u> <u>İhracat Geliri</u>	54.8	110.3	42.2	20.3	37.1	22.6	-
5. <u>Dış Borç Yüklü</u> <u>İhracat Geliri</u>	45.6	42.8	37.1	40.3	44.3	38.7	43.7
6. <u>Dış Borç Faizi+Anapara Öde.</u> <u>+İthalat Gideri</u> <u>İhracat Geliri+İşçi Dövizleri</u>	154.2	183.8	148.4	142.0	161.7	147.0	152.7

Buna karşılık, ülkenin dış borç stoku içinde kısa vadeli borçların 1984'ten sonra hızla artması üzerinde durulması gereken önemli bir gelişmedir. Kısa vadeli dış borçlar 1984'de yüzde 46.8 oranında bir artışla 4.506 milyon dolara yükselmiştir. Kısa vadeli borçların toplam dış borçlar içindeki payı da hızlı biçimde artmaktadır. Kısa vadeli borçların dış borç toplamı içindeki payı 1983'te yüzde 16.6 iken 1984'te yüzde 21.2'ye, 1985'te ise yüzde 26.5'e yükselmiştir. Bu tehlikeli eğilimin biran önce frenlenmesi şarttır.

BÖLÜM V

DİŞA AÇILMA POLİTİKASININ UYGULANMASINDA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

1. İthalatın Liberasyonu

1980 yılından itibaren sınırlı ve kademeli olarak yürütülen ithalatın liberasyonu politikası 1984 ithalat rejimiyle daha köklü ve kapsamlı bir veçhe kazanmış bulunmaktadır. 1984 sonrasındaki değişikliklerin sonuçlarını ve uygulamadan doğan bazı sorunları şöyle sıralamak mümkündür:

(i) 1984 ithalat rejimiyle birçok sektörde nominal ve efektif koruma oranları düşmüştür. Ortak Pazar koruma oranlarıyla karşılaştırıldığında bazı sektörlerde Türkiye'de nominal ve efektif korumanın daha düşük olduğu gözlenmektedir. (ilaç ve gübre dışındaki diğer kimyasal maddeler, çimento sanayii, metal ana sanayii vb.)

Bazı sektörlerde nominal koruma oranlarının efektif koruma oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum sözkonusu sanayilerde üretimde kullanılan girdiler üzerindeki gümrük vergilerinin nihai mal üzerindeki vergiden daha yüksek olması nedeniyledir. Böylece bu sanayilerin aslında korunmadıkları (efektif koruma oranları negatif olan sanayiler de dahil) anlaşılmaktadır. Halbuki koruma politikasının anlamlı sonuçlar verebilmesi, dikkatli bir şekilde ve yeterli araştırmalara dayanılarak uygulanmasına bağlıdır.

Bu noktada, sektörlerin karşılaştırmalı üstünlük sıralamaları ile efektif koruma oranları sıralaması arasındaki ters ilişki de dikkate alınarak bir düzenleme yapılması gerektiği unutulmamalıdır. Yani bir sanayide maliyetler ne kadar yüksekse dış rekabet karşısında onu yaşatabilmek için aynı ölçüde yüksek bir koruma sağlanmalı, maliyetler düştükçe koruma da o ölçüde azaltılmalıdır.

Ayrıca, karşılaştırmalı üstünlük kıstası, statik biçimde ele alınmaması ve koruma araçları sanayinin zaman içindeki gelişmelerini hesaba katan dinamik bir yaklaşımla belirlenmelidir.

Diğer taraftan koruma önlemleriyle sağlanan teşviklerin sektörler arasında dağılımında dengesizlikler olduğu görülmektedir. Ayrıca, girdilere uygulanan tarifelerde farklılıklar aynı sektördeki nominal ve efektif koruma oranlarını farklılaştırmaktadır. Bu durum, teşvik ve koruma politikasının belli ilkeler ve hedefler çerçevesinde, uzun vadeli bir programa dayalı olarak yürütülmeyip adeta el yordamıyla ve günlük kararlarla yürütülmesinden doğmaktadır. Oysa, sanayilerin öncelikli, yani korunması gerekenler ve gerekmeyenler olarak gruplandırılması, her iki grup içinde efektif koruma oranlarının birbirine yakın olması ve her iki grubun koruma oranları arasında sabit bir oran bulunması gerekir. Böylece kaynak dağılımındaki çarpıklıklar azaltılabilir.

Uzun süren bir korumacılık politikasından vazgeçilip daha liberal bir dış ticaret rejimine geçerken yüksek koruma duvarları arkasında kurulmuş birçok sanayinin dış rekabete dayanıp dayanmayacağını, başka bir deyimle yerli sanayinin sektörler itibarıyla uluslararası düzeyde rekabet gücünün iyi incelenmesi gerekir. Böyle bir incelemeye dayanmadan alınacak kararların sanayi üzerindeki olumsuz etkilerinin geçiş dönemini oldukça sıkıntılı ve maliyetli bir dönem haline dönüştüreceği açıktır.

Liberasyonun aşamalı olarak yürütülmesi ve ilk aşamada korumanın yükselmesi ve genişlemesi önlenerek daha sonra zaman içinde gevşetilmesi gerekir. Dış rekabete açılma, kuruluş aşamasını geride bırakmış, yüksek nitelikli işgücü ve teknik personel ihtiyacını karşılamış, teknolojiye belli bir seviyeye ulaşmış, yönetim ve pazarlama sorunlarını çözmüş olan sektörlerden başlanmalıdır. Tarifeler indirilirken belli bir perspektif içinde, hangi sektörlerde veya sanayi kollarında hangi seviyeye kadar indirileceğinin de önceden belirlenmesi gerekir.

Teşvik edilecek ve korunacak sektörlerin belirlenmesinde en önemli kıstas bu sektörlerin uzun dönemde desteğe gerek duymadan dış pazarlarda rekabet edebilecek potansiyele sahip olmasıdır. Diğer bir kıstas, uzun dönemde uluslararası rekabet gücü bulunmayan, ancak ulusal menfaatler açısından stratejik önemi haiz sektör olmasıdır. Bu sektörler belirlenerek maliyet yapıları iyice incelendikten sonra koruma yöntemi ve ölçüsü tesbit edilmelidir. Eğer bu sektörlerde üretim ve yatırım teşvikleri sağlanamıyorsa en iyi teşvik yolu gümrük tarifeleri aracını uygulamaktır. Ancak tarifelerin sektörlerin maliyet yapılarına göre sektöre tekel kârları sağlamayacak oranlarda tutulması gerektiği şüphesizdir.

Diğer taraftan korunmasına başlanılan ya da devam edilen sektörlerin ürünlerini veya vergilendirilmiş ithal mallarını girdi olarak kullanacak ihracat sektörlerinin rekabet güçleri olumsuz şekilde etkilenecektir. Bu durumda şimdi olduğu gibi gümrük muafiyetli ithal uygulamasının devam etmesi veya tarife oranına eşit yeni bir teşvik uygulanması gerekir. Bu suretle ihracatı caydırıcı etkilerin sınırlı tutulması ve kaynak dağılımının ihracat sektörleri aleyhine bozulması önlenmiş olacaktır.

(ii) Liberasyonu arttıran politikaların izlenmesi halinde tarım kesiminin (tarım ve tarıma dayalı sanayiler) karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olduğu gözlenmektedir. Sanayi kesiminde tartışılabilir varsayımlarla yapılan bazı araştırmalara göre konfeksiyon, metal olmayan ürünler, demir dışı madencilik, gıda üretimi, deri ürünleri, tekstil, bazı kimyevi maddeler ve elektrikli makineler alt dallarının karşılaştırmalı üstünlüğe sahip, alkollü içkiler, petrol ve gaz üretimi, taşıt araçları, yem, tarım ilaçları, elektronik, boya gibi sanayi dalları ise zorlanacak sektörlerdir.

Genelde dış ticaretin liberasyonu ile kaynakların daha çok ihraç edilebilir ürünlere kayacağını, üretimdeki ithal girdi oranlarının azalacağını, büyümenin ara malları ve özellikle yatırım mallarından çok tüketim ve tarımsal malların genişlemesinden kaynaklanacağını beklemek doğru olabilir.

Dış ticarete liberasyon aynı zamanda teknolojik gelişmelere daha hızlı uyum sağlama gereğini ortaya çıkaracak, araştırma-geliştirme faaliyetlerine ve modern işletmecilik tekniklerinin yerleştirilmesine daha fazla önem verilmesini gerektirecektir. Ancak, Türk sanayinin bu düzeye ciddi sarsıntılara

yol açmadan ulaşabilmesi, dışa açılmanın aşamalı olarak ve belli bir peryod içinde sürdürülmesini gerektirir. Dış ticaret rejiminde liberalleşme aşamalı olarak belli bir süreklilik arzederken aynı zamanda ihracat sanayilerinin kullandıkları girdilerin iç ve dış fiyat farklarının ortadan kaldırılması ve korumanın devam edeceği ithal ikamesi sanayilerinde korumanın yatırım teşvikleriyle yapılması bu liberalleşme politikasına daha uygun düşecektir.

(iii) Bilimsel olarak ve tedrici şekilde yürütülecek bir liberasyon politika-sının kısa ve orta dönemde milli gelir artışını olumlu yönde etkilemesi ve kaynak dağılımını optimize etmesi beklenir.

(iv) Dış ticaretin liberasyonunun ve piyasa ekonomisi uygulamalarının ekonominin yapısı üzerinde bazı etkileri de olacaktır. Yatırımlarda öz kaynak oranlarının artması, genel olarak ekonomide ve tek tek firmalarda finansman kesiminin veya bölümlerinin daha fazla ağırlık kazanması, kalite kontrolüne standartlaşmaya ve ambalaja verilen önemin artması, ucuz ve vasıfsız işgücünden çok eğitilmiş işgücüne daha fazla ağırlık verilmesi Türkiye'de de gözlenen olgular arasındadır.

Benzer stratejileri izleyen ülkelerde yaşandığı gibi Türkiye'de de yatırımların emek-yoğun endüstrilere kayması, mevcut üretim teknolojisinin emek-yoğun değişimlere uğraması ve kapasite kullanımının artması beklenebilir. Bu gelişmelerin doğal sonucu ise daha düşük sermaye-hasıla oranlarına ve daha yüksek istihdam ulaşmak olacaktır.

Firmalarda üretim kompozisyonundaki değişme ve bazı mal çeşitlerinin üretiminden vazgeçilmesi yanında yurtiçi mevcut pazarlama örgütünden yararlanarak üreticinin kendi ürünleriyle rekabet edecek malların ithalatçısı olması da beklenen ve kısmen gözlenen gelişmeler arasındadır. Bu gelişme bazı sanayi dallarında üretimden ticarete kayış şeklinde tehlikeli bir eğilime de yol açmıştır. İmalat sanayiinde-ki bazı malların ithalatında mamul üzerindeki tarifelerin aynı malların yerli üretiminde kullanılan ithal girdiler üzerindeki tarifelerden düşük olması da girdi ithal ederek yerli üretim yapmak yerine nihai mal ithalatını teşvik etmektedir. Mesela komple akaryakıt pompası ithalinde gümrük vergisi oranı yüzde 12 olduğu halde pompa yapımı için gerekli kompüterin ithalinde gümrük vergisi yüzde 25'tir. Aynı şekilde bir soğutucu üzerindeki vergi onun üretiminde yer alan girdilerden küçük olabilmıştır. Bu, üretimin değil, ithalatın ve ticaretin teşvik edilmesi demektir. Halbuki, tarifenin katma değer büyüklüğünü takiben nihai mala doğru giderek yükselmesi gerekmektedir.

(v) İthalatın liberalleşmesiyle kısa dönemde önemli bir gelişme tüketim malları ithalatının ani artışı olmuştur. Tüketim malları toplam ithalat içinde henüz önemli bir paya sahip değildir. Ancak, ilerde payı yüzde 20'lere kadar çıkabilir. Tüketim malları ithalatından beklenen, fiyatları düşürücü bir etki yaratmasıdır. Oysa, Türkiye'de bazı pilot uygulamalar dışında, gümrük tarifelerinin yeteri kadar düşük olmaması nedeni ile tüketim malları ithalatının ithalatla rekabet eden mallarda (büyük ölçüde kur ayarlamalarına rağmen) fiyat yükseltici bir marj bıraktığı ve genelde fiyatları arttırıcı bir etkisi olduğu söylenebilir.

Tüketim malları ithalinin önemli bir sonucu da uzun dönemde tüketim alışkanlıklarında yaratacağı değişikliklerdir. Bu değişiklikler gelir artışı ve talebin genişlemesiyle birlikte tüketim kalıplarını değiştirerek talebi önemli ölçüde arttırabilir. Bu durumda tüketim malları ithalinin kısıtlanmasından çok vergi ve tarifelerin yükseltilerek talebin bu şekilde caydırılması daha uygun bir yol olacaktır.

2. Yatırım Teşvik Politikaları

Yatırım teşvik politikasının da dış ticaretteki gelişmelerle bağlantılı olarak yürütülmesi gerekir. Daha önce de ifade edildiği gibi imalat sanayiinde dış girdilere bağıllık oldukça yüksektir. Mesela, 1965-75 yılları arasında ithal ikamesinin en kuvvetli olduğu kesimlerin toplam ithalat artışındaki paylarının yüzde 46 gibi yüksek bir oran teşkil etmesi, yerli girdi kullanımını arttıracak selektif teşvik politikalarının gereğini ortaya koymaktadır. Bu, aynı zamanda ithalat yoğun ihracatın caydırılmasını ve ihracat içerisinde yerli katma değer payının arttırılmasını teşvik için şarttır. Bu konuda üretimlerinin yüzde 50'si veya daha fazlası ithale dayalı sanayilerin başka bir deyişle yurtiçinde yaratılan katma değeri çok az olan sektörlerin kullandıkları girdilerin içerde üretimini teşvik edecek bir politika izlenmelidir. Ancak bu teşviklerin, korumacılık şemsiyesi altında iç piyasalara yüksek maliyetlerle üretim yapan sanayilerin kurulmasını önlemek için mümkün olduğu kadar gümrük tarifeleri yerine yatırım desteği şeklinde uygulanması gerekir.

Bu konuda, vergi ve teşvik mevzuatında yerli girdi kullanımını caydıran hükümlerin acilen değiştirilmesi şarttır. Bu hükümlere tipik bir örnek, Katma Değer Vergisi Kanununun 46'ncı maddesidir. Bu maddeye göre, teşvik belgeli yatırım malları ithalatında ödenmesi gereken KDV bu verginin fiilen indirilmesinin mümkün olduğu tarihe kadar ertelenir. Oysa, aynı malların yurt içinden yerli olarak temini halinde KDV ödenmesi gerekmektedir. Bu durumda ithal girdi kullanımını teşvik eden bu ve benzeri hükümlerin kaldırılması şarttır.

3. İthalatta Gelişmeler

(i) Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ithalat düzeyi milli gelir artışı ile yakından ilişkilidir. İthalatın gelir artış esneklikleri yüksektir. Türkiye'de ithalatın liberasyonuna geçildiği bir dönemde istikrar programının uygulanmakta olması ithalat talebini nisbeten düşük tutmuş ve ithalatta büyük bir artış meydana gelmemiştir. Ekonominin büyüdüğü, gelir dağılımının düşük gelirli lehine değiştiği bir dönemde ithalat talebi çok daha yüksek olabilecektir. Nitekim 1986 yılının ilk altı aylık göstergeleri böyle bir eğilimi yansıtmaktadır. Bu durumda cari işlemler dengesinin fazla açılmaması için bir taraftan büyüme hızının belli bir düzeyde tutulmasına çalışılırken, diğer taraftan ihracat gelirlerinin arttırılması için çeşitli teşvik araçlarının (kur ve yatırım teşvikleri) kullanılmasına devam edilmelidir.

(ii) İthalatın Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya (GSYİH) oranında 1980'den bu tarafa sürekli bir artış görülmektedir. Bu oran 1980 yılında yüzde 13.8 iken 1985 yılında yüzde 23.3'e çıkmıştır.

TABLO 13
İTHALATIN GSYİH'ya ORANI
(%)

Yıllar	İthalat/GSYİH
1979	8.1
1980	13.8
1981	16.5
1982	18.0
1983	19.6
1984	23.2
1985	23.3
1986*	17.6

*Tahmin

Bu oran, ABD (yüzde 9.1), Japonya (yüzde 13.5), Fransa (yüzde 21.2), İspanya (yüzde 17.9) gibi ülkelere göre yüksek, fakat Portekiz (yüzde 38.6), Almanya (yüzde 26.2), İtalya (yüzde 25.1) ve Yunanistan (yüzde 24.9) gibi ülkelere göre düşüktür. Bu oranın Türkiye ekonomisinde yükselme trendi bir ölçüde kur politikasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin önemli ölçüde ve anormal bir hızla dışa açıldığını da göstermektedir.

(iii) Türkiye'nin Almanya, İsviçre ve Suudi Arabistan dışında önemli ticari ortaklarıyla dış ticaret açığı sürekli büyümektedir.

Öte yandan dünya dış ticareti giderek daha büyük ölçüde takasa yönelmektedir. Liberalleşme süreci sonucunda artan ithalat, takas konusundaki pazarlık gücünü arttırmaktadır. Ülkeler itibariyle beliren dış ticaret açıklarını bu pazarlık gücünü kullanarak takas yolu ile kapatmak dünya dış ticaretindeki gelişmelere uygun bir yol olacaktır.

TABLO 14

ÜLKELER İTİBARIYLA İTHALAT, İHRACAT
VE DIŞ TİCARET AÇIĞI
(Milyon ABD \$)

	1983			1984			1985		
	İthalat	İhracat	Açık	İthalat	İhracat	Açık	İthalat	İhracat	Açık
AET	2596	2010	586	2974	2732	242	3547	3547	0
Almanya	1053	838	215	1172	1280	-108	1369	1391	-22
İtalya	510	423	87	629	501	128	658	502	156
Fransa	218	181	37	243	201	42	514	215	299
İngiltere	441	247	194	443	261	182	468	539	-71
Hollanda	182	141	41	212	181	31	218	213	5
Belçika-Lüksemburg	148	107	41	199	190	9	235	162	73
Diğer	44	73	29	76	118	-42	85	525	-440
ORTA-DOĞU VE KUZAY AFRIKA	3654	2629	1025	3827	2929	89	3658	3338	270
Irak	947	320	627	944	934	10	1137	961	176
Libya	793	184	609	661	142	519	621	59	562
İran	1222	1088	134	1548	751	797	1265	1079	186
Suudi Arabistan	269	365	-96	216	378	-162	226	430	-204
Diğer	423	672	-249	458	724	-266	409	809	-400
A.B.D.	695	232	463	1073	368	705	1149	506	643
İsviçre	266	286	-20	234	358	-123	187	128	59
S.S.C.B.	238	89	149	313	139	174	221	190	31
Japonya	349	37	312	405	37	368	507	43	464
Diğer	1437	445	992	1931	570	1361	2075	206	1869

(iv) İthalatta ödeme şekilleri ile vergi ve fon uygulamalarında çeşitli sorunlar bulunmaktadır.

- Ödeme mevzuatında eski katı kambiyo kontrolleri döneminden kalan lüzumsuz sınırlamalar ayıklanarak ödeme mevzuatı güncelleştirilmelidir. Ödeme usulleri tamamen uluslararası koşullara uygun hale getirilmeli ve mevcut uluslararası standart ödeme "manual"leri benimsenmelidir. Merkez Bankası'nca vadeli akreditif uygulamasına geçiş yolunda son zamanlarda alınan karar bu yolda atılan önemli bir adımdır.

- Uygulamada çok sık karşılaşılan bir sorun, ithalat kriterlerinin veya fon ve vergilerin değiştirilmesi durumunda bu değişikliklerin yürürlüğünde "fiili ithal"ın esas alınmasından ve yürürlük tarihinde henüz "fiili ithal" yapılmamış malların yeni karara tabi tutulmasından doğmaktadır. Bu durumda bir malın ithal listeleri arasında yer değiştirmesi (mesela liberasyon listesindeki bir malın müsaadeye veya fona tabi mallar listesine alınması) veya vergi ve fon miktarlarının arttırılması halinde, yeni uygulama yurda getirildiği halde henüz "fiili ithal" işlemi yapılmamış olan mallara da teşmil edilmekte, böylece ithal edilen mala hiç hesapta olmayan yeni maliyet unsurları yüklenebilmektedir. Oysa bu gibi durumlarda, şekli bir işlem olan "fiili ithal" yerine malın yurda giriş tarihi esas alınmalıdır.

- Mevcut rıhtım resmi uygulaması, ithalatçıyı bu resimden kurtulmak amacıyla malını Türkiye dışındaki limanlara boşaltarak karayoluyla (genellikle o ülkenin taşıma araçlarıyla) Türkiye'ye nakletmeye zorlamaktadır. Bu durumda faydadan çok zarar doğuran rıhtım resmi uygulamasına son verilmelidir.

- Bazı malların demonte veya bütün olarak ithali durumunda alınan tarifenin farklı olması, bütün bir malın parçalara ayrılarak ithali şeklinde bazı suiistimallere yol açmaktadır. Bu uygulamaların daha sıkı denetlenerek kötüye kullanımların önüne geçilmesi gerekir.

4. Konut Fonu Uygulaması

Türkiye'de uygulanan ithalatın liberalleştirilmesi stratejisinin bir boyutu da "terbiye edici ithalat" olarak tanıtılan uygulamadır. Bunun amacı kalite kontrolüne önem vermeyen ve fiyat artışlarını hızlandıran sektörleri ithalatın rekabetçi tehdidi altında bırakarak kontrol etmektir. İthalattan kaynaklanacak rekabetçi baskının süresi ve dozu iyi ayarlanmak koşuluyla ekonomide kaynak sağlayabileceği açıktır. Ancak, maliyet yapısı ve teknolojisi açısından bu tür rekabete hazır olmayan alanlarda ithalatın aniden serbest bırakılmasının yıkıcı etkileri olabilir.

Fon ödemek suretiyle yapılan ithalatın bir amacı da bir malın arz eksikliği ya da talep fazlalığı varsa kısa dönemde onu gidermektir.

Ancak fon oranlarının sık sık değişebileceği izlenimi verilmesi, bir belirsizlik yaratmaktadır. İktisadi kararların alınmasında belirsizlik unsurunun varlığı caydırıcı bir etki yapabilir. Özellikle yatırım kararlarına olumsuz etkisi olabilir. Bu konudaki belirsizlikler giderilmelidir, ancak esas olarak uluslararası kurallara ve AET ile olan anlaşmalara aykırı düşen fon uygulamalarının tedricen kaldırılarak vergi ve tarife benzeri tedbirlere başvurmak uygun olacaktır.

5. Dış Ticaret Hadleri

Dış ticaret hadlerinin Türkiye aleyhine bozulma trendini devam ettirmesi cari işlemler açığının kronikleşmesine yol açabilir. Türkiye'nin ihracatında fiyat ve gelir esneklikleri düşük olan geleneksel tarım ürünleri, madenler ve hammaddelerin belirli bir ağırlığı vardır. Ayrıca yerli üreticilerin zorunlu olarak ihracatı arttırma baskısı altında kalmaları onları hem kendi aralarında hem de dış piyasalarda yoğun bir rekabete ve dolayısıyla fiyat indirimlerine zorlamaktadır. Bu fiyat düşüşleri döviz kurlarıyla birleşince dış ticaret hadlerinin Türkiye aleyhine kötüleşmesi devam etmektedir. Ancak, ihracatın kompozisyonu içinde sanayi malları payının giderek artmaya devam etmesi bu konuda iyileştirici bir etki sağlayabilir.

6. Damping

İthalatın liberalleştirilmesiyle birlikte önemli bir tehlike yerli üreticilerin dampinge maruz kalmasıdır. Bugün gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere birçok ülke dampinge başvurmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde tarım ürünlerine subvansiyon uygulandığı için, üretim yüksek olursa damping uygulanmaktadır.

Türkiye'de AET kaynaklı süt ve et örneğinde bu yaşanmıştır.

Dünyada himayecilik eğilimlerinin arttığı bir dönemde ülkemizin tek taraf-
lı olarak ve karşından bir taviz sağlanmadan veya karşılıklı kota pazarlığı yap-
madan aşırı liberasyon uygulamalarına gitmesi milli ekonominin istenilen perfor-
mansı tutturmasını engeller niteliktedir. Bu nedenle, Türkiye pazarında rahatça
satış yapma olanağı bize kendi pazarını kapatan ithalatçı ülkelere tanınmamalıdır.

Bilindiği gibi, ülkemizde ithalatın liberalleştirilmesi süreci devam etti-
ği halde henüz anti-damping politikası ve buna ilişkin özel bir organizasyon
bulunmamaktadır. Bugüne kadar da aşırı ithal ihtiyacı dolayısıyla bir antidam-
ping yasasının yokluğu hissedilmemişti. Ancak 1980 yılından buyana yapılan it-
halat uygulamaları yerli üreticilerin zaman zaman damping'e maruz kaldıkları
yolundaki şikayetlerini arttırdığından konuya ciddiyetle eğilme zamanı gelmiştir.
İlgili bakanlıkta, kamu-özel uzmanlarından oluşacak karma bir anti-damping ko-
misyonu kurulması, sanayicilerin damping ihbarlarını delilleriyle birlikte bu
komisyona yapmaları, komisyonun belli sürede karar vermesi, şikayet yerinde
ise hükümetin damping'i telafi edecek vergiyi otomatikman koyması zorunluluğu-
nun getirilmesi uygun olacaktır.

Damping yasası, ithalatın geldiği ülkede ve üçüncü bir ülkedeki fiyatlara
göre düşüklüğü yanında o ülkede mevcut özel ve genel subvansiyonları kapsamlı
ve piyasa ekonomisi uygulamayan ülkelere karşı gerekli değerlendirmeler yapıl-
malı ve önlemler alınmalıdır.

Dünyada tarımdaki aşırı himayeci eğilimler dikkate alınarak tarımsal itha-
latın yapılmasında yerli ürünlerin haksız rekabete maruz kalmamaları için tarım-
da yüksek subvansiyon uygulamayan ülkelere karşı gerekli değerlendirmeler yapıl-
malı ve önlemler alınmalıdır.

7. Gümrük Teşkilatı

Bir ülkenin dış ticaretinde ithalat ve ihracat işlemlerini gerçekleştiren
ve gerekli kontrolleri yapan gümrük teşkilatı kısa zamanda modernize edilmezse
alınan dış ticaret politika tedbirlerinin çoğu kağıt üstünde kalabilir. Bir ör-
nek vermek gerekirse hayali ihracat önce bir ekonomik politika kararı, fakat
daha sonra bürokratik bir uygulamadır. Bürokrasi, politika tedbirlerini harfiyen
uygulayacak durumda değilse bir politikanın mevcudiyetinden bahsedilemez.

Her ülkede olduğu gibi ithalat da az veya çok değer göstererek değişik
suiistimaller yapmak isteyenler olabilir. Gümrük meslek memurlarının oyunun kai-
delerini bozanları kanunları uygulamaya zorlayacak güçte olması gerekir. Bunun
için de evvela kendilerinin gerekli eğitimden geçmesi ve gelir açısından yeter-
li seviyede olması şarttır. Dış ticarete başarılı olmak istiyorsak gümrük teş-
kilatını süratle modernleştirmeli ve mensuplarını AET ülkelerindeki meslekdaşla-
rının seviyesine yaklaştırmalıyız.

BÖLÜM VI

İTHALAT POLİTİKASI İLE İLGİLİ ÖNERİLER

1980 yılından sonra uygulanmaya başlanıp 1984 yılından itibaren kapsamı genişletilen ithalatın liberalleştirilmesi politikasının sebeplerini, sonuçlarını ve sorunlarını ayrıntılara girmeden, ana hatlarıyla önceki bölümlerde incelemeye çalıştık. Bu bölümde ise ithalat politikasına ve uygulamalarına ilişkin önerilerimizi sıralayacağız.

(a) Yıllarca ithalat sınırlamaları (kotalar), yüksek gümrük duvarları ve yüksek kur politikaları yoluyla dış rekabete karşı korunan Türk sanayiinin bir bütün olarak, çok hızlı bir şekilde ve kısa süre içinde dış rekabete açılması sanayi üzerinde yıkıcı etkilere yol açacağından ithalatın liberasyonu politika-sının aşamalı olarak ve uzun vadeli bir perspektif içinde uygulanması gerekir.

(b) Türk sanayiinin çeşitli sektörlerindeki nominal ve efektif koruma oran-larının sektörler arası dağılımında büyük dengesizlikler bulunduğu, bazı sanayi-lerde nominal koruma oranlarının efektif oranlardan yüksek olduğu (girdiler üze-rindeki gümrük vergisinin nihai maldan alınan vergiden yüksek olması sebebiyle), bazı sektörlerde negatif koruma oranlarının bulunduğu tesbit edilmiştir. Bu durumda Türkiye'deki koruma politikası sektörler ve alt sektörler bazında kapsamlı bir araştırmaya dayanılarak yeniden belirlenmelidir.

Korunması gereken ve gerekmeyen sektörler tesbit edilerek bunların kendi içindeki efektif koruma oranları birbirine yakın olarak belirlenmeli, iki grup arasındaki oranlar arasında da sabit bir oran bulunmalıdır.

Koruma politikası statik biçimde ele alınmayıp sanayiın zaman içindeki ge-lişmelerini hesaba katan dinamik bir yaklaşım içinde belirlenmelidir.

(c) Uzun dönemde devlet desteğine gerek duymadan dış pazarlarda rekabet edebilecek sektörlerin öncelikle üretim ve yatırım teşvikleri sağlanarak korunması, bu yapılmadığı takdirde gümrük tarifeleri aracının kullanılması, ancak tarifelerin sektörlerin maliyet yapılarına göre sektöre tekel kârları sağlamayacak oranlarda tutulması gerekir.

(d) Korunmasına başlanılan ya da devam edilen sektörlerin ürünlerini veya vergilendirilmiş ithal mallarını girdi olarak kullanacak ihracat sektörlerinin rekabet güçlerinin olumsuz şekilde etkilenmemesi için gümrük muafiyetli ithal uygulamasına devam edilmeli veya tarife oranına eşit üretim bazında yeni bir teşvik yöntemi getirilmelidir.

(e) Bazı sanayi dallarında üretim yerine ithalatı teşvik eden, nihai mal üzerindeki gümrük vergisinin bu malın yurt içinde üretimi için ithal edilen girdiler üzerindeki vergiden düşük olması gibi çarpık durumlar düzeltilerek yerli üretimin cezalandırılmasına meydan verilmemelidir.

(f) Tüketim (özellikle lüks tüketim) malları ithalatı toplam ithalat içinde henüz önemli bir paya ulaşmamış olmakla birlikte bu ithalatla 1984'ten itibaren başlayan hızlı artış eğilimi, ödemeler dengesi, yerli üretimin rekabet gücü ve halkın tüketim kalıplarının değişmesi açılarından ciddi tehlike işaretleri yermektedir. Bu sebeple tüketim malları ithalatındaki hızlı artış eğilimi frenlenmeli, ancak bunun için miktar kısıtlamalarından ziyade tarifelerin yükseltilmesi yolu tercih edilmelidir.

(g) İmalat sanayiinin dış girdilere bağımlılık oranını azaltmak, yerli girdi üretimini arttırmak, ithalat yoğun ihracatı caydırarak ihracat içinde yerli katma değer payını yükseltmek için üretim ve yatırım bazında selektif teşvik politikaları uygulanmalı, korumacılık şemsiyesi altında iç piyasalara yüksek maliyetlerle üretim yapan sanayilerin kurulmasına meydan vermemek için teşvikler gümrük tarifeleri yerine devlet desteği şeklinde yapılmalı, vergi ve teşvik mevzuatında yerli girdi kullanımını caydıran hükümler (KDV kanununun 46'ncı maddesinde ithal girdilere uygulanan erteleme hükmünün yerli girdiler için uygulanmaması gibi) değiştirilmelidir.

(h) İthalat konusunda uygulamada çeşitli sorunlara yol açan hususlar yeniden düzenlenmelidir. Bu meyanda, ithalatta ödeme konusunda eski katı kambiyo kontrolleri döneminden kalan lüzumsuz sınırlamalar ayıklanarak ödeme koşulları uluslararası "manual"lere uygun hale getirilmeli, ithalat rejimine ilişkin olarak yapılan çeşitli liste veya oran değişikliklerinde şekli bir muamele olan "fiili ithal" yerine malın fiilen yurda girişi yürürlüğe esas alınmalı, çeşitli sorunlara yol açan mevcut rıhtım resmi uygulamasına son verilmeli, düşük gümrük tarifelerinden yararlanmak için bir malın parçalara ayrılarak ithali uygulaması sıkı şekilde kontrol edilerek engellenmelidir.

(i) Gümrük teşkilatı modernize edilmeli, gümrük çalışanlarının statüleri yeniden belirlenerek gelir seviyeleri batıdaki standartlara yakın olarak saptanmalıdır.

(j) İthal malları kalitesinin yerli tüketiciye uygun koşullarda sağlanması için gerekli fiyat kalite karşılaştırmaları yapılarak piyasanın zamanından önce uyarılmasına ve alımların rekabetçi piyasalardan sağlanmasına gayret gösterilmeli, ithal malları (dayanıklı tüketim malları ithalatı) için servis ve bakım hizmetlerinin sağlanması şartı aranmalıdır.

(k) Uluslararası kurallara ve AET ile olan anlaşmalara aykırı düşen ithalattan fon alınması uygulamasının tedricen kaldırılarak vergi ve tarife benzeri tedbirlere başvurmak daha uygun olacaktır.

(l) İthalatın serbestleşmesiyle birlikte yerli üreticilerin zaman zaman bazı mallarda (et ve süt ithalatında olduğu gibi) dampinge maruz kaldıkları şikayetlerinin yoğunlaşması karşısında artık konuya ciddiyetle eğilmek gerekir. Bu meyanda süratle bir anti-damping yasası çıkarılması, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı nezaretinde kamu-özel sektör uzmanlarından oluşacak karma bir anti-damping komisyonu kurulması, sanayici ve üreticilerin damping iddialarını delilleriyle birlikte bu komisyona yapmaları, komisyonun belli sürede bir karar vermesi ve şikayet yerinde bulunduğu takdirde Hükümetin dampingi telafi edecek vergiyi otomatikman koyması uygun olacaktır.

İHRACAT POLİTİKA
VE UYGULAMALARI

BÖLÜM I

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri yatırımlar ve kurulu kapasitenin kullanımı için gerekli döviz kaynaklarının kıtlığıdır. Türkiye de 1950'lerden itibaren devamlı bu sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bazı dönemlerde döviz darboğazı, yatırımları olduğu kadar üretimi de büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemiştir. İhracat döviz kazandırıcı kalemler arasında en sağlıklı sayılabilecek unsurdur. Nitekim Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (BBYKP) dış ticaret açığının GSMH'ya 1983'te yüzde 6.84 olan oranının 1989'da yüzde 3.94'e düşmesi öngörülmektedir. Bu gerilemede ihracat artışının rolü bir ölçüde belirleyici olacaktır. BBYKP ihracatta sabit fiyatlarla ortalama yüzde 10.6'lık bir artış öngörmektedir. Bu durumda ihracat 1989'da 14.5 milyar ABD dolarına ulaşacaktır. Bu rakam 1979'da yapılan ihracatın yaklaşık altı katıdır.

Öte yandan, 1986 yılı ilk yarısında gerçekleşen gelişmeler ihracat artışının yavaşladığını, buna karşılık ithalatın ise beklenenden daha hızlı arttığını göstermektedir. Bu nedenle, yukarıda ifade edilen hedeflere ulaşılabileceği oldukça uzak bir olasılıktır. Buna karşılık, 1980-85 dönemi ile 1986 ilk yarısındaki gelişmeler dikkate alınarak yapılan bir tahmin; ihracatın yüzde 11.2 ve ithalatın da yüzde 8, yıllık ortalama hızla arttığını ve 1989'da ithalatın 13.2 milyar dolar, ihracatın da 10.7 milyar dolar düzeyine çıkabileceğini ve dış ticaret açığının 2.5 milyar dolar civarında seyredeceğini ortaya koymaktadır.

1980 yılında başlatılan ihracat atılımı ile ihracat 1979-1985 arası yıllık ortalama yüzde 20 artışla 2.261.2 milyon dolardan yaklaşık 8 milyar dolara yükselmiştir (Tablo 1, 2, 3). Bu artış yıldan yıla farklılıklar göstermesine rağmen önemli bir artıştır.

TABLO 1

İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI (Milyon ABD \$)

Sektörler	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
I.Tarım ve Hayvancılık	1.343,6	1.671,7	2.219,4	2.141,2	1.880,6	1.749,2	1.719,4	727,4
A.Bitkisel Ürünler	1.252,9	1.535,0	1.922,6	1.699,5	1.484,4	1.381,9	1.441,4	582,6
-Pamuk	277,8	322,6	348,3	296,6	196,5	195,5	194,5	40,6
-Tütün	177,0	233,7	395,0	348,3	237,8	216,9	330,4	133,6
-Fındık	353,0	349,8	301,8	240,7	246,0	304,8	255,3	133,6
-Kuru Üzüm	114,8	130,3	130,2	100,3	71,4	62,3	74,9	36,4
-Diğerleri	380,3	453,6	747,3	713,6	732,7	602,4	586,3	238,4
B.Hayvancılık Ürünleri	62,0	108,2	258,2	389,7	362,1	322,9	244,2	120,7
C.Su Ürünleri	21,7	22,7	26,2	24,0	20,3	20,3	21,0	17,8
D.Orman Ürünleri	7,0	5,8	12,0	28,0	13,8	23,7	12,7	6,3
II.Madencilik ve Taşocağı Ürünleri	132,5	191,0	193,4	175,3	188,9	239,8	243,8	111,1
III.Sanayi	785,1	1.047,4	2.290,1	3.429,5	3.658,3	5.144,9	5.994,8	2.728,2
A.Tarıma Dayalı Ürünler	151,1	209,4	411,7	568,3	669,7	808,6	646,6	314,4
B.İşlenmiş Petrol Ürünleri	0,0	38,5	107,5	343,9	232,4	408,7	371,9	90,3
C.Sanayi Ürünleri	634,0	799,5	1.771,4	2.517,3	2.756,2	3.927,6	4.976,2	2.323,5
-Çimento	44,9	39,6	198,5	206,6	80,6	56,0	43,6	15,9
-Kimya	23,8	76,0	93,8	147,9	120,3	172,6	265,6	167,5
-Lastik-Plastik	3,4	15,9	71,8	60,4	76,9	97,4	107,9	67,1
-Deri-Kösele	43,6	49,5	82,1	111,4	192,1	400,7	484,4	128,7
Konfeksiyon								
-Orman Ürünleri	1,6	4,3	19,7	33,4	14,8	23,7	105,8	18,8
-Dokumacılık	377,6	424,3	802,8	1.056,3	1.299,2	1.875,4	1.789,5	924,9
-Cam-Seramik	37,1	35,9	102,1	103,8	108,2	146,0	189,5	84,1
-Demir-Çelik	31,1	33,9	100,2	362,2	407,2	576,4	968,7	443,3
-Demir Dışı Metaller	14,6	18,3	29,8	44,6	78,9	85,5	115,5	67,2
-Madeni Eşya	5,7	8,1	20,2	27,3	19,4	16,3	72,7	47,7
-Makine Sanayii	12,4	21,7	64,8	115,7	102,8	118,2	377,6	139,6
-Elektrikli Makine	4,5	11,5	26,1	75,2	69,0	99,6	118,9	81,6
-Ulaşım Araçları	26,6	50,3	117,5	110,2	126,3	134,9	146,6	32,5
-Diğer	7,1	10,2	4,2	62,3	60,5	124,9	189,5	104,6
TOPLAM	2.261,2	2.910,1	4.702,1	5.746,0	5.727,8	7.133,6	7.958,0	3.566,7

TABLO 2

İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI (Yüzde, ABD \$)

Sektörler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
I.Tarım ve Hayvancılık	57,44	47,20	37,26	32,83	24,52	21,60	20,39
A.Bitkisel Ürünler	52,75	40,89	29,58	25,92	19,37	18,11	16,33
-Pamuk	11,09	7,41	5,16	3,43	2,36	2,44	1,13
-Tütün	8,03	8,40	6,06	4,15	3,03	4,15	3,74
-Fındık	12,02	6,42	4,19	4,29	4,27	3,20	3,74
-Kuru Üzüm	4,48	2,77	1,75	1,25	0,87	0,94	1,02
-Diğerleri	15,59	15,89	12,42	12,79	8,83	7,36	6,68
B.Hayvancılık Ürünleri	3,72	5,49	6,78	6,32	4,53	3,06	3,38
C.Su Ürünleri	0,78	0,56	0,42	0,35	0,28	0,26	0,49
D.Orman Ürünleri	0,20	0,26	0,49	0,24	0,33	0,16	0,17
II.Madencilik ve Taşocağı Ürünleri	6,56	4,11	3,05	3,30	3,36	3,06	3,11
III.Sanayi	36,0	48,70	59,69	63,87	72,12	75,32	76,49
A.Tarıma Dayalı Ürünler	7,20	8,76	9,89	11,69	11,33	8,12	8,81
B.İşlenmiş Petrol Ürünleri	1,32	2,28	5,99	4,06	5,73	4,67	2,53
C.Sanayi Ürünleri	27,47	37,67	43,81	48,12	55,06	62,53	65,14
-Çimento	1,36	4,22	3,60	1,41	0,79	0,55	0,44
-Kimya	2,61	1,99	2,57	2,10	2,42	3,37	4,69
-Lastik-Plastik	0,55	1,53	1,05	1,34	1,37	1,32	1,88
-Deri-Kösele	1,70	1,75	1,94	3,35	5,62	6,09	3,61
-Orman Ürünleri	0,15	0,42	0,58	0,26	0,33	1,33	0,52
-Dokumacılık	14,58	17,07	18,38	22,68	26,29	22,48	25,93
-Cam-Seramik	1,23	2,17	1,81	1,89	2,05	2,38	2,35
-Demir-Çelik	1,16	2,13	6,30	7,11	8,08	12,17	12,42
-Demir Dışı Metaller	0,63	0,63	0,78	1,38	1,20	1,45	1,88
-Madeni Eşya	0,28	0,43	0,48	0,34	0,23	0,91	1,33
-Makine Sanayi	0,75	1,38	2,01	1,79	1,66	4,74	3,91
-Elektrikli Makine	0,40	0,56	1,31	1,20	1,40	1,49	2,28
-Ulaşım Araçları	1,73	2,50	1,92	2,21	1,89	1,84	0,91
-Diğer	0,35	0,09	1,08	1,06	1,75	2,38	2,93
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* ilk 6 ay

TABLO 3

İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI (Yıllık Yüzde Değişim)

Sektörler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
I.Tarım ve Hayvancılık	22,4	32,8	-3,5	-12,2	-7,0	-1,7	-7,1
A.Bitkisel Ürünler	0,6	25,2	-11,6	-12,7	-6,9	4,3	-15,6
-Pamuk	41,6	8,0	-14,8	-33,7	-14,5	-0,5	-69,3
-Tütün	32,0	69,0	-11,8	-31,7	-9,0	52,3	-20,0
-Fındık	-0,9	-13,7	-20,2	2,2	23,9	-16,2	7,9
-Kuru Üzüm	13,5	0,0	-23,0	-28,8	-12,7	20,2	23,0
-Diğerleri	19,3	64,7	-4,5	2,7	-14,0	-2,7	0,5
B.Hayvancılık Ürünleri	75,2	138,6	50,9	-7,1	-10,7	-24,4	49,4
C.Su Ürünleri	4,6	15,4	-8,3	-15,4	0,0	3,7	117,1
D.Orman Ürünleri	-17,1	106,8	133,3	-50,7	71,7	-46,2	48,8
II.Madencilik ve Taşocağı Ürünleri	44,2	1,3	-9,4	7,8	26,9	1,7	23,6
III.Sanayi	33,4	118,7	49,7	6,7	40,6	16,5	1,4
A.Tarıma Dayalı Sanayi Ürünleri	38,6	93,1	38,7	17,8	20,7	-20,0	4,6
B.İşlenmiş Petrol Ürünleri	0,0	117,8	221,5	-32,4	75,9	-9,0	-54,9
C.Sanayi Ürünleri	26,1	121,6	42,1	9,5	42,5	26,7	2,5
-Çimento	-11,8	401,4	4,1	-61,0	-30,5	-22,1	-41,3
-Kimya	218,7	23,4	37,7	-18,7	43,5	53,9	79,5
-Lastik-Plastik	371,1	351,8	-15,8	27,3	26,7	10,7	-55,3
-Deri-Kösele	13,5	65,7	37,7	72,4	108,6	20,9	-27,7
-Orman Ürünleri	165,7	353,6	69,7	-55,7	60,1	346,3	-72,6
-Dokumacılık	12,4	89,2	31,6	23,0	44,4	-4,6	7,0
-Cam-Seramik	-3,1	184,3	1,5	4,2	34,9	29,8	-3,3
-Demir-Çelik	9,2	195,2	261,5	12,4	41,6	68,1	-3,0
-Demir Dışı Metaller	25,8	62,8	49,5	76,9	8,4	35,1	48,0
-Madeni Eşya	42,1	149,4	35,1	-28,9	-16,0	345,4	153,7
-Makine Sanayi	75,0	198,6	78,5	-11,1	15,0	219,5	-17,4
-Elektrikli Makine	154,2	128,3	487,6	-8,2	44,3	19,4	101,5
-Ulaşım Araçları	89,0	133,7	-6,3	14,6	6,8	8,7	-54,8
-Diğer	43,7	315,8	48,3	-2,9	106,4	51,7	3,0
TOPLAM	28,7	61,6	22,2	-0,3	24,5	11,6	-2,0

* 1985'in ilk 6 ayına göre 1986 ilk 6 ayındaki yüzde değişimdir.

Ayrıca ihracat mallarının sektörel bileşiminde önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. 1980'de toplam ihracat içinde yüzde 36 olan sanayi ürünlerinin payı 1985'de yüzde 75.3'e kadar istikrarlı bir biçimde artmıştır. Buna paralel olarak ihracatın GSYİH içindeki payı da yükselmiştir (Tablo 4). 1979'da yüzde 3.5 olan bu oran 1985'te yüzde 15.5 olmuştur.

TABLO 4
İHRACATIN GSYİH'YA ORANI
(Milyar TL, yüzde)

Yıllar	Ihracat	GSYİH	Ihracat/GSYİH
1979	75.7	2155.9	3,5
1980	221.5	4328.0	5,1
1981	530.7	6411.2	8,3
1982	937.3	8607.1	10,9
1983	1298.9	11531.8	11,3
1984	2608.3	18352.8	14,2
1985	4152.9	27718.6	15,0
1986	4495.4	39682.6	11,3

Diğer taraftan dış ticaret hadleri de gerileme göstermiştir (Tablo 5). İhracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine oranı 1979'da yüzde 73.7 iken 1984'de yüzde 55.3'e düşmüştür.

TABLO 5
DİŞ TİCARET HADLERİ
(1973=100)

Yıllar	İhracat Fiyatı		İthalat Fiyatı		Endeks(%)	
	TL	\$	TL	\$	TL	\$
1979	437.5	182.4	605.3	247.5	72.3	73.7
1980	1193.6	215.8	2055.5	379.2	58.1	56.9
1981	1571.9	191.3	2879.7	367.3	54.6	52.1
1982	2129.7	178.9	4168.9	370.3	51.1	49.6
1983	2621.6	158.0	5191.7	323.8	50.5	48.8
1984	4283.1	159.7	7572.3	288.8	56.6	55.3

1973=100 bazında verilen dış ticaret hadlerine göre 1973'deki birebirlik düzey 1984 yılında 1 birim ithalat için 2 birim ihracat yapma düzeyine gerilemiştir.

İhracatın ithalatı karşılama oranı ise yıldan yıla dalgalanma göstermesine rağmen genelde önemli ölçüde artmıştır (Tablo 6). Bu oran 1979'da yüzde 44.6 iken 1985'de yüzde 72.2'ye, 1986'nın ilk yarısında ise yüzde 65.4'e yükselmiştir.

TABLO 6
İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI
(Milyon \$,yüzde)

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracat/İthalat
1979	2261	5069	44.6
1980	2910	7809	36.8
1981	4703	8933	52.6
1982	5746	8843	65.8
1983	5728	9235	62.0
1984	7134	10757	66.3
1985	7958	11344	70.2
1986*	3567	5452	65.4

* İlk 6 ay

Son altı yılda geleneksel ihrac pazarları dışında yeni pazarlara da ihracat gerçekleştirilmiştir (Tablo 7-8). Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin payı toplam ihracatta belirgin ölçüde yükselmiştir.

TABLO 7
İHRACATIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI
(Yüzde Pay)

Ülkeler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986*
I. OECD Ülkeleri	57,7	48,1	44,5	48,2	52,4	51,6	51,3
A. AET Ülkeleri	42,7	32,0	30,6	35,1	38,3	39,4	40,8
- B. Almanya	20,7	13,7	12,3	14,6	17,9	17,5	17,8
- Belçika-Lüksemburg	1,9	2,0	1,5	1,9	2,7	2,0	2,5
- Danimarka	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4
- Fransa	5,6	4,4	3,4	3,2	2,8	2,7	3,5
- Hollanda	2,9	2,0	1,8	2,5	2,5	2,7	2,8
- İngiltere	3,6	3,1	3,3	4,3	3,7	6,7	5,0
- İrlanda	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
- İtalya	7,5	5,2	5,7	7,4	7,0	6,3	6,9
- Yunanistan	0,0	1,0	2,3	1,0	1,3	1,0	1,0
B. Diğer OECD Ülkeleri	15,0	16,1	13,9	13,1	14,1	12,2	10,5
- ABD	4,4	5,7	4,4	4,0	5,2	6,3	5,4
- Japonya	1,3	0,8	0,8	0,6	0,5	0,5	0,9
- İsviçre	4,3	5,6	5,6	5,0	5,0	1,6	1,7
- Avusturya	1,9	2,0	1,7	1,5	1,8	1,5	1,5
C. Diğerleri	3,1	2,0	1,5	1,8	1,7	2,2	0,7
II. İslam Ülkeleri	22,1	41,8	48,2	46,1	42,1	42,8	42,3
A. Orta-Doğu Ülkeleri	18,4	29,2	37,4	38,1	35,6	38,2	36,3
- İran	2,9	5,0	13,8	19,0	10,5	13,5	11,3
- Irak	4,6	11,9	10,6	5,6	13,1	12,1	10,2
- Suudi Arabistan	1,5	4,0	6,1	6,4	5,3	5,4	4,9
- Kuveyt	1,7	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5
- Lübnan	2,5	1,8	1,9	2,1	1,4	1,1	3,0
- Suriye	3,5	2,8	1,1	1,0	0,9	0,7	0,8
- Ürdün	1,7	2,1	1,8	1,9	1,5	1,4	2,9
- Abudabi	0,0	0,0	0,1	0,07	0,04	0,2	0,3
- Dubai	0,0	0,1	0,2	0,3	0,3	1,3	0,2
- Bahreyn	0,0	0,0	0,02	0,03	0,01	0,01	0,0
- Katar	0,0	0,0	0,07	0,13	0,12	0,1	0,2
- Umman	0,0	0,0	0,05	0,0	0,0	0,01	0,0
- Kıbrıs (Türk)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,8	1,0
- Kuzey Yemen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Demokratik Yemen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B. Kuzey Afrika Ülkeleri	3,5	11,9	9,2	7,3	6,0	4,1	5,8
- Libya	2,1	9,4	4,1	3,2	2,0	0,7	1,7
- Mısır	0,7	1,5	2,5	1,2	2,0	1,8	1,5
- Cezayir	0,3	0,7	2,2	2,2	1,8	1,4	2,5
- Tunus	0,4	0,3	0,4	0,5	0,2	0,2	0,1
- Fas	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
C. Diğerleri	0,2	0,7	1,6	0,7	0,4	0,5	0,3
III. Doğu Avrupa Ülkeleri	17,7	0,3	5,8	4,3	4,0	4,2	3,8
- SSCB	5,8	0,0	2,2	1,5	1,9	2,3	1,8
- Diğerleri	11,9	0,7	3,6	2,7	2,0	1,8	2,0
IV. Diğer Ülkeler	2,5	2,2	1,5	1,5	1,6	1,4	2,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* İlk 6 ay

TABLO 8

İHRACATIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (Yüzde Değişim)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986
I.OECD Ülkeleri	34,8	12,9	8,0	35,5	9,8	-1,6
A.AET Ülkeleri	21,0	16,8	14,5	36,0	14,7	0,6
-B.Almanya	6,5	10,0	18,4	52,8	8,6	2,3
-Belçika-Lüksemburg	68,8	-5,8	21,0	77,9	-14,9	4,3
-Danimarka	-6,8	44,3	25,2	58,4	32,8	23,2
-Fransa	31,6	-9,7	-7,4	11,1	7,3	58,5
-Hollanda	13,6	9,2	34,5	28,6	17,7	-11,3
-İngiltere	41,0	27,8	30,7	5,6	106,5	-15,7
-İrlanda	50,0	-35,8	14,1	12,8	82,4	-18,7
-İtalya	12,7	33,1	29,1	18,6	0,2	4,8
-Yunanistan	-	174,1	-55,6	62,6	-18,6	-21,9
B.Diğer OECD Ülkeleri	73,9	5,2	-6,4	34,4	-3,5	-9,5
-ABD	110,3	-6,1	-7,9	58,9	37,4	-17,8
-Japonya	-3,8	22,4	-14,7	-0,5	16,2	36,9
-İsviçre	110,3	22,8	-11,5	25,1	-64,2	-6,5
-Avusturya	77,6	2,8	-9,7	42,9	-3,4	-13,0
-Diğer Ülkeler	4,1	-8,4	26,4	11,3	46,9	-18,6
II.İslam Ülkeleri	252,5	40,2	-4,5	13,8	13,8	-4,6
A.Orta-Doğu Ülkeleri	156,5	56,5	1,6	16,4	19,8	-8,9
-İran	175,6	238,5	37,5	-30,9	43,7	-16,6
-Irak	314,7	9,2	-47,3	192,4	2,9	-23,8
-Suudi Arabistan	329,8	90,9	1,9	-3,6	13,8	-4,2
-Kuveyt	41,6	22,5	0,0	21,2	9,9	17,2
-Lübnan	16,8	30,6	7,6	-15,2	-15,8	261,3
-Suriye	25,8	-51,2	-6,7	4,7	-9,6	-75,3
-Ürdün	101,9	7,9	5,4	-2,5	6,1	118,9
-Abudabi	43,6	245,9	-33,7	-26,2	274,6	205,4
-Dubai	344,0	212,4	12,3	22,7	431,8	-91,0
-Bahreyn	8,0	62,3	39,2	46,8	49,3	300,0
-Katar	-	-	84,7	19,4	-2,3	154,2
-Umman	-	-	84,1	45,4	45,7	55,5
-Kıbrıs(Türk)	-	39,2	-7,7	2.520,8	4,7	21,0
-Kuzey Yemen	90,5	-20,8	4,4	33,3	366,5	1.400,0
-Demokratik Yemen	-	-	424,2	109,1	-90,0	-95,4
B.Kuzey Afrika Ülkeleri	449,5	-5,0	-21,8	-22,9	-23,1	36,3
-Libya	632,2	-46,9	-21,0	100,5	-58,6	130,4
-Mısır	255,2	101,0	-51,6	0,1	0,2	-13,4
-Cezayir	261,2	306,0	2,0	-64,2	-14,5	59,6
-Tunus	13,6	62,4	26,2	-209,0	44,4	-23,2
-Fas	26,3	46,8	-14,0	114,3	-33,5	-78,9
C.Diğerleri	465,6	172,0	-55,8	-10,1	32,9	-20,2
III.Doğu Avrupa Ülkeleri	-27,8	-10,4	-26,3	15,6	17,9	-13,4
-SSCB	14,6	-36,0	-28,5	56,1	37,2	-23,5
-Diğerleri	-48,4	-50,0	-24,9	-7,3	-0,6	-20,2
IV.Diğer Ülkeler	42,2	-14,7	-3,5	28,0	-5,3	137,7

* 1985'in ilk yarısına göre 1986'nın ilk yarısındaki yüzde değişim

İhracatta gözlenen tüm bu gelişmelerde 1980'den itibaren uygulanan kur politikası ve ihracatı teşvik tedbirlerinin büyük rolü olmuştur (Tablo 9, 10, 11). Denebilir ki, ihracat, teşvik tedbirlerine yüksek düzeyde duyarlılık göstermiştir.

Bu dönemde ihracat artmıştır. Ancak, bu artışın ekonomiye maliyeti de vardır. İhracatın ekonomiye maliyetinin iki cephesi bulunmaktadır:

- 1) Dış ticaret hadlerindeki azalma
- 2) İhracata ayrılan kaynağın (teşviklerin) finansmanı

1973'e göre ihraç malları fiyatı yüzde 50 kadar düşmüştür. İhracattaki fiyatlama nedeniyle ekonomi kaynak yitirmektedir. Genel olarak dünyada dış ticaret hadleri eğilimi 1976-1980'de artış 1982'de ve 1983'de yüzde 2-3 azalış içinde olmuştur. Türkiye ise bu eğilimin dışında kalmıştır.

Diğer taraftan da, ihracatla sağlanan dövizin maliyeti artmıştır. 1970'e göre 1985'de ABD doları TL karşısında yaklaşık 40 kat değer kazanmıştır.

DÖVİZ KURUNDA DEĞİŞMELER

<u>Yıllar</u>	<u>ABD \$ Endeksi</u>
1970	100.0
1975	101.0
1977	129.6
1979	235.7
1980	601.0
1981	890.9
1982	1.245.1
1983	1.885.5
1984	2.991.9
1985	3.872.8

Bu gelişmeler, ihracatın teşvik kararlarında alternatif maliyetlerin çok dikkatli değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

TABLO 9
İMALAT SANAYİİ VERGİ İADESİ-İHRACAT VE İHRACAT KREDİLERİ-
İHRACAT ORANLARI (Yüzde)

<u>Yıllar</u>	<u>Vergi İadesi/İhracat</u>	<u>İhracat Kredileri/İhracat</u>
1980	6,0	72,4
1981	9,7	41,7
1982	15,6	30,1
1983	18,1	33,5
1984	20,8	12,2
1985	12,7	-
1986(6 aylık)	5,7	-

TABLO 10
İMALAT SANAYİİ, VERGİ İADESİ-İHRACAT ORANLARI (Yüzde)

<u>Sektörler</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>
Tarıma Dayalı Sanayiler	3,6	6,1	11,5	11,7	16,5	11,1
-Çimento	4,3	18,0	25,1	21,9	17,2	11,9
-Kimya	2,9	10,2	13,0	7,6	17,4	11,9
-Lastik-Plastik	4,7	6,2	16,1	12,5	18,8	7,4
-Deri	3,8	12,3	17,5	22,8	24,3	10,8
-Orman	2,2	6,1	14,0	10,8	20,5	13,9
-Dokuma	7,9	9,2	16,9	19,7	22,3	12,4
-Cam-Seramik	5,3	8,8	19,9	15,2	21,2	13,9
-Demir-Çelik	0,2	3,6	13,0	18,6	24,6	16,3
-Demir Dışı met.	20,7	17,2	9,1	20,5	20,4	12,2
-Madeni Eşya	6,3	31,7	90,4	84,1	22,0	14,0
-Makine	5,0	11,5	15,3	34,5	10,1	15,9
-Elektrikli Mak.	5,1	7,8	17,4	20,7	23,5	14,5
-Taşıt	13,0	20,9	32,3	17,5	26,2	19,4
-Diğer	0,8	0,8	2,8	-	17,0	10,2
TOPLAM	6,0	9,7	15,6	18,1	20,8	12,7

TABLO 11

İMALAT SANAYİİNDE İHRACAT KREDİLERİ İHRACAT ORANI (Yüzde)

<u>Sektörler</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>
-Tarıma Dayalı Sanayiler	52,1	34,4	35,3	27,2
-Çimento	74,1	15,5	5,8	28,6
-Kimya	29,5	42,7	41,8	16,4
-Lastik-Plastik	110,8	35,8	18,3	26,7
-Deri	33,5	18,8	30,8	16,1
-Orman	92,2	47,5	25,2	27,4
-Dokuma	75,6	46,5	27,2	29,1
-Cam-Seramik	59,1	50,7	41,8	40,2
-Demir-Çelik	65,4	36,4	42,6	56,0
-Demir Dışı met.	116,7	90,3	74,2	59,8
-Madeni Eşya	261,8	94,6	105,6	184,6
-Makine	181,5	55,5	37,5	44,5
-Elektrikli mak.	369,9	118,3	54,5	84,0
-Taşıt	97,9	76,9	46,0	14,8
-Diğer	30,4	5,6	2,8	118,1
TOPLAM	72,4	41,7	30,1	33,5

İhracatın son altı yıllık performansını sürdürebilmesi için konunun ekonomik açıdan yeniden incelenerek bir dizi tedbirin yürürlüğe konulması zamanı gelmiştir. Raporun sonraki bölümlerinde ihracatın seyri, sorunları ve gerekli tedbirler sırasıyla ele alınmaktadır.

BÖLÜM II

İHRACATIN SEYRİ -SEKTÖRLER VE ÜLKELER İTİBARIYLA-

1. Sektörel Değişim

Son yıllarda ihracatın yapısında en belirgin özellik toplam ihracat içinde imalat sanayii ürünleri payının istikrarlı bir biçimde artmış olmasıdır. 1980' de imalat sanayiinin payı yüzde 36 iken, 1985'te yüzde 75'e çıkmıştır.

Tarım ve hayvancılık ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı düşerken, mutlak ihracat değerlerinde de bir düşme eğilimi mevcuttur. Pamuk, tütün, fındık, kuru üzüm gibi geleneksel tarım ürünlerinin ihracatında belirgin bir istikrarsızlık mevcuttur.

İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI (%)

	1980	1981	1982	1983	1985	1985
Tarım ve Hayv.	57.4	47.2	37.3	32.8	24.5	21.6
Madencilik	6.6	4.1	3.0	3.3	3.4	3.0
Sanayi	36.0	48.7	59.7	63.9	72.1	75.3

Sanayi ürünleri içinde dokuma, demir-çelik, deri ve kösele, işlenmiş petrol, makine, madeni eşya, cam ve seramik ürünleri önemli artışlar göstermiştir. Gıda, içki gibi tarıma dayalı sanayi ürünleri paylarını korumuşlardır. Diğer taraftan belirli bir istikrarsızlık sanayi ürünleri ihracatında da görülmektedir. İşlenmiş petrol, çimento, madeni eşya sanayileri ihracat büyüme hızları yıldan yıla çok değişkenlik gösteren sektörler arasındadır. Deri ve kösele, demir-çelik, demir dışı metaller, cam ve seramik, dokuma ve gıda sektörleri en istikrarlı sektörlerdir.

1983 yılında ihracattaki gerileme tarım ve hayvancılık ürünleri ile istikrarsız imalat sanayii sektörlerindeki ihracat azalmasından kaynaklanmaktadır.

İhracatta olumlu bir gelişme de mal çeşitliliğinde görülen artıştır. İhracatta önemli ilk üç madde grubunun ağırlığı 1980-85 yılları arasında yüzde 59.3'den yüzde 41.2'ye indirilmiştir.

İHRACATTA İLK ÜÇ MAL GRUBU

<u>1 9 8 0</u>	<u>1 9 8 4</u>	<u>1 9 8 5</u>
1) Meyva ve Sebze	1) Tekstil Ürünleri	1) Tekstil Ürünleri
2) Endüstriyel Bitkiler	2) Gıda (işlenmiş) Ürünleri	2) Demir-Çelik Ürünleri
3) Tekstil Ürünlerinin	3) Demir-Çelik Ürünlerinin	3) Gıda Sanayii Ürünleri
Toplam İhracattaki Payı %59.3	Toplam İhracattaki Payı %43.5	Toplam İhracattaki Payı %41.2

SITC'ye (Uluslararası Ticaret Standart Sınıflandırması) göre 2'li mal grupları bazında hesaplanan konsantrasyon oranları sürekli düşme eğilimi göstermektedir. Toplam ihracat içindeki payı en yüksek olan 4 ikili mal grubunun birleşik payı 1980'de yüzde 64.2'den, 1984'de yüzde 52.3'e düşmüştür (Tablo 12). Aynı oran 8 mal grubu için hesaplandığında da benzer durum ortaya çıkmaktadır. Konsantrasyon oranı 1980'de yüzde 80.9'dan 1984'te yüzde 68.6'ya düşmüştür. Bu gelişme yalnızca imalat sanayii ürünleri ele alındığında da gözlenmektedir. 1980'de ilk dört ürünün (diğer besin maddeleri, dokuma, çırçırılama ve sebze ve meyva işleme) imalat sanayii ihracatı içindeki payı yüzde 63'tür. 1983'te ilk dört ürünün (dokuma, hazır giyim, demir-çelik ve diğer besin maddeleri) payı ise yüzde 48 olmuştur.

TABLO 12
ÜRÜNLER İTİBARIYLA KONSANTRASYON ORANI* (Yüzde)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>
4- Ürün	64,2	52,5	43,3	47,5	52,3
8- Ürün	80,9	73,9	66,9	66,8	68,6

* En fazla ihraç edilen 4 ve 8 ürünün toplam ihracata oranı. Ürünler SITC'a göre 2'li sanayi gruplarıdır.

2. Pazar Yapısında Değişim

Son yıllardaki bir diğer gelişme de ihracatın pazar yapısında olmuştur. Yeni pazarlara ihracat artmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin toplam ihracattaki payı belirgin ölçüde yükselmiştir. Özellikle 1981-1982 yıllarında bu pazarlara yapılan ihracat büyük artış göstermiştir. Öte yandan, OECD ülkelerinin payı yüzde 50'nin altına düşmüştür. İslam ülkelerine yapılan ihracat ise yıldan yıla dalgalanmalar göstermektedir. Bu nedenle, bu pazarların kalıcı olduğu kuşkuludur. Buna karşılık, OECD pazarları daha istikrarlı bir görünümündedir.

İHRACATIN BÖLGESEL DAĞILIMI %

	1980	1981	1982	1983	1984	1985
OECD Ülkeleri	57.7	48.1	44.5	48.2	52.4	51.6
İslam Ülkeleri	22.1	41.8	48.2	46.1	42.1	42.8
Kuzey Afrika Ülk.	3.5	11.9	9.2	7.3	6.0	4.1
Doğu Avrupa Ülkeleri	17.7	7.9	5.8	4.3	4.0	4.2

İhracatın ülkelere dağılımında olumsuz bir gelişme az sayıdaki ülkede yoğunlaşmanın artmasıdır. 1980'de en çok ihracat yapılan dört ülkenin payı yüzde 40.0 iken 1985'de yüzde 50.5'e yükselmiştir. En çok ihracat yapılan sekiz ülkenin payı ise yüzde 56.9'dan yüzde 70.8'e çıkmıştır (Tablo 13). İki ülkenin (İran ve Irak) payı 1980'de yüzde 7.5'ten, 1985'te yüzde 25.6'yü yükselmiştir. Son on yıllık dönemde Türkiye'nin ihracatı beş kat artarken Irak ve İran'a yapılan ihracattaki artış 20 kat olarak gerçekleşmiştir.

TABLO 13
ÜLKELER İTİBARIYLA KONSANTRASYON ORANI*(Yüzde)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>
4- Ülke	40,0	40,6	42,8	47,4	48,5	50,5
8- Ülke	56,9	61,0	62,6	66,3	67,7	70,8

* En çok ihracat yapılan 4 ve 8 ülkenin toplam ihracat payları

Kullanılan konsantrasyon göstergesi daha önce hiç ya da çok az ihracat yapılan ülkelerdeki pazar payı artışlarının etkisini içermemektedir. Yine de muhtemel olumsuz gelişmelere dikkati çekmektedir. İhracatın, önemli bir bölümünün yöneldiği İran ve Irak gibi ülkelerde politik ve ekonomik gelişmelerden ne ölçüde etkilenebileceği hakkında fikir vermektedir. Toplam ihracatta petrol ihraç eden Orta-Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin payı 1980'de yüzde 11.4 iken, 1985'te yüzde 37.7 olmuştur. OECD ve bu ülkeler dışındaki ülkelere yapılan ihracatın payı yüzde 10'na kadar düşmüştür.

Ençok ihracat yapılan ülkelerin toplam ihracatı içinde Türkiye'nin payı farklılıklar göstermektedir (Tablo 14). Örneğin 1982 yılında İran ve Irak'ın toplam ithalatı içinde Türkiye'nin payı yüzde 6 civarında, Batı Almanya, İtalya, İngiltere, S.Arabistan, Hollanda gibi ülkelerin ithalatında ise yüzde 0.5'ten düşüktür. 1985 yılında petrol ihraç eden 12 Orta-Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yapılan ihracatın toplam içindeki payı yüzde 37 iken, bu ülkelerin toplam ithalatlarındaki payı yüzde 2.2'dir.

TABLO 14
EN ÇOK İHRACAT YAPILAN ÜLKELERİN İTHALATINDA
TÜRKİYE'NİN YÜZDE PAYI

<u>Ülkeler</u>	<u>Yüzde Pay (1982)</u>	<u>Yüzde Pay (1984)</u>
ABD	0,10	0,11
B.Almanya	0,45	0,83
Hollanda	0,17	0,29
İngiltere	0,19	0,25
İsviçre	1,13	1,2
İtalya	0,38	0,61
Irak	6,00	9,4
İran	6,86	5,7

İhraç edilen mallar itibariyle OECD ve Orta-Doğu pazarları bazı farklılıklar göstermektedir. 1982 yılında toplam sanayi ihracatının yüzde 42.5'i OECD, yüzde 54.6'sı İslam ülkelerine yapılmıştır. 1983'te bu oranlar yüzde 46.8 ve 51.2 olmuştur. Tablo 15 en çok ihracat yapılan ülkelere ihraç edilen başlıca dört mal grubunun o ülkelere yapılan toplam ihracattaki paylarını göstermektedir. Tablodaki bilgiler iki yılı kapsamına rağmen aydınlatıcı olmaktadır. Gelişmiş ülkelere yapılan ihracat İslam ülkelerine göre ürün bazında daha yüksek konsantrasyon göstermektedir. Bu durumda gelişmiş ülkelerin koruma tedbirlerini aşmak daha güç olmaktadır. OECD ülkelerine ihracatı yapılan mallarda yıldan yıla önemli bir değişme görülmemektedir. Bu olgu bir ölçüde bu pazarların Orta-Doğu pazarlarına oranla daha kalıcı olduğuna işaret etmektedir.

1985 yılında petrol ihraç eden 12 ülkeye yapılan ihracatın yüzde 14'ü demir-çelik, yüzde 9.7'si dokuma ürünleri, yüzde 32'si tarım ve gıda sanayii ürünleri ve yüzde 44.3'ü diğer sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Demir-çelik ihracatının yüzde 63.2'si, dokuma ürünlerinin yüzde 13.4'ü, tarım ve gıda sanayii ürünlerinin yüzde 32.6'sı, diğer sanayi ürünlerinin ihracatının ise yüzde 54.5'i bu ülkelere yapılmıştır.

TABLO 15

EN ÇOK İHRACAT YAPILAN ÜLKELERE İHRAÇ EDİLEN BAŞLICA 4 ÜRÜN VE
TOPLAM İÇİNDEKİ YÜZDE PAYLARI

	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>
B.ALMANYA	Meyve Giyim E. Pamuk Halı	Giyim E. Meyve Pamuk Deri Eşya	Giyim E. Meyve Pamuk Halı Deri Eşya
	66.9	66.7	69.4
A.B.D.	Tütün Meyve Taş ve Kil ü. Halı	Tütün Taş ve Kil ü. Meyve Halı	Tütün Taş ve Kil ü. Giyim E. Demir-Çelik
	87.4	76.4	64.9
İNGİLTERE	Giyim E. Meyve Pamuk Diğer Dokuma ü.	Giyim E. Meyve Pamuk Diğer Dokuma ü.	Giyim E. Deri Eşya Örme Eşya Meyve
	59.9	62.2	52.9
İSVİÇRE	Pamuk Halı Makine Meyve	Pamuk Halı Giyim E. Meyve	Halı Giyim E. Deri Eşya Elk. Mak.
	74.3	61.7	56.7
İTALYA	Madeni Yağlar Pamuk Meyve Sebze	Madeni Yağlar Pamuk Hayvani ve Nebati Yağlar Sebze	Pamuk Madeni Yağlar Sentetik Lifler Taş ve Kil ü.
	78.0	75.8	79.0
HOLLANDA	Meyve Demir-Çelik Diğer Dokuma ü. Taş ve Kil ü.	Postlar,Kürkler Meyve Diğer Dokuma ü. Tütün	Postlar,Kürkler Meyve Diğer Dokuma ü. Demir-Çelik
	51.1	59.9	41.4

	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>
IRAK	<u>Çimento Madeni Yağlar Nakil Vasıtaları Pamuk</u> 35.0	<u>Demir-Çelik Süt-Yumurta Şeker Sebze</u> 36.5	<u>Demir-Çelik Pamuk Süt-Yumurta Et</u> 41.8
İRAN	<u>Demir-Çelik Şeker Et Sentetik Lifler</u> 54.0	<u>Demir-Çelik Sentetik Lifler Hububat Nakil Vasıtaları</u> 51.1	<u>Demir-Çelik Giyim Şeker Taşıt Araçları</u> 51.7
S.ARABİSTAN	<u>Canlı Hayvan Madeni Yağlar Halı Sebze</u> 67.3	<u>Canlı Hayvan Hububat Halı Sebze</u> 61.0	<u>Canlı Hayvan Mobilya Halı Sebze</u> 52.2

BÖLÜM III

İHRACATI TEŞVİK ZORUNLULUĞU VE TEDBİRLER

Mali teşviklere duyarlı bir ekonomide dış ticaret politikasının önemli bir boyutu iç ya da dış pazarlar için üretim yapma tercihinin etkilemesidir. Bu tercih çeşitli politika araçlarıyla etkilenebilir. En önemli politika araçları olarak döviz kurları, gümrük tarife ve kotaları, ihracata sağlanan mali teşvikler ve ihracatçılar, ithalatçılar ve ithal ikamecilerin karşılaştıkları çeşitli bürokratik güçlükler ya da kolaylıklardır. Bu araçların çeşitli biçimlerde kombinasyonu üretimi iç ya da dış pazarlara doğru yönlendirir. Diğer bir deyişle, iç ve dış pazarlar arasındaki tercihi belirler. Hangi araçların hangi ölçüde kullanılacağı ise mevcut mali kaynaklara, bu araçların diğer iktisadi değişkenler üzerindeki etkilerine, muhtemel dış tepkilere ve kamu oyunun benimsemesine bağlıdır.

Türkiye'de 1980'lere kadar kapalı bir ekonomi içinde ithal ikamesi stratejisi uygulanmıştır. 1970'lere kadar sanayinin gösterdiği yüksek büyüme ithal ikamesi sayesinde olmuştur. İthal ikamesi stratejisi yüksek gümrük duvarları, kotalar ve Türk Lirasının aşırı değerlendirilmesi ile sanayiye korumuş ve büyümesini sağlamıştır. Ancak bu strateji uygulanırken belirli bir dönem sonra ekonominin tedricen dışa açılması gerekir. Aksi takdirde 1970'ler Türkiye'sinde olduğu gibi artan üretimle birlikte ithalat da artar ve döviz darboğazına girilir. Eğer 1970'li yıllarda bir ihracat atılımı yapılabilseydi ödemeler dengesindeki kriz bir ölçüde atlatılabilirdi.

Diğer taraftan yurt içinde üretilen malların dış rekabete karşı korunması ekonomide nisbi mal ve faktör fiyatlarının çarpıtılmasına yol açabilir. Bu durumda ekonomide etkilenen tercihler,

- (i) çeşitli yurt içi üretim dalları arasında,
- (ii) yurt içinde ve yurt dışında üretilen mallar arasında ve
- (iii) aynı malın yurt içinde satılması ile yurt dışında satılması arasındaki tercihler olarak üç grupta toplanabilir.

1980'lere kadar uygulanan koruma politikası dış pazarlara karşı iç pazarları desteklemiştir. Örneğin 1979 yılında ithalat için nominal kur $\$ 1 = 31.08$ TL'dir. Fakat gümrük vergileri vb. ödemeler bu miktara eklendiğinde $\$ 1 = 44.0$ TL olmuştur. Yani ithalatçı için efektif kur $\$ 1 = 44.01$ TL'sidir. Aynı biçimde ihracatçı için nominal kur $\$ 1 = 31.08$ TL'sidir. Buna vergi iadesini ekleyince efektif kur $\$ 1 = 32.53$ TL olmuştur. Böylece ihracat iki tip engelleme ile karşı karşıya kalmıştır. Birincisi Türk Lirasının aşırı değerlendirilmesinden ortaya çıkan engelleme, ikincisi ise efektif kurun ithalata göre daha düşük olmasıdır. İhracatın bu biçimde engellenmesi sektörler için farklılıklar göstermiştir.

Türkiye'de ithalat ve ihracat efektif kurları arasındaki farkı kapatmak ve ihracatı teşvik etmek için çeşitli teşvik tedbirleri uygulanagelmıştır. Ancak 1980'lere kadar büyük devalüasyonlar hariç ithalat kurları her zaman ihracat kurlarından yüksek olmuştur.

Teşvik tedbirleri içinde en önemlileri vergi ve kredi teşvikleridir. Vergi teşvikleri, ihraç edilen bir malın üretilmesi sırasında alınması gerekli dolaylı ya da dolaysız vergilerden ihracatçının muaf olması, eğer vergi ödeniyse onun iadesi biçimindedir. Vergi iadesi oranları ihraç edilen malların maliyeti içinde dolaylı ve dolaysız vergilerine, oranına ve katma değere bağlı olarak sektörler arası farklılık göstermektedir.

1980'lerde en önemli teşvik aracı ihracat kredileri olmuştur. Daha sonra en önemli teşvik 1981 yılında uygulanmaya başlanan kurumlar vergisi indirimleridir (ihracat gelirinin toplam vergi matrahından çeşitli oranlarda düşülmesi şeklinde). Gümrük muafiyeti, döviz tutma yetkisi ve öncelikli döviz tahsisleri diğer ihracatı teşvik tedbirlerini oluşturmaktadır.

1980'lerde başlatılan ihracat atılımı ile teşvik tedbirleri daha yoğun olarak uygulanmaya başlamış ve bürokratik engeller bir ölçüde azaltılmıştır. 1983'e doğru ihracat efektif kuru ithalat efektif kurundan daha yüksek bir düzeye gelmiştir. Piyasa ihracat teşviklerine karşı önemli ölçüde duyarlılık göstermiştir. Diğer taraftan uluslararası kuruluşların ihracat subvansiyonlarına karşı aldıkları olumsuz tavır küçümsememelidir. Türkiye halen GATT ile subvansiyon kodu anlaşmasını imzalamış bulunmaktadır. Bu çerçevede vergi iadelerinin giderek azalması ve kaldırılmasını olağan karşılamak gerekir.

Ülkemizin, dışa açılma sürecinde özellikle ihracat sektöründe haklı ya da haksız pekçok engelle karşılaşacağına kesin gözüyle bakılmalıdır. Bu durum genel bir olgudur ve başarı ona rağmen kazanılmak durumundadır. Bir örnek olarak Güney Kore'nin karşılaştığı bir dizi engel aşağıda özetlenmiştir.

GÜNEY KORE İHRACATININ KARŞILAŞTIĞI ENGELLER

<u>Ülke</u>	<u>Engellemeye Tabi Olan Mal</u>	<u>Engelleme Çeşidi</u>	<u>Uygulamanın Başladığı Yıl</u>
Avustralya	Tekstil	Tarifeli Kota	1974-77
	Ayakkabı	Global Kota	1975
	Demir,çelik mamulleri, plaka,şit	Global Kota	1975
	Elektrikli buzdolabı	Global Kota	1975
	Motorlu Taşıma Vasıtaları	Global Kota	-
	Tıraş Bıçağı ve benzeri Ürünler	Tarifeli Kota ve Global Kota	-
	Deri Eşya	Tarifeli Kota	-
	Kontrplak	Tarifeli Kota	1976
	Uyku Tulumu	Tarifeli Kota	-
	Lastik İp	Tarifeli Kota	-
Avusturya	Tekstil	Çift Taraflı Kota	1974-76
Benelüks Ülkeleri	Çatal Bıçak Takımı	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1978
Kanada	Tekstil	Çift Taraflı Kota	1974
	Deri Çeket	Çift Taraflı Kota	1977
	Kauçuk Harici Ayakkabı	Global Kota	1977
Danimarka	Çatal Bıçak Takımı	Çift Taraflı Kota	1974
Avrupa Topluluğu	Tekstil	Çift Taraflı Kota	1978
	Çelik	Gönüllü İhracat Kısıtlaması ve Minimum Fiyatlandırma	1978
	Konserve Mantar	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1978
Finlandiya	Bazı Tekstil Ürünleri	Çift taraflı Kota	1980
	Kauçuk Ayakkabı	İthalat Depositosu	1977
Fransa	Radio, Ses Kayıt Cihazları	Tek Yanlı Kota	1971
	Şemsiyeler ve Güneşlikler	Tek Yanlı Kota	1971
	Çeşitli İmalat(Oyuncak, halı Kimyevi Ürünler, Yat)	Tek Yanlı Kota	1974
	İpek Mamülleri	Tek Yanlı Kota	1974
	Kiremit	İdari Rehberlik ve Global Kota	1978
	Yarı İletkenler	İdari Rehberlik ve Global Kota	1978
	Basılı Yayın ve Kağıt	Global Kota	1978

<u>Ülke</u>	<u>Engellemeye Tabi Olan Mal</u>	<u>Engelleme Çeşidi</u>	<u>Uygulamamın Başladığı Yıl</u>
Fransa	Hassas Ölçü Aletleri	Global Kota	1978
	Kol Saatleri	İdari Rehberlik	1978
F. Almanya	Çatal Bıçak Takımı	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1978
İrlanda	Ayakkabı	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1979
Japonya	Balık, Kurutulmuş Balık ve Kurutulmuş Deniz Yosunu	İthalat Lisansı ve Kota	1960
	Tuna	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1975
	İşlenmiş İpek, İpek İplik, ve İpek Ürünleri	İthalat Kotası ve Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1974-76
	Beyzbol Eldivenleri	İdari Rehberlik	1975
	Ayakkabı	İthalat Kotası	-
	Pamuk İplik	İdari Rehberlik	1976
Yeni Zelanda	Aşağı Yukarı Tüm Mallar	İthalat Lisansı	1975
Norveç	Tekstil	Çift Taraflı Kota	1974
	Çatal Bıçak Takımı	Çift Taraflı Kota	1974
	Dış ve İç Lastik	Çift Taraflı Kota	1974
	Porselen Masa Eşyası ve Benzeri Mallar	Çift Taraflı Kota	1975
	Deri Giyecek Eşyası	Çift Taraflı Kota	1978
	Kar Ayakkabıları	Çift Taraflı Kota	1978
İsveç	Ayakkabı	Global Kota	1979
	Tekstil	Çift Taraflı Kota	1976
	Deri Giyecek	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1977
İngiltere	Siyah-beyaz TV Cihazı	Çift Taraflı Kota	1977
	Ayakkabı	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1979
	Çatal-bıçak Takımı	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1979
ABD	Tekstil	Çift taraflı Kota	1971
	Konserve Mantar	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1971
	Kavuçuk Dışı Ayakkabı	Çift Taraflı Kota	1977
	Ginseng Ürünleri	İthalat Yasağı	1977
	Çelik Mamülleri	Trigger Fiyat Sistemi	1977

<u>Ülke</u>	<u>Engellemeye Tabi Olan Mal</u>	<u>Engelleme Çeşidi</u>	<u>Uygulamanın Başladığı Yıl</u>
ABD	Telsiz Cihazları	Gümrük Vergisi Artışı	1978
	Renkli Televizyon	Gönüllü İhracat Kısıtlaması	1979
	Endüstriyel Bağlar	Gümrük Vergisi Artışı	1979
	Çelik Tencere Üstü Porselen	Özel Vergi	1980
	Bazı Özel Çelik Mamüller	İdari Takip	1981

BÖLÜM IV

İHRACATA İLİŞKİN SORUNLAR

1980 yılında başlatılan ihracat atılımıyla ihracatın düzeyi ve bileşimi olumlu yönde değişmiştir. Gündemdeki en önemli sorun ihracattaki bu performansın sürekliliğinin sağlanmasıdır. İhracat sorunları arz ve taleple ilgili olarak iki grupta incelenebilir. Ayrıca bu sorunları konjonktürel ve uzun dönemli olarak da ele almak mümkündür.

1. Üretim Sorunu

İhracatta arz süreci birbirini tamamlayan iki aşamadan oluşur. Birincisi, dış pazarlarda fiyat ve kalite açısından rekabet edebilecek malların ihracatta artış eğilimini sürdürebilecek miktarda üretimidir. İkincisi ise, ticaret ve pazarlama aşamasıdır. İhracat mallarının dış pazarlarda tanıtılması, pazarların büyütülmesi ve yeni pazarların oluşturulması üretim aşamasını tamamlamaktadır. Bu nedenle, ihracatı teşvik politikalarının amacı hem belirli sektörlerde üretimi arttırmak, hem de ihracat edilebilir üretim düzeyini yükseltmektir.

Ekonomik açıdan önemli bir tercih hangi malların ihracatının yapılacağıdır. Bu tercihi yaparken hangi malların ihracatının mümkün ve hangi malların ihracatının yurtiçi kaynak maliyeti ve net döviz kazancı bakımından etkin olduğu arasında ayırım belirgin olmalıdır. Türkiye'de uygulana gelen teşvik politikalarında bu ayırımı yeterince önem verilmemiştir.

Ekonomik etkinliği sağlamak için öncelikle mevcut ve potansiyel karşılaştırmalı üstünlük gösteren üretim sektörleri teşvik edilmelidir. Türkiye'de hangi sektörlerin dinamik karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu inceleyen çalışmalar kısıtlıdır ve bu çalışmalar 1973 girdi-çıktı tablosunu veri olarak almaktadır. Bu çalışmaların bulgularına göre tarım, gıda, tekstil ve makine sektörleri karşılaştırmalı üstünlüklere sahiptir ve dış pazarlarda rekabet gücü yüksektir. Çimento ve orman ürünleri sanayiileri ise az bir subvansiyonla kolayca

rekabet gücüne erişebilirler. Bu ürünlerin ihracat performansı bu bulguları bir ölçüde doğrulamaktadır.

2. İç Talep Sorunu

1980 ve özellikle 1981 yıllarındaki yüksek ihracat artışında kapsamı genişletilen teşvik tedbirlerinin yanında talep daralmasıyla elde biriken stokların da etkisi büyük olmuştur.

1980 yılında başlayan istikrar programı ile iç talep önemli ölçüde daraltılmıştır. İçinde bulunduğumuz dönemde iç talepte nisbi bir genişleme görülmektedir. Bu genişlemenin süreceği beklenmelidir. İSO anketlerine göre 1982-1985 yıllarında imalat sanayiinde ortalama kapasite kullanımı yüzde 70 civarındadır (Tablo 16). Tam kapasite kullanmama nedenleri olarak ankete cevap verenlerin ortalama yüzde 34'ü iç talep eksikliğini, yüzde 14'ü dış talep eksikliğini göstermektedir. Diğer taraftan fiziki kapasite ile ekonomik kapasite arasında bir ayırım yapmak gerekir. Yüzde 80'ne yakın bir kullanım ekonomik bakımdan tam kapasite olarak kabul edilebilir. Mevcut atıl kapasite artan talebi bir ölçüde karşılayabilir. Öte yandan kalitede imalat sanayii yatırımları sürekli geliştirileme eğilimindedir. Bu durum önümüzdeki dönemde ihracatı olumsuz yönde etkileyebilir (Tablo 17, 18, 19).

TABLO 16

İMALAT SANAYİİNDE KAPASİTE KULLANIM ORANLARI VE EKSİK KAPASİTE KULLANMA NEDENLERİ (Yüzde)

	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>
Kapasite Kullanım Oranı	66,8	69,6	72,0	72,7
- Talep Yetersizliği	49,3	45,4	49,4	53,3
a- İç Talep	35,8	31,7	34,7	36,6
b- Dış Talep	13,5	13,6	14,7	16,7
- Mali Sorunlar	25,8	25,1	25,9	25,1
- Diğer	24,9	29,5	24,7	21,6

TABLO 17
İMALAT SANAYİİ SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(1983 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>
Özel	239,1	234,3	235,6	237,9	248,7	235,6
Kamu	343,3	314,1	264,1	255,4	243,2	209,3
Toplam	582,4	548,4	499,7	493,3	491,9	444,9

TABLO 18
İMALAT SANAYİİ SABİT SERMAYE YATIRIMLARI YILLIK ARTIŞ(%)
(1983 Fiyatlarıyla)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>
Özel	-14,06	-2,00	0,57	0,98	4,54	-5,27
Kamu	9,74	-8,50	-15,91	-3,30	-4,78	-13,94
Toplam	-1,46	-5,83	-8,87	-1,29	-0,28	-9,55

TABLO 19
İMALAT SANAYİİ SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ TOPLAM YATIRIMLAR İÇİNDE PAYI
(Cari Fiyatlarla, %)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>
Özel	25,68	29,12	28,55	27,50	27,65	24,94
Kamu	28,81	24,15	20,42	19,43	18,70	15,35
Toplam	27,43	26,05	23,58	22,64	22,28	19,19

3. Sektörel Sorunlar

Tarım ürünleri arasında son beş yılda arpa, patates ve incir dışında önemli artışlar gerçekleşmemiştir. Ayrıca hava koşullarına ve destekleme fiyatlarına bağlı olarak dalgalanmalar göstermiştir.

Genelde bitkisel ürünlerin ihracatının artış göstermesinde üretim düşüklüğünün etkisi olduğu kadar bu ürünlerin tarıma dayalı sanayilere girdi olmasının da payı vardır. 1985 yılı hariç tarıma dayalı sanayilerin ihracatı artış göstermiştir.

Tütün ihracatı 1970'lerden beri azalmaktadır. Bunun nedenleri Türk tipi tütüne olan talebin büyüme hızının düşük olması, komşu ülkelerde aynı tip tütünün yetiştirilmesiyle pazar payının azalması ve özellikle gelişmiş ülkelerde genelde tütün talebinin düşmesi olarak sayılabilir. Tütün için gelişmekte olan ülke pazarlarına girmek gereklidir.

Fındık, kuru üzüm, incir, fıstık gibi ürünlerde Türkiye pazarın büyük kısmını elinde tutmaktadır. İhracatın artışı bir ölçüde dünya talebinin artışıyla sınırlıdır.

Taze meyve ve sebze son yıllarda ihracatı artan ürünlerdir. Gerek AET, gerekse Orta-Doğu ülkelerine yapılan gıda ihracatının içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu pazarlarda en önemli rakipler ABD, Hollanda ve Akdeniz ülkeleridir. Özellikle İspanya ve Portekiz'in de Ortak Pazar'a üye olmasıyla, AET'ye yaş sebze ve meyve ihracatı güçleşecektir. Türkiye'nin OECD ülkeleri içinde Orta-Doğu'ya en yakın ülke konumunda olması, taze meyve ve sebze gibi uzun süre saklanamayan ürünlerin ihracatında büyük bir üstünlük sağlamaktadır. Fakat Orta-Doğu pazarlarının korunup geliştirilebilmesi için ambalaj, kalitede standartlaşma ve soğuk sistemli taşımacılık sorunlarına çözüm getirmelidir. Diğer bir sorun üretimin istikrarsız oluşudur. Bu nedenle ileriye dönük güvenilir ihracat bağlantıları yapmak güç olmaktadır.

Emek bolluğu ve güçlü bir tarım temelinin mevcudiyeti işlenmiş sebze, meyve, et ve balık ihracatında büyük bir potansiyel yaratmaktadır. Fakat bu sektörün sorunları tarımsal üretim sorunlarıyla aynıdır.

Türkiye'de yüksek miktarlarda pişirme, soğutma ve ambalaj yapacak teknoloji kullanan firma sayısı kısıtlıdır. Ayrıca gıda sanayii emek yoğun bir sanayi olmasına rağmen yüksek ve düzenli bir standart tutturmak için kullanılan teknoloji vasıflı işgücü gerektirmektedir.

Gıda-içki sanayii çok dikkatle hazırlanmış bir örgütlenme gerektirir. Bu işletmeler mevsimsel dalgalanmaların etkisini azaltmak için çoklu ürün üreten işletmeler olmalıdır. Gıda üretiminde pazara yerleşme çok zaman alır. Bunu çabuklaştırmak için yabancı firmalarla işbirliğine gidilebilir. Halen Orta-Doğu işlenmiş tarım ürünleri ihracatı için en büyük pazarı oluşturmaktadır. ABD, Avustralya, Yeni Zelanda ve hemen hemen tüm AET ülkeleri bu pazarda rekabet içindedir. Bu ülkelerle kalite ve özellikle fiyat açısından rekabet etmek çok güçtür. Türkiye'de gıda sanayiinin temel hammaddesini oluşturan tarım ürünlerinin fiyat artış hızı OECD ülkelerinden daha yüksektir. Bu fiyat artışında aracılardan rolü büyüktür. Tarım ürünleri, özellikle taze meyve ve sebze ile gıda ve içki sanayii ürünleri özel bir örgütlenme ve pazarlama gerektirmektedir.

Dokuma ve giyim eşyası, ihracatında bazı arz sorunları vardır, ama esas sorun dış pazarlarda karşılaşılan koruma önlemleridir. AET ve diğer ülkelerce konulan kotaların aşılması bir bakıma -eğer çözümlenirse- politik olarak çözümlenecek gibi görünmektedir. Burada dış ticaret diplomasisi önem kazanmaktadır. Tekstil ihracatına sınırlama getiren ülkelere Türkiye'nin yaptığı ithalat her zaman ihracattan fazladır. Ayrıca Türkiye bu ülkelere dokuma ve giyim eşyası da ithal etmektedir ki bu ürünler daha yüksek katma değer içermektedir. Gelişmiş ülkelerde tekstil sanayii çok yeni teknolojilerle daha değişik ürünlere doğru yönelmektedir. Eğer Türkiye bu yolu izlemezse, dokuma ve giyim sanayiinin emek yoğunluğundan kaynaklanan karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybedecektir. Şu anda en önemli sorun yeni pazarlar bulmak ve kısıtlamaya en az tabi ürünleri üretmektir. Ayrıca ürünler mamul haline getirilmeden önce tekstil kısıtlamasına tabi olmayan bir ülkeye ve oradan da gelişmiş ülkelere ihraç edilebilir.

Deri ve kösele ürünlerine karşı dış pazarlarda koruma önlemleri fazla değildir. Gerekli hammadde arzı mevcuttur. Bu sektör yeterli mali teşviklerle başarılı performansını sürdürebilir.

Ara malı üreten sanayiler ürünleri için -demir çelik dışında- önemli bir ticaret engeli mevcut değildir. Boya, tutkal, emülsiyon maddeleri gibi kimyasal maddeler, cam ve cam yünü, çimento, seramik, lastik, bazı orman sanayii ürünleri, demir dışı metaller ve petrol ürünleri gibi ürünlerin pazar potansiyeli geniştir. İhracat atımlarını dokuma ve giyim eşyası ve tarıma dayalı sanayi ürünleriyle başlatan yeni sanayileşmiş ülkeler daha sonra bu tip ara malların ihracatına ağırlık vermişler ve başarılı olmuşlardır: Ancak bu sektörlerde çimento ve bazı orman ürünleri dışında karşılaştırmalı üstünlük düzeyi düşüktür.

Yatırım malı üreten sanayilerin özel bir önemi vardır. Dış ticaret hadlerindeki düşüş, Türkiye'nin reel gelir kayıplarının büyük olduğunu göstermektedir. Bu gelir kaybının ithalatın yapısından kaynaklandığı, yatırım malları ithalatının toplam ithalat içinde önemli bir paya sahip olduğu ve genellikle yatırım mallarındaki fiyat artışlarının diğer mallara göre daha yüksek olduğu gözönüne alınırsa, Türkiye'nin yatırım malları sektörüne özel bir öncelik vermesi gereği ortaya çıkar. Yatırım mallarının diğer bir özelliği pazar engellerinin hemen hemen yok denecek kadar az olmasıdır: Türkiye, yedek parçalar ve diğer metal eşya, bazı tarım, marangozluk ve inşaat makine ve

aletleri ile bazı dayanıklı tüketim malları gibi nisbi olarak emek yoğun malların üretiminde belirli bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Ayrıca Orta-Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin ithalatında elektrikli güç makineleri, inşaat ve maden makineleri, pompa ve santrifüjler, elektrik devresi açıp kapayan ve koruyan aletler ve içten yanmalı motorlar önemli bir paya sahiptir. Bu mallar Türkiye açısından yüksek pazar potansiyeline sahiptir. Fakat bu alan Türkiye için oldukça yenidir. Uzmanlaşmak ve deneyim kazanmak gerekirken ve bu da zaman almaktadır. Diğer taraftan bu alanda yabancı firmalarla işbirliğine gidilebilir ve özellikle fason işler yapılabilir. Bu sanayi kollarında kapasite kullanımı diğerlerine oranla genellikle düşüktür ve yeni yatırım ihtiyacı daha düşük olacaktır.

4. Pazarlama Sorunları

Üretim ve pazarlama arasındaki koordinasyon eksikliği üretimde ayrı bir düzensizlik etkeni olmaktadır. Ayrıca tarımda üretici ve ihracatçı arasında köprü görevi gören komisyoncuların satış fiyatları üzerinden önemli paylar alması hem üreticiye hem de ihracatçıya zarar vermektedir.

Orta Doğu'da özellikle petrol fiyatlarının düştüğü bu dönemde bu pazarları kaybetmemek için hükümetin modern üretim teşviklerini, daha sıkı kalite kontrolünü ve pazarlama enformasyon örgütlenmelerini geliştirmesi gerekir. Jetro ve Kotra benzeri merkezi bir pazarlama örgütü kurulmalıdır.

BÖLÜM V

İHRACATLA İLGİLİ ÖNERİLER

1. Yatırım ve Üretim Politikaları

İhracat artışının sürekliliği için ön şart ihracata dönük yatırımlar aracılığıyla üretim artışı sağlanmasıdır. Yatırımlar mevcut ve potansiyel rekabet gücüne sahip sektörlerle yönlendirilmelidir. Bir taraftan da ihracat ürünlerinin çeşitliliğini arttıracak politikalar izlenmelidir. Böylece hem korumacı engellerin etkisi azaltılacak, hem de yeni pazar potansiyelleri yaratılacaktır.

Çok ayrıntılı bir düzeyde yapılacak ön çalışmalarla orta ve uzun dönemde potansiyel rekabet gücüne sahip ürünler belirlenmeli ve yatırımlara gereken önem verilmelidir.

Halen dış pazarlarda rekabet gücüne sahip sektörlerde işgücü maliyeti en kritik unsurlardan birisidir. Şu anda işgücünün toplam maliyet içindeki payı yüzde 7 civarındadır. Eğer teknolojik düzeyi yükseltici gerekli yatırımlar gerçekleşmezse uzun dönemde bu ürünlerde karşılaştırmalı üstünlük kaybedilebilir. Çünkü, özellikle gelişmiş ülkelerde çoğu sanayi kolları yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Yeniden yapılanmayı gerektiren nedenler değişik olmakla birlikte öncelikle teknolojik gelişmeler başta gelmektedir. Örneğin spor ayakkabıları üretiminde geliştirilen teknoloji emek yoğunluğundan kaynaklanan karşılaştırmalı üstünlükleri kaldırmaktadır. Uzun dönemde rekabet daha dinamik ve belirsiz olacak gibi görünmektedir. Bu durumda, Türkiye bir taraftan rekabet gücüne sahip sektörleri, bir taraftan da potansiyel rekabet gücüne sahip sektörleri devamlı izleyen yatırım politikaları uygulamalıdır.

Geliştirilecek sektörlerin belirlenmesinde kullanılacak bir kıstas yüksek katma değer olmalıdır. Genellikle yatırım malı üretim bilgi-yoğun sanayi kollarında hem katma değer yüksek olmakta, hem de dış ticaret hadleri bu sektörlerde uzmanlaşma yoluna gitmelidir.

Kısa dönemde gıda ve yatırım malları üreten sanayilerde teknoloji getirecek yabancı firmalarla işbirliğine gidilmelidir.

Yine kısa dönemde ihracata dönük yatırım projeleri için destekler harekete geçirilmelidir. Özellikle finansman alanında destek gereklidir. Dış kredilerin bulunması ve kullanımı ile finansal kiralama (leasing) sistemi hareketlendirilmelidir.

2. Pazarlama Politikası

İçinde bulunduğumuz dönemde dünya ticaretinde genişleme eğilimleri mevcuttur. Fakat Türkiye'nin kısa dönemde önünde iki sorun bulunmaktadır. Birincisi, gelişmiş ülkelerdeki korumacı engellerdir. Gelişmiş ülkelerdeki pazarlara yapılan ihracat daha kalıcı görünmekte, ancak korumacı politikalar da Türkiye'nin ihracatına sınırlamalar getirmektedir. Korumacı engellerin aşılması için çeşitli yöntemler bulunmaktadır.

(i) AET ile yapılan tekstil anlaşmasında olduğu gibi politik ve ekonomik ilişkilere dayanarak ikili anlaşmalara gitmek. Burada ticaret diplomasisi ve "counter-trade" önem kazanmaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye'den mal alınamayan ülkelere Türkiye pazarını kesinlikle açmamak gerekir.

(ii) İhracatı bir üçüncü ülke kanalıyla yapmak. Uluslararası mal piyasalarını yakından izleyerek çeşitli merkezlerde bulundurulacak depolar aracılığıyla ihracat imkanları yaratmak ve bu sayede miktar sınırlamalarını aşmak.

(iii) Yurtiçi üretimi koruması az ürünlere ve çeşitlere yöneltmek. Bu çözüm mümkündür. Uluslararası Genelleştirilmiş referanslar sistemini yakından izlemekle gerçekleştirilebilir.

İkinci sorun, son yıllarda ihracatın önemli ölçüde arttığı Orta-Doğu ülkelerinin petrol fiyatlarındaki gerilemeden etkilenme düzeyidir. Petrol fiyatlarının varil başına 20 dolar civarında kalmasının bu ülkelerin yıllık ithalatında 28 milyar dolarlık bir azalmaya yol açacağı tahmin edilmektedir. Eğer fiyat 15 dolara inerse bu düşüş 50 milyar dolar olacaktır. Bu ülkelere yapılan ihracat bu nedenlerle kalıcı olarak görünmemektedir. Bu durumda ihracatta bazı gerilemeler kaçınılmaz olacaktır. Türk ihracatçıları bu pazarlarda çok uluslu şirketlerle rekabet halindedir. Bu şirketlerin mali güçleri yüksek olduğu için

hükümetleri kanalıyla uzun dönemli krediler verebilmekte ve damping yapabilmektedirler. Türkiye'nin bu pazarlarda tutunabilmesi için ek teşvikler gereklidir. Aksi takdirde canlı hayvan, yaş sebze ve meyve dışındaki ürünlerde rekabeti sürdürmek güçtür. Bu durumdan en az kayıpla ancak İran ve Irak'la olduğu gibi ikili anlaşmalar yoluyla çıkılabilir. İkili anlaşmaların dezavantajları olmakla birlikte kısa dönemde yeni pazarlar bulunmadıkça en iyi çözümdür.

Türkiye'nin acilen yeni pazarlara ihtiyacı vardır. ABD, Japonya, Güney Amerika, Asya ve Afrika ülkeleri gibi pazarlar büyük pazarlardır. Bu pazarlara girmek için fedakarlıktan kaçınılmamalıdır. Ayrıca Türkiye'nin diğer gelişmekte olan ülkelerle ticareti çok azdır. Bu ülkeler bazı yatırım mallarımız için iyi bir pazar oluşturabilir. Bu pazarlara girilmesinde sıcak politik ilişkilerin, karşılıklı ticaret misyonlarının ve teknik yardımların büyük rolü olacaktır. Bu konu uzun vadeli bir dış ticaret planlamasını gerektirir.

3. Kur Politikası

1980 yılında başlatılan ihracat atılımının başarısında uygulanan kur politikasının ve teşvik tedbirlerinin payı yüksek olmuştur. Mevcut verilerle yapılan çalışmalar ihracatın kur değişmelerine duyarlı olduğunu göstermektedir. Fakat bu yüksek bir duyarlılık değildir. Ortalama olarak, 1980-1985 döneminde TL.sının değerinde yüzde 1'lik bir düşüş, ihracatta yüzde 0.54'lük bir artış sağlamıştır. Kuşkusuz bu durum sektörler arası farklılık göstermektedir. Yine yapılan hesaplamalara göre tarım ürünlerinin hem arz, hem de talep esnekliği yüksek değildir. Diğer taraftan tekstil, demir-çelik ve makine gibi sektörlerin esnekliği oldukça yüksektir.

GATT'la subvansiyon anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte ihracat subvansiyonlarında bir azalma olağan karşılanmalıdır. Bu durumda ihracatı teşvikte gerçekçi bir kur politikası daha da önem kazanmaktadır. Kur politikasından beklenen yerli üreticinin dış ve iç pazarlardaki kâr farklılığının olmaması ya da ihracatçı lehine olmasıdır. Yurt içindeki enflasyon ve ihracatçı teşvik subvansiyonları gözönüne alınarak hesaplanan efektif kurların ihracatçı lehine olmasını beklemek gerekir.

Ancak, yüksek enflasyon ortamında sürekli devalüasyon bir ölçüde enflasyona katkıda bulunmakta ve kısır döngü yaratmakta ve devalüasyonun olumlu etkileri kısa sürede kaybolmaktadır. Özellikle arz ve talep esnekliği düşük olan

ürünlerde olumlu etkiler yok denemek kadar az olmaktadır. Esas sorun enflasyonun süratle düşürülmesidir. Enflasyon belirli bir düzeye inmedikçe birçok malın dış pazarlarda rekabet gücünü sürdürebilmesi için daha yüksek mali destek ve kur ayarlamaları gerekecektir. Kısa dönemde enflasyonun yüzde onların altına çekilmesi, orta dönemde ise AET ülkelerinin ortalama enflasyon düzeyine indirilmesi ihracat politikası açısından hayati önem arz etmektedir.

Uygulanmakta olan kur politikasının bir sonucu da dış ticaret hadlerinin Türkiye aleyhine gelişmesidir. Bu durum ihraç mallarını nisbi olarak ucuzlatmakta, fakat aynı düzeyde ithalat için daha fazla ihracat gerekli olmaktadır. Gerçi son yılda bu durumda bazı olumlu değişiklikler eğilimi gözlenmektedir.

4. İhracatı Teşvik Politikası

İhracat artışında teşvik tedbirleri etkili olmuştur. İmalat sanayiinde 1983 yılı ihracatı gerileme gösteren sektörlerin ihracaatları ile o sektörlere ödenen vergi iadesi ve kullandıkları kredi arasında yüksek bir bağlantı mevcuttur. İhracatın özellikle vergi iadesine karşı esnekliği oldukça yüksektir. GATT'la subvansiyon anlaşmasının imzalanmasından sonra vergi iadesi gibi dolaysız mali teşviklerin tedricen azalması beklenmelidir. Diğer taraftan uluslararası korumacı ve rekabetçi ortam teşvik sisteminde yeni düzenlemeler gerektirmektedir. Teşvik tedbirleri diğer birçok ülkede olduğu gibi genellikle girdilerde indirimlere, pazarlama ve araştırma faaliyetlerine yönelik dolaylı teşvikler biçiminde yeniden düzenlenmektedir. Diğer ülkelerdeki teşvik türlerinden bazı örnekler çalışmanın sonuunda ek olarak verilmiştir.

İhracat teşviklerinin tesbitinde ürün bazında ayrıntılı çalışmalar gereklidir. Hangi ürünlerin ne ölçüde ve ne biçimde desteğe gerek duyduğu incelenmelidir. Fakat kısa dönemde çeşitli kesimlere değişik düzeylerde uygulanacak teşvikler için ayırımı katma değer esasına göre yapmakta yarar vardır. İhracatta katma değer, nihai ürün fiyatı (FOB) ile kullanılan girdilerdeki fiyatlar (CIF) dikkate alınarak hesaplanmalıdır. Böylece korumanın ihracata yapabileceği net olumsuz etkiler de bir ölçüde giderilmiş olacaktır.

Teşvik tedbirlerinin çağdaş hale getirilmesi ve asgari şu konuları kapsamı gereklidir:

(a) Pazar bulma, pazarlama, tanıtma ve araştırma ve geliştirme faaliyetleri

desteklenmelidir. Bu tür dolaylı teşvikler bütün ülkelerde yapıldığından uluslararası engellerle karşılaşmayacaktır. Pazar bulma ve araştırma çalışmaları resmi ya da özel ihracatı teşvik kuruluşlarınca bedelsiz ve/veya düşük bedel karşılığında sağlanan hizmetler haline getirilmelidir. Pazar araştırması için yapılan firma harcamaları, ihracat bölümü kurulması için danışmanlık ücretleri ve ihracat elemanı yetiştirmek için yapılan eğitim giderlerinin bir bölümü parasal yardımlarla karşılanmalıdır.

(b) Yeni pazarlara girebilmek için yurt dışında açılacak büroların kirası, personel ve bunların eğitim harcamaları, seyahat harcamaları, depolama vb. diğer harcamaların belirli bir bölümü karşılanmalıdır.

(c) Türkiye'de uzun süredir hazırlık yapılmasına rağmen ihracat sigortası henüz gerçekleştirilmemiştir. Sigorta ekonomik ve ekonomik olmayan çeşitli riskleri kapsayabilmektedir. Garanti, ihracatçıya ve ihracat kredisi açan özel bankalara verilmektedir. Sigortanın mevcudiyeti ihracatçıya girişimlerinde daha güvenli bir ortam sağlayacağı ve en anlamlı teşvik olacağı için en azından birkaç sektörde ihracat sigortası biran önce oluşturulmalıdır. Bugün bu sistemin uygulanmadığı çok az ülke kalmıştır. Dış alıcının iflası, sipariştan vazgeçmesi ve politik risklerin oluşması gibi durumlarda ihracatçı firmaların yeni pazarlara girme şansları ve istekleri artacaktır.

(d) Orta vadeli ihracat projelerine uluslararası koşullarla (düşük faiz) yatırım kredileri sağlanmalı ve gerekli diğer destekler verilmelidir. Bu projelerin ülke veya mal bazında pazarlık yoluyla ilgili firmalara ihale ile verilmesi mümkündür.

(e) Ülke bazında selektif özellikli subvansiyon getirilebilir. Çeşitli ülkelerle olan dış ticaret dengelerini dikkate alarak uygulanan bir teşvik sisteminin oluşturulması yararlı olacaktır.

(f) Mal bazında selektif subvansiyon uygulanabilir. Özellikle dış ticaret şirketlerinin belirli mallarda ihtisaslaşmasını sağlayıcı ve ihracata konu olan ürünlerin fiyatlarını yükseltici etkisi olabilecek biçimde bir teşvik sistemi gerçekleştirilebilir.

5. Yapısal Düzenlemeler

İhracatta başarının sürdürülmesi için kurumsal düzenlemeler gereklidir. Hızla değişen tüketici zevkleri ve teknolojik gelişmenin sonucu olarak ürün dizaynı, pazarlama ve dağıtım üretimden daha fazla önem kazanmaktadır. Bu değişimlere ayak uydurabilmek için dünya piyasalarındaki gelişmeleri anında ülkeye aktaran bir iletişim sisteminin kurulması, dış ticaret işlemlerinin süratle ve etkin bir biçimde yürütülmesi ve dolayısıyla modern bir bankacılık ve taşımacılık sisteminin kurulması, dış piyasalarda etkin bir pazarlama ağının oluşturulması, kalite kontrolü, ambalaj ve standartlaşma sorunlarının kısa zamanda çözülmesi gereklidir.

Türkiye gibi ihracat atılımında bulunan ülkeler için ihracat özel bir örgütlenme gerektirir. Bugün Türkiye'de ihracatı teşvik eden resmi ve özel kuruluşlar mevcuttur. Fakat ihracatçıların yaklaşık yüzde 50'si pazarı kendi araştırma ve çabalarıyla bulmaktadır. Bu kaynak israfı demektir. İhracatçıları arasında gereksiz rekabet olmakta ve ihraç fiyatı gereksiz yere düşmektedir. Bu gibi durumların doğmasını önlemek için kamu ve özel kuruluş temsilcilerinden oluşan, geniş yetkilere sahip merkezi bir örgütlenmeye gidilmelidir. Bu kuruluşun dış temsilcilikleri tüm ihracatçıların temsilcisi olarak faaliyet göstermelidir. Japonya ve Güney Kore'de ihracat örgütlenmeleri bu yöndedir. Önceki paragraflarda sözü edilen tüm pazar desteklerini bu kuruluş üstlenebilir. Ayrıca ihracatçı için gerekli bilgi ve istatistiksel verilerin temini, ayrıntılı pazar araştırmaları, uluslararası fuarlara, sergi ve seminerlere katılma ile tanıtım ve reklam faaliyetleriyle giderlerinin bir bölümü bu kuruluş tarafından karşılanabilir.

Türkiye'nin dışa açılmasıyla birlikte kalifiye yönetici elemanlara, özellikle ihracatta yönetim, finans ve pazarlama elemanlarına ihtiyaç artmıştır. Bu elemanlar için özel eğitim gerekmektedir. Devlet, eğitim, ar-ge, finansman, sanayi ve ihracat kurumlarının koordinasyonu gereklidir. Japonya'da MITİ, Almanya'da ise BMFT'nin üstlendiği bu işlevler kurulacak Dış Ticaret Örgütü tarafından yürütülebilir.

Orta öğretim kuruluşları ile üniversitelerde uygulanan eğitim ve öğretim programları dışa açılmanın gerektirdiği bölüm ve dersleri de içerecek şekilde yeniden düzenlenmeli ve ülkede öğretimi sağlayacak kadro gerekirse yabancılarla desteklenmelidir.

EK : .1

İTHALAT REJİMLERİ
VE
İTHALAT İLE İLGİLİ KARARLAR

BÖLÜM I

1980 - 1983 Döneminde İthalat Rejimi ile İlgili
Alınan Önemli Kararlar

1980 Yılı

1) Nakdi teminat oranları düşürülmüş, dökme demir, demir ve çelikler ithalatına yüzde 10 teminat oranı getirilmiştir. Savunma ve emniyet ihtiyaçları hariç kamu sektörü ithalatı yüzde 10 oranında nakdi teminata tabi tutulmuştur.

2) Ham petrol, fuel-oil, LPG, benzin, gazyağı, motorin, gübre hammaddeleri, traktör, CDK parçaları yüzde 1 teminata tabi tutulmuştur.

3) Piyasada mal darlığını yaratan tekelleşmeyi önlemek için piyasada bulunmayan malların ithaline imkan tanınmış, sanayicinin hammadde ithaline kolaylık sağlanmıştır.

4) İthal müsaadelerinin uzatılması ile ithalat transferlerinde çeşitli kolaylıklar getirilmiştir.

1981 Yılı

1) Formaliteleri ortadan kaldırmak ve spekülatif piyasa hareketlerine mani olmak amacıyla TİM (Tahsisli Mallar Listesi) uygulamasına son verilmiştir.

2) İthalatta alınan teminat oranları düşürülmüş, teminatın tahsilinde kolaylıklar sağlanmıştır.

3) Fiyat istikrarın sağlanması maksadıyla, yüzde 1 nakdi teminata tabi mallara şeker, bitkisel yağlar, yağlı tohumlar, mamul yağlar, kamyon, treyler çekici, ilaç ve ilaç hammaddeleri ilave edilmiştir.

4) Gemiler hariç, kullanılmış mal ithalatı DPT'nin izniyle serbest bırakılmıştır.

5) En az 10 birimlik filolar halinde en az 50 ton yük taşıyabilen TIR alımları teşvik edilmiştir.

1982 Yılı

1) İç piyasanın düzenlenmesi ve fiyat istikrarının sağlanması maksadıyla "Fon Ödemek Suretiyle İthal Edilecek Maddeler" listesi ihdas edilmiştir.

2) İthalattan yüzde 2 oranında fon alınmasına başlanmıştır.

3) Kur farklarının taksitlerle ödenmesi imkanı getirilmiştir.

4) Sanayici ve imalatçılar II. sayılı liberasyon listede "Acil ve Zaruri İhtiyaçlar İçin" kaleminden yapılacak ithalatın limiti 3 bin dolardan 5 bin dolara yükseltilmiştir.

5) 4 Nisan 1982-21 Ağustos 1982 tarihleri arasında AET'den yapılacak ithalatta yüzde 15 oranında fon alınmıştır.

1983 Yılı

1) 1983 yılı başından itibaren, tüm ithal işlemlerinin serbest döviz esasına göre yürütülmesi esası getirilmiştir.

2) İthalattan alınan teminat oranları indirilmiş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden yapılacak ithalatta yüzde 1 oranında teminat alınmaya başlanmıştır.

3) 100 Milyon doların altında kalan ithal bedellerin bankalarca transfer zorunluluğu getirilmiştir.

4) Döviz tevdiat hesaplarından, kendi ihtiyaçları için döviz kazandırıcı hizmetleri yapanlar, hiçbir merciiden izin almaksızın ithalat yapabilme imkanı sağlanmıştır (II sayılı liberasyon listeden yapılacak ithalat hesap girişlerinin yüzde 20 si ile sınırlıdır).

5) Kur farkları ile yüzde 2 fondan muaf tutulacak ithalat belirlenmiştir.

BÖLÜM II

1984 - 1986 Döneminde İthalat Rejimi ile İlgili Alınan Önemli Kararlar

1984 Yılı

1) İthalı yasak maddeler ve fon ödenmek suretiyle ithal edilecek maddeler listesi ihdas edilmiştir. Buna göre;

- a) İthalı yasak mallar,
- b) Müsaadeye tâbi mallar,
- c) Libere mallar,
- d) Fona tâbi mallar.

olmak üzere ithal mallar 4'e ayrılmıştır..

Yeni uygulama ile libere mallar ilân edilmemekte, yasak ve müsaadeye tâbi mallar listesinde yer almayan mallar libere kabul edilmektedir.

2) Dış ticareti devletleştirmiş ülkelerden yapılacak ithalat, kendi ihtiyaçları için kamu kuruluşlar ile son 12 ayda 50 milyon dolardan fazla ihracat yapmış bulunan ihracatçı sermaye şirketlerine tanınmıştır.

3) Döviz tevdiat hesaplarından mal ithal etme sınırı yüzde 20'den yüzde 25'e çıkarılmıştır.

1985 Yılı

1) 1984'de olduğu gibi müsaade edilmeyen ve müsaadeye tâbi mallar listesi Resmi Gazete'de yayımlanmakta, listelerde yer almayan maddelerin ithali serbest bırakılmakta, ancak gümrük vergisine ek olarak fon kesintisi uygulanan maddeler Fon listesinde ayrı bir liste halinde verilmektedir. Fon tutarları fiili ithal tarihinde bankalarca tahsil edilerek Toplu Konut Fonu'na zamanında intikali için müeyyide getirilmiştir.

2) Yatırım teşvik belgesi bulunan firmalara dış ticareti devlet-leştirmiş ülkelerden doğrudan ithalat yapabilme imkânı verilmiştir.

3) Sanayici Kamu Sektörü ayırımı yapılmaksızın % 7.5 teminat uygulanmaya başlanmıştır.

1986 Yılı

1) 1986 Yılı İthalat Rejimi'nin 15 inci maddesine şu paragraf eklenmiştir;

"Madde politikasının takibi, iç piyasanın düzenlenmesi ve fiyat istikrarının sağlanması amacıyla; Fon Ödemek Suretiyle İthal Edilecek Maddeler Listesine, birim esasına 500 \$'a ve CIF bedelinin % 50'sine veya gümrük vergi, resim ve harçları toplamına kadar fon tesbiti suretiyle yeni bir madde ilave edilmesi; sözü edilen listede yer alan fon tutarlarının indirilmesi veya % 50 nisbetine kadar artırılması veya bu listede mevcut bir maddenin çıkarılması Başbakanlık Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı'nca yapılır."

2) Sanayici ve ihracatçılar kendi üretim ve ihracat faaliyetlerinde kullanmak üzere 10 bin dolarlık limit dahilinde ithal taleplerini bağlı bulundukları odalara veya ihracatçı birliklerine müracaatla ithalat yapabilecekler. Ayrıca küçük sanayici, imalatçı, uluslararası nakliye firmaları, turizm belgeli işletmeler de 5 bin dolarlık taleplerini kullanabileceklerdir.

3) Liberasyona tâbi mallar listesi genişletilerek müsaadeye tâbi mallar listesi 625 kalem maldan 245 kaleme düşürülmüş, fon listesi de artırılmıştır.

4) Gümrük vergi oranları ile fon kesintileri yeniden belirlenmiştir. Fon listesi 250'den 379'a yükseltilmiş, 367 adet malda da gümrük vergisi azaltılmıştır.

5) Fon kesintilerin bankalar yanında PTT'ye de yatırılabilme imkânı tanınmıştır.

6) Yasak mallar listesi kaldırılmış, bu mallar müsaadeye tâbi mallar listesine alınmıştır.

EK : 2

DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNDE CARİ KORUMA ORANLARI VE ÖNERİLER

Türk demir-çelik sanayiinin sorunları içinde efektif koruma oranları ve demir-çelik ithalat politikamızın yarattığı sorunlar önemli bir yer tutmaktadır.

Demir-çelik ithalatı çerçevesinde şekillendirmeye çalışacağımız Türk demir-çelik sanayiinin sorunlarını irdelemeye geçmeden önce sözkonusu sorunların Dünya demir-çelik sanayiinin son yıllardaki gelişmesinden doğrudan etkilenmesini de dikkate alarak bu sanayi dalındaki gelişmeleri özetlemek istiyoruz..

1. Dünya Ekonomisinde Demir-Çelik Sanayii

Uzun süre ekonomik kalkınma literatüründe demir-çelik endüstrisindeki büyüklükler gelişmişliğin bir nevi kriteri olarak ele alınmıştır.

Birçok sektöre girdi olarak verdiği kilit ürünler ile her ülkenin ekonomisinde çok önemli bir yere sahip olan bu sanayii, 1970'li yıllarda petrol şoku ile şekillenen dünya bunalımından en çok etkilenen sektörlerden biri olmuştur.

Petrol krizi dolayısıyla, otomotiv sanayiinde daha küçük oto imalatına yönelinmesi, gemi inşa sanayiinin duraklaması, yatırımların azalması ve benzeri nedenlere ilaveten, birçok alanda demir-çelik yerine plastik, alüminyum gibi diğer ikame maddelerinin kullanılmaya başlanması, bu ana sanayi dalını müteakip yıllarda büyük sıkıntılara sokmuş ve bu durum bugüne kadar devam edegelmiştir. Diğer taraftan ülkelerin ekonomilerinde ağırlıklı olan ve dışa bağımlılığı azaltan demir-çelik sanayiinin önemini gözönünde tutan gelişmekte olan ülkeler, kendi sanayilerini kurmaya, kurulmuşlara yenilerini ilave etmeye yönelmişlerdir. Bütün bunların sonucu olarak, gelişmiş Batı Dünyası Ülkelerinde Demir-çelik Sanayii, süratle kendini yeni duruma adapte edip, üretimlerini ayarlayamamış ve

özellikle 1979 yılından itibaren krizin ağırlaşması, rekabetin artması dolayısıyla bütün ülkeler kendi sanayi dallarını korumak ve dış pazarlarda rekabet güçlerini arttırmak, mevcut pazarlarını kaybetmemek amacıyla, ithalatlarında miktar tahditlerine, gümrük resimlerini yükseltmeye ve/veya ek gümrük vergileri tatbikine, ihracatlarında ağırlıklı sübvansiyonlar vermeye, sanayilerini ya-
şatmak için dolaylı-dolaysız yardımlar yapmaya, üretimlerini kısıtlamaya yönelmişlerdir. ABD'de, antidamping kanununa dayanarak, büyük üreticiler ithalatın kısıtlanması için hükümet nezdinde olduğu gibi doğrudan yargı makamlarına başvurmaya girişmişlerdir.

Bu devrede hemen hemen tüm Batı Ülkeleri Demir-çelik fabrikaları yapılan yardımlara, verilen sübvansiyonlara rağmen, büyük zararlarla karşılaşmışlardır.

İlişikte örneği sunulan 1975 ila 1985 yıllarında ülkeler itibariyle sıvı çelik üretimini gösteren tablodan bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim, 1975 yılında toplam Dünya Sıvı Çelik Üretimi 643.426.000 ton iken, müteakip yıllarda artarak 1979'da 746.460.000 tona yükselmiş, 1980'de 716.204.000 ton, 1981'de 707.579.000 ton, 1982'de 645.168.000 ton'a kadar düşmüş, 1983 yılında 663.881.000 ton, 1984'de 710.071.000 ton, 1985'de ise 717.407.000 ton'a çıkmışsa da, hala daha 1979 yılı üretim seviyesine ulaşamamıştır.

Genelde durum bu olmakla beraber, Doğu Bloku ve yukarıda da değinildiği üzere, gelişmekte olan ülkelerde devamlı bir artış müşahade edilmektedir.

2. Türk Demir-Çelik Sanayii ile İlgili Genel Bilgiler

Aşağıda verilen tabloda açıkça görüldüğü gibi demir-çelik sanayi tek başına ülkemiz ekonomisinde önemli bir paya sahiptir. Yaklaşık %5'lik bu pay toplam sanayi sektörü içinde %16,2'ye yükselmekte, imalat sanayiinde ise %21'i bulmaktadır.

SIVI ÇELİK ÜRETİMİ

(000 Ton)

Ölkeler	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Belçika	11,69	12,233	11,346	12,692	13,535	12,422	12,377	9,992	10,154	11,300	10,683
Danimarka	557	722	686	863	804	734	612	560	493	548	528
Fransa	21,531	23,227	22,094	22,841	23,360	23,176	21,258	18,402	17,582	19,000	18,815
F.Almanya	40,412	42,413	38,984	41,253	46,040	43,838	41,610	35,880	35,729	39,389	40,497
Yunanistan	721	614	573	670	813	870	909	933	868	698	985
İrlanda	81	58	47	69	72	2	32	61	141	166	203
İtalya	21,865	23,455	23,335	24,283	24,250	26,501	24,777	24,009	21,811	24,062	23,872
Lüksemburg	4,624	4,565	4,329	4,790	4,949	4,618	3,790	3,510	3,294	3,987	3,945
Hollanda	4,817	5,178	4,923	5,590	5,805	5,272	5,472	4,354	4,477	5,739	5,517
İngiltere	20,098	22,274	20,411	20,311	21,464	11,277	15,573	13,704	14,986	15,121	15,722
AET Toplamı	126,375	134,739	126,728	133,362	141,092	128,710	126,410	111,405	109,535	120,210	120,767
Toplam Batı Avrupa	155,122	163,600	155,129	163,511	173,812	161,341	158,914	144,290	143,940	157,118	159,004
Kanada	13,025	13,290	13,631	14,899	16,054	15,901	14,811	11,871	12,832	14,699	14,652
Amerika	105,816	116,120	113,700	124,313	123,688	101,456	109,614	67,656	76,762	83,941	79,240
Japonya	102,313	107,399	102,405	102,105	111,748	111,395	101,676	99,548	97,179	105,586	105,281
Avustralya	7,869	7,794	7,338	7,596	8,119	7,589	7,635	6,371	5,676	6,302	6,407
Yeni Zelanda	185	222	218	225	229	230	221	252	234	280	227
Güney Afrika	6,831	7,106	7,295	7,902	8,876	9,067	9,005	8,280	7,180	7,732	8,507
Toplam Endüstri- leşmiş Ölkeler	391,161	415,531	339,716	420,551	442,526	406,979	401,876	338,268	343,803	375,658	373,318
Arjantin	2,208	2,410	2,684	2,782	3,199	2,687	2,526	2,913	2,942	2,647	2,940
Brezilya	8,387	9,253	11,253	12,205	13,893	15,309	13,226	12,995	14,671	18,385	20,454
Meksika	5,272	5,298	5,601	6,775	7,117	7,156	7,605	7,056	6,917	7,482	7,261
Venezuela	1,100	937	854	859	1,475	1,975	2,030	2,278	2,320	2,770	3,055
Toplam Latin Amerika	18,324	19,132	21,741	24,072	27,173	28,874	26,994	26,753	28,559	33,145	35,654
Toplam Afrika	1,436	1,847	2,035	2,058	1,968	2,367	2,398	2,330	2,652	2,404	2,899
Toplam Orta Doğu	681	684	1,948	1,576	2,103	1,946	1,963	1,982	2,352	2,812	3,139
Toplam Asya	12,100	15,546	17,868	20,295	23,034	23,655	26,787	29,124	29,816	31,661	33,542
Toplam Gelişmekte Olan Ölkeler	32,541	37,209	43,592	48,001	54,278	56,842	58,142	60,189	63,379	70,022	75,234
Toplam Batı Dünyası	423,702	452,740	443,308	468,552	496,804	463,821	460,018	398,457	407,182	445,680	448,552
Bulgaristan	2,265	2,460	2,589	2,470	2,482	2,567	2,484	2,586	2,586	2,668	2,880
Çekoslovakya	14,324	14,693	15,054	15,294	14,817	14,925	15,270	15,270	14,992	14,831	14,955
Demokratik Almanya	6,480	6,740	6,850	6,976	7,024	7,308	7,467	7,467	7,168	7,573	7,840
Maceristan	3,673	3,652	3,723	3,877	3,907	3,767	3,645	3,645	3,702	3,751	3,620
Polonya	15,007	15,640	17,841	19,251	19,218	19,485	15,719	15,719	14,794	16,533	15,800
Romanya	9,549	10,970	11,457	11,779	12,909	13,175	13,025	13,025	13,055	14,437	13,760
Sovyetler Birliği	141,325	144,805	146,655	151,436	149,087	147,931	148,517	148,517	147,153	154,200	154,500
Toplam Doğu Avrupa	192,623	198,960	204,169	211,083	209,444	209,158	206,127	206,127	203,450	214,193	213,355
Çin	23,903	20,459	23,740	31,780	34,484	37,121	35,604	35,604	37,160	43,360	46,700
Toplam Doğu Bloku	219,724	222,715	232,211	248,267	249,656	252,383	247,561	247,561	246,711	264,391	258,855
Dünya Toplamı	643,426	675,455	675,519	716,819	746,460	716,204	707,579	707,579	645,168	710,071	717,407

Kaynak: IISI (International Iron and Steel Institute) 1986.

(1986 yılı Programındaki Verilere Göre)

	Milyar TL
GSMH	27.344
Demir-Çeliğin Payı	1.312 (% 4,8)
GSMH	27.344
Sanayi Sektörü Payı	8.185 (%29,9)
SANAYİ SEKTÖRÜ	8.185
Demir-Çeliğin Payı	1.312 (%16,2)
İMALAT SANAYİİ	6.246
Demir-Çeliğin Payı	1.312 (%21)

DİE İmalat Sanayii İstatistiklerinde belirtilen rakamlara göre ülkemizde 1983 yılında Demir-Çelik Sektörünün Katma Değeri şöyledir:

DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ
(1983 Yılı Sayımı)

Sektör	(1) Girdi	(2) Çıktı	(3) Katma Değer	3/1
Özel	207.362.918.027	273.000.090.455	65.637.172.428	0.31
Kamu	155.884.186.850	245.311.582.245	89.427.395.395	0.57
TOPLAM	363.247.104.877	518.311.672.700	155.064.567.823	0.42

Aşağıdaki tablolarda ayrıntıları ile verilen demir-çelik sektörü girdi çıktı analizinde göze çarpan önemli bir sonuç kamu ve özel sektör arasındaki üretim etkinliğindeki farktır. Katma değer girdi oranı toplam olarak %42 iken, bu oran özel sektör için %31, kamu sektörü için %57'yi bulmaktadır.

SANAYİ GRUPLARINA GÖRE GİRDİ
(Türkiye)

Sektör	İşveren Sayısı	Girdi	Satın ve Devir Alınan Mallar ve Hizmetler	Satın Alınan Elektrik	Hammadde, yardımcı madde Ambalaj Malzemesi ve Yakıt Stokları	Yılbaşı Stoku	Yılsonu Stoku
Toplam	186	363.247.104.877	363.482.363.044	15.287.597.767	37.102.987.953	52.625.843.887	
Devlet	6	155.884.186.850	157.198.788.333	5.609.298.656	24.692.077.581	31.615.977.720	
Özel	180	207.362.918.027	206.283.574.711	9.678.299.111	12.410.910.372	21.009.866.167	

Elektrik girdisi toplam olarak girdilerin %4,2'sini oluştururken, kamu sektöründe %3,5, özel sektörde %4,6'yı bulmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 3'er aylık dönemler itibariyle demir-çelik sanayiinde çalışanlar ortalamaları verilmiştir. Yıl sonu itibariyle verilen yüzde değişmelerde gözlenebileceği üzere 1981-82 döneminde %6.03'lük azalmaya karşılık, sonraki 1985'e kadarki dönemde toplam %13.22'lik bir artış olmuştur. Bu da toplam 5.179

DEMİR-ÇELİK METAL ANA SANAYİ ÜRETİMİNDE ÇALIŞANLAR ORTALAMASI
(ÜÇER AYLIK DÖNEMLER İTİBARIYLA)

	1981	1982	1983	1984	1985
Devlet	33.412	27.148	29.098	28.429	29.544
Özel	9.451	9.074	11.027	11.619	13.995
Toplam	42.863	36.222	40.125	40.048	43.539
Devlet	33.104	27.310	29.371	29.473	30.117
Özel	9.133	9.676	11.489	12.135	14.846
Toplam	42.237	36.986	40.860	41.608	44.963
Devlet	32.909	27.063	29.427	29.404	30.238
Özel	8.867	9.872	11.981	12.138	15.023
Toplam	41.776	26.935	41.408	41.542	45.261
Devlet	32.119	28.805	28.498	30.331	30.431
Özel	9.554	10.352	11.916	12.948	13.905
Toplam	41.673	39.157	40.414	43.279	44.336

YIL SONU İTİBARIYLA YÜZDE DEĞİŞMELER

	81-82	82-83	83-84	84-85
Devlet	-10.3	-1.06	+6.43	+0.32
Özel	+ 8.3	+15.10	+8.66	+7.39
Toplam	- 6.03	+ 3.2	+7.08	+2.44

YIL SONU İTİBARIYLA KAMU-ÖZEL SEKTÖR PAYLARI VE
BU PAYLARDAKİ YÜZDE DEĞİŞMELER

	1981	% Pay	1982	% Pay	1983	% Pay	1984	% Pay	1985
Devlet	77.08	- 4.5	73.56	- 4.1	70.51	-0.6	70.08	-2.05	68.64
Özel	22.92	+15.3	26.44	+11.5	29.49	+1.4	29.92	+4.8	31.36

Kaynak: DİE İmalat Sanayii, İstihdam, Üretim, Eğilim (Geçici Sonuç

Göze çarpan bir diğer sonuç ta çalışanların sektörel dağılımıdır. Kamu sektörü 1981'de %77.08'lik paya sahipken bu oran 1985'te %68.64'e düşmüştür. Özel sektörün payı ise sürekli artarak %22.92'den %31.36'ya varmıştır.

DEMİR-ÇELİK SANAYİİ ÜRETİMİ

	(000 ton)		
	(1) Ham Demir	(2) Pik	(3) Sıvı Çelik
1978	1702,0	282,0	2450,0
1983	2724,0	331,0	3930,0
1984	3031,0	384,0	4545,0
1989*	5394,0	600,0	7500,0

* Plan hedefi.

YILLIK ÜRETİM ARTIŞI

	(% olarak)		
Yıllar	(1)	(2)	(3)
1978-83	9,8	3,2	9,9
1984-89	9,9	5,4	10,5

Aşağıda verilen tablolarda 1978-83 dönemi pik demir ithalatında oluşan artışlar net bir şekilde görülmektedir. Ancak bu artışlarda 1984-89 dönemi için yıllık %65,5'dan %15,8'e varan bir düşüş öngörülmektedir. Yani, 1984-89 döneminde pik demir ithalatı daha az artacaktır.

DEMİR-ÇELİK SANAYİİ İTHALATI

	(000 Ton)			Yıllık Artış(%)		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
1978	-	5,4	-	1978-83	-	65,5
1983	-	66,9	-	1984-89	-	15,8
1984	-	72,0	-			
1989	-	140,0	-			

Kaynak: DPT

3. Türkiye Demir-Çelik İşletmelerinin Durumu

Aşağıda demir-çelik komitesi raporundan alınmış 1975 sonrası türk ham çelik üretim kapasitesindeki gelişmeler verilmiştir. 1975-85 arasında %716'lık bir artış vardır ve 1988 yılında tahmini olarak bu kapasitede %10'luk bir artış ile 5.400.000 tonluk yıllık kapasiteye ulaşılacağı hesap edilmektedir.

HAM ÇELİK ÜRETİM KAPASİTESİ

(000 Ton)													
1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
600	600	3500	4200	4400	4400	4400	4700	4900	4900	4900	5300	5900	5400

Kaynak: OECD Demir-Çelik Komitesi Raporu, 1986.

ÇELİKTE KAPASİTE KULLANIMI
(%)

1984	1985	1986
65	71	80

Kaynak: OECD Çelik Komitesi
Raporu 1986.

Mevcut kapasitenin kullanımı 1984'de %65 iken 1986'da %80'e ulaşmıştır.

Türkiye demir-çelik işletmeleri gerçek maliyetleri ve fiyat içinde ne kadar temel mal destekleme payı olduğu mevcut verilerin tetkikinden anlaşılamamaktadır. Türkiye demir-çelik işletmelerinin 1986 yılı programına göre 35 milyar TL finansman yükü vardır ve mevcut borçları 139 milyar TL'sına ulaşmaktadır. Dış borç yükü 19 milyar TL olup, KİT'lere 25 milyar TL, ticari bankalara da 90 milyar TL 'sı borç mevcuttur.

1986 yılı Revize Programlarında, Karabük ve İskenderun Fabrikaları için gösterilen Maliyet ve Satış Fiyatları şöyledir:

	Maliyet TL/Ton	Satış Fiyatı TL/Ton	Fark TL/Ton
Karabük	176.178	166.806	9.371
İskenderun	173.208	160.909	12.299

Bu tablodan da görüldüğü üzere satış fiyatları ve maliyetler arasında ton başına ortalama %6,2'lik bir negatif fark mevcuttur.

Beşinci Beş Yıllık Planda toplam demir-çelik mamulleri talebinin plan dönemi sonunda 7.088 bin tona yükselmesi beklenmektedir. Böylece kişi başına demir-çelik mamulleri tüketiminin 1989 yılında 140 kg/kişi'ye yükseltilmesi hedeflenmiştir (1983'de 90 kg/kişi).

Elektrik enerjisi ile çelik üreten ark ocaklı tesislerde ton sıvı çelik başına enerji tüketimini azaltarak verimliliği ve kaliteyi artıran modernizasyon yatırımlarının desteklenmesi öngörülmüş ve özellikle yarı mamul ithalatı artırılarak boş hadde kapasitelerinin değerlendirilmesi hedef alınmıştır.

Ana amaç olarak fiyat, kalite ve miktarda uluslararası standartların tutturulması öngörülmüştür. Buna bağlı olarak hammadde temininin belirtilen amaçlara uygun olarak geliştirilmesi de amaçlanmıştır.

SIVI ÇELİK ÜRETİMİNİN
METODLARA GÖRE DAĞILIMI

	(000 Ton)			
	1984	(%)	1989	(%)
Elektrik Çeliği	1.560	34.3	2.300	30.6
Oksijen Çeliği	2.475	54.4	4.500	60.0
Siemens Martin Çeliği	510	11.3	700	9.4
TOPLAM	4.545	100.0	7.500	100.0

Kaynak: DPT.

Yukardaki tabloda görüldüğü üzere elektrik çeliğinden oksijen çeliğine bir kayış hedeflenmiştir.

Kısaca denilebilir ki, amaç üretim kapasitesinin artırılması kadar üretim biçiminin, dolayısıyla da verimliliğin geliştirilmesi olarak da belirlenmiştir.

4. Demir-Çelik Sanayii ile İlgili Politikalar:

a) Öncelikle göze çarpan ithalattaki yetersiz koruma oranlarıdır. Üç ayrı kaynaktan elde edilen efektif koruma oranlarına göz atıldığında görülen şudur: gerçekte koruma ters yöndedir. Yani gerçekte koruma yoktur. Demir-çelik üreticilerimiz dış rekabetten (dünyada yaygın koruma ve subvansiyonlara rağmen) korunmamaktadır.

% Olarak	Net Koruma Oranı	Efektif Koruma Oranı
Demir-çelik (1973)*	0.3	-13.8
Demir-çelik (1983)**	9	0
Demir-çelik (1984 Ocak öncesi)***	13.1	-20.6
Demir-çelik (1984 Ocak sonrası)***	13.1	-20.0
Demir-çelik (AET için)***	6.6	-24.2

* : Seyidoğlu, Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası.

** : Altıntaş , Türkiye'de Koruma Politikası ve Dışa Açılma.

***: Olgun Togan, Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu.

Demir-çelik sanayi yeni istihdam yaratabilecek önemli bir sanayi koludur. Dış rekabeti sağlayacak düzeyde teşvik edilmesi ekonomiye yeni bir dinamizm kazandırabileceği şüphesizdir.

b) Ayrıca, girdi fiyatlarındaki artışlar incelendiğinde görülmektedir ki, elektrik fiyatlarındaki çok büyük orandaki artışlar Türk demir-çelik sanayiini olumsuz yönde etkilemektedir. Enerji Bakanlığı'ndan sağlanan aşağıdaki istatistiklerde görüldüğü gibi Türkiye Batı ülkelerine göre kendi sanayiine elektriği en pahalı veren ülkeler arasındadır. Devletin mevcut gelir-gider dengesizliğini gidermekte bir araç gibi kullanılan elektrik fiyatı bir nevi gizli vergi işlevi görmektedir.

c) Demir-çelik sektörü önemli oranda mazot kullanmakta ve uluslararası fiyatlar mazot fiyatlarına yansıtılmadığından endüstri rekabetçi bir maliyet yapısına kavuşamamaktadır.

d) Ayrıca, vergi iadesi sistemindeki çarpıklık nedeni ile yerli üreticiler ve ihracatçılar daha ucuz olacağı düşüncesiyle ithal çeliği tercih etmekte ve yerli mamülleri daha ucuz olduğu halde almamaktadırlar. Bu çarpık durum açık bir kaynak israfı niteliğinde olduğundan acilen düzeltilmesi gerekir.

5. Demir-Çelik Sektörü ile ilgili TUSİAD Önerileri:

a) Demir-çelik sektörü diğer sektörlerle olan dolaysız ve dolaylı yakın ilişkisi açısından ihmal edilmemesi gereken bir ana sektördür. Teknolojik gelişmelere ve ölçek ekonomilerine riayet koşulu ile devamlı olarak teşvik ve büyütülmesi gereken bir sanayi dalıdır. Bu açılardan, sanayileşmiş ülkeler mamüllerinin subvansiyonlu fiyatları ile Türkiye'ye yapmakta oldukları ithalata karşı makul ölçülerde korunması lazımdır.

b) Demir-çelik sektörünün girdi fiyatlarını ucuzlatarak (elektrik, mazot, vesaire) bu sektörün süratli gelişmesini sağlayacak yerde uluslararası fiyatlar ve iç maliyetlerin üzerinde saptanan girdi fiyatı ile sanayinin gelişmesini frenlemek ülkenin orta vadede tehlikeli şekilde dışarı bağımlılığı ile sonuçlanabilir. Elektrik ve mazot fiyatları kanalıyla sanayiye ödetilen gereksiz yüklerin süratle kaldırılması uygun olur. AET'ye kesin girişten sonra bu sanayinin kurulmasının daha güç ve çetin sorunlarla karşılaşacağını nazardan uzak tutmamak ve gerekli düzenlemeleri acele yapmak gerekir.

c) Demir-çelik sektörü ile ilgili politikanın yarattığı engeller kaldırıldığı zaman cari kapasiteyi daha yüksek oranda kullanarak maliyetleri düşürebileceği ve yeni ihracat yaratabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

d) Vergi iadesi sistemindeki çarpıklık nedeniyle ihracatçıların ithal çeliği ithal etmeleri olayı süratle tersine çevrilerek gereksiz ithalat önlenmelidir.

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE ARK OCAKLARINDA UYGULANAN
ENERJİ FİYATLARI

ÜLKELER	BİRİM ENERJİ FİYATI	DÖVİZ KURU	TL OLARAK ENERJİ FİYATI
Almanya	0,11 DM/Kwh.	168,15 TL/DM	18,49
Avusturya	0,83 AS/Kwh	23,93 TL/AS	19,86
Belçika	2,218 BFr/Kwh	8,35 TL/BFr	18,52
Fransa	0,255 FFr/Kwh	55,28 TL/FFr	14,10
İngiltere	0,026 Ster/Kwh	647,45 TL/Ster	16,90
İsviçre	0,032 SFr/Kwh	199,66 TL/SFr	6,39
İtalya	69,17 Lt/Kwh	0,264 TL/Liret	18,26
Japonya	14,50 Yen/Kwh	2,082 TL/Yen	30,20
Yeni Zelanda	0,046 YZ\$/Kwh	237,87 TL/YZ\$	10,99
Yunanistan	4,56 DRS/Kwh	3,87 TL/DRS	17,64
Amerika	0,048 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	25,20
Kanada	0,025 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	13,20
İsveç	0,030 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	15,75
Arjantin	0,030 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	15,75
Brezilya	0,020 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	10,50
Meksika	0,025 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	13,12
Venezuela	0,010 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	5,25
Güney Kore	0,065 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	34,13
Taiwan	0,050 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	26,25
Güney Afrika	0,026 US\$/Kwh	525,10 TL/US\$	13,65
İspanya	5,81 Pts/Kwh	3,10 TL/Pts	18,00
21 Yabancı Ülke Ortalaması			17,20
Türkiye			34,64

Not:Hesaplamalarda 11.5.1985'deki Merkez Bankası Döviz kurları esas alınmıştır.

BAZI ÜLKELERDEKİ SANAYİ TÜKETİMİ ELEKTRİK FİYATLARININ
TÜRK LİRASI OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI

Ülkeler	Ocak 1983*	Bu Ülkelerdeki Fiyat			1.5.1985
	İtibariyle	Artış % Oranları			Tarihi
	Ortalama Enerji Bedeli TL/Kwh	1983	1984	(4 ay) 1985	İtibariyle Tahmini Enerji Bedeli TL/Kwh
Almanya	17,52	3,3	2,4	8,0	18,68
Avusturya	14,90	3,3	5,7	1,9	16,58
Belçika	15,51	7,7	6,3	2,1	18,13
Danimarka	11,24	6,9	6,3	2,1	13,04
Fransa	12,11	9,6	6,7	2,2	14,47
İtalya	14,22	12,6	8,8	2,9	16,12
Hollanda	18,86	2,8	3,3	1,1	20,25
İngiltere	15,16	4,6	5,0	1,7	16,93
İsviçre	12,36	3,0	2,9	1,0	13,23
İspanya	10,85	12,2	9,0	3,0	12,33
İrlanda	19,65	10,5	8,6	2,9	22,19
Lüksemburg	15,59	8,7	5,6	1,9	18,24
TÜRKİYE					30,70

Kaynak: TC. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yayını "1985 Enerji Politikaları" Cilt-III, Sayfa 71.

EK : 3

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEKİ İTHALAT SİSTEMLERİNE
İLİŞKİN BİLGİLER

ABD
(1985)

KOTA VE LİSANS

- 1.Bazı durumlarda madde ve ülke bazında lisans zorunluluğu bulunmaktadır.
- 2.Lisansa bağlı maddeler arasında bazı tarımsal ve hayvansal ürünlerle, bazı ilaçlar, petrol ve silahlar vardır.
- 3.Lisansa tabi ülkeler arasında K.Kore,Kamboçya,Vietnam ve Küba vardır.
- 4.Kota uygulamaları özellikle tekstil ve giyim eşyasında bulunmaktadır. Mart 1985 itibariyle ABD 31 ülke ile 32 adet kota anlaşması yapmıştır.

TARİFE SİSTEMİ

- 1.Bütün maddeler gümrük vergisine tabidir (özel olarak muafiyet tanınmamışsa)

TARİFE DIŞI KORUMA

- 1.Anti-damping yasası yürürlüktedir.
- 2.Telafi edici vergi (Countervailing Duty) uygulaması vardır. Bu yasa ABD'ye ithal edilen mallarda menşe ülkesinde sübvansiyon tespiti durumunda telafi edici vergi koymaktadır.
- 3.Bir dizi ülke içi ekonomik yapıyı düzenleyen yasa ve kısıtlamalar da ithal mallara uygulanabilmektedir.

BREZİLYA
(1983)

KOTA VE LİSANS

1.İthalat 3 kategoriye ayrılıyor: a) izne tabi, b) izinsiz,c)Geçici izinli.

2.Firmalara yıllık kota uygulanıyor.

TARİFE SİSTEMİ

1.Hammadde ve işlenmiş mamuller için %0-37 arasında değişen vergi uygulanıyor.

2.Lüks tüketim maddeleri için %64-400 arasında vergi uygulanıyor.

TARİFE DIŞI KORUMA

1.Damping durumunda ithalat vergilerinde %30'a varan artışlar yapılıyor.

2.Kredili ithalat teşvik ediliyor. İthalat 3-8 yıllık kredilerle finanse ediliyor.

GÜNEY KORE
(1985)

KOTA VE LİSANS

1.Tüm ithalat 3 kategori altında izne tabidir. a)Otomatik olarak onaylananlar, b)Sınırlandırılmış olanlar, c)Yasaklanmış olanlar.

2.İthalatta liberasyon planı yürürlükte. Buna göre, 1983'de liberasyon oranı %80, 1986'da %90 olmuş, 1988'de %95, 1990'da da 0 liberasyon hedeflenmektedir.

TARİFE SİSTEMİ

1.Esnek oranlı tarife sistemi uygulanmaktadır. Bu sistemle hükümet ana kanunu değiştirmeksizin bir defa saptadığı tarife oranının %50 kadar alt ve üst sınırına inebilmekte yada çıkabilmektedir.

2.İthalatı Denetim Sistemi vardır. bununla libere edilen ithalatın aşırısı geçici tarifelerle engellenebilmektedir.

TARİFE DIŞI KORUMA

1.Pazarlama ve dağıtım güçlükleri.

2.İthalatta deposit ve döviz tahsisatı yoluyla da sınırlandırma vardır.

HONG KONG
(1983)

KOTA VE LİSANS

TARİFE SİSTEMİ

TARİFE DIŞI KORUMA

1.1980'den itibaren tekstil ithalatında lisans yükümlülüğü bulunmaktadır.

2.Kota uygulaması genelde yoktur. Kota uygulaması olan tek mal pirinçtir.

3.Kamu sağlığına ayrılan mallar ile bazı stratejik malların ithali de izne bağlıdır.

4.Pirinç ve donmuş et ithali kontrol edilmektedir.

1.Alkollü içkiler, tütün, etil ve metil alkol gibi birçok malda gümrük vergisi uygulaması vardır.

2.Diğer mallarda hiç bir tarife yoktur.

1. Yok.

İNGİLTERE
(1983)

KOTA VE LİSANS

TARİFE SİSTEMİ

TARİFE DIŞI KORUMA

1.SSCB ve Doğu Blokundan ithalatta bazı mamul mallara kota uygulanmaktadır.

2.İşçilik maliyetinin düşük olduğu ülkelerde imal edilen bazı tüketim mallarına, örneğin, Çok Elyaflı Anlaşmaya dahil Uzak Doğu tekstil ürünlerine kota konulmaktadır.

1.AET Ortak Gümrük Tarife Sistemi uygulanmaktadır.

1.Anti-damping sistemi vardır.

İTALYA
(1983)

KOTA VE LİSANS

- 1.Japonya ve Doğu Blokundan yapılan ithalat kota tabidir.
- 2.AET'ye giriş öncesi oluşturulan kota sistemi halen yürürlüktedir. İtalya bugün Japon otomobillerine kota uygulayabilen tek Ortak Pazar ülkesi konumundadır.
- 3.İki tür ithalat lisansı uygulanmaktadır.

TARİFE SİSTEMİ

- 1.AET tarife sistemi uygulanmaktadır. İşlenmiş ürünler Katma Değer Vergisine tabidir.

TARİFE DIŞI KORUMA

- 1.AET üyesi diğer ülkeler gibi İtalya'da da sınai ürünler için anti dumping uygulaması yürürlüktedir.

JAPONYA
(1983)

KOTA VE LİSANS

- 1.1.12.1980'den itibaren MITI'ye (Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı) bildirmek kaydıyla her türlü ithalat serbesttir.
- 2.Çoğunluğu tarımsal ve deniz ürünleri olan 20 mal sınıfına kota uygulanmaktadır.

TARİFE SİSTEMİ

- 1.1981'den itibaren tarife indirimleri yapılmaktadır.
- 2.Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere farklı tarife sistemi uygulanmaktadır.

TARİFE DIŞI KORUMA

- 1.İthalat sürecinde sayısız bürokratik engeller vardır.
- 2.1982'de 199 tarife dışı engelden 67'si uygulamadan kaldırılmış veya yumuşatılmıştır.
- 3.Pazarlama ve dağıtım güçlükleri.

SİNGAPUR
(1983)

KOTA VE LİSANS

TARİFE SİSTEMİ

TARİFE DIŞI KORUMA

1.İthalat kotaya tabi değildir.

2.Az sayıda bazı ürünler için (pirinç,şeker,klor) spesifik izin gereklidir.

3.Bazı ülkelerden (Arnavutluk,D.Almanya,Laos,Moğolistan,Vietnam) ithalat izne bağlıdır.

1.Likör,tütün,petrol ürünleri,kumaş ve bazı lüks tüketim maddeleri dışında ithalatta vergi yoktur.

2.Sanayi için gerekli olan girdiler vergiden muaftır. Ancak, muafiyet için hükümete başvurmak gerekiyor.

1.İthalata konu olan mallarda miktar, ülke çıkışı, bileşimi gibi nitelikleri belirten etiket istenmektedir.

EK : 4

ÇAĞDAŞ İHRACAT TEŞVİKLERİ İÇİN

SEKİZ ÜLKEDEN ÖRNEKLER

İhracat Kredileri

- 1) Alıcılarla OECD düzenlemelerine uygun şekilde orta ve uzun vadeli ihracat kredisi temini
- 2) Uzun vadeli ve sabit faizli PEFCO finansmanı
- 3) Tercihli faiz oranları üzerinden orta vadeli finansman
- 4) Konvansiyonel ihracat risklerine karşı FCIA sigortası
- 5) FCIA switch sigorta kuvertörü

Vergi Teşvikleri

- 1) İhracat malları eyalet satış vergisinden muaftır
- 2) Western Hemishpere Trade Corp için vergi indirimleri yapılır
- 3) Domestic International Sales Corp için vergi ertelemeleri yapılır
- 4) Kısmi gümrük vergisi iadesi
- 5) ABD'nin tüm bölgelerinde dış ticaret serbest bölgeleri

Diğer Yardımlar

- 1) Foreign Traders Index'te ABD dışındaki potansiyel müşterilerin listeleri yayınlanır
- 2) Agent/Distributor Service ABD'li ihracatçılarla yabancı alıcıların bir araya gelmelerini sağlar
- 3) World Traders Data Reports dış iş alemi ile ilgili spesifik bilgiler sağlar
- 4) Ticaret Bakanlığı yurtdışına ve yurtdışından ticari misyonları organize eder
- 5) Yurtdışındaki US Trade Centers yoluyla teşhir imkanları sağlanmakta, yurtdışına giden ABD'li işadamlarına ofis imkanları teklif edilir.
- 6) Yeni ihracatçılar Ticaret Bakanlığının Commercial News/USA yayınında reklam/ tanıtma yapılabilirler
- 7) Small Business Administration ve Export-Import Bank'tan küçük firmalara ücretsiz danışmanlık hizmetleri sağlanır
- 8) Ücret karşılığı piyasa araştırmaları yapılır.

FCIA : Foreign Credit Insurance Association
 PEFCO: Private Export Funding Corp.

A L M A N Y A

İhracat Kredileri

- 1)AKA-B fonundan bir ilâ dört yıllık resmi reeskont oranı etrafından 1.5 puan dalgalanabilir veya %6.75 ile sabit faizli kredi sağlanması;
- 2)OECD düzenlemeleri doğrultusunda KfW kredisinin verilmesi
- 3)İhracat riskleri için Hermes sigortası

AKA: Ausfuhr kredit GmbH
(Bankalar Konsorsiyumu)

Vergi Teşvikleri

- 1)İhracatta KDV iadesi
- 2)Gümrük iadesi
- 3)İki tane gümrükten muaf serbest liman
- 4)Ana şirketin yardımlarına uygulanabilen dış şubelerin zararlarının belli bir miktarı için vergiden düşülebilen ihtiyat ayrılması

Diğer Yardımlar

- 1)BFA ticari bilgileri toplar, kaydeder ve dağıtır
- 2)BFA'nın piyasa araştırmaları herhangi bir Alman şirketine parasız sağlar
- 3)Hükümet ticari sergileri ve fuarları destekler.

İhracat Kredileri

- 1)OECD düzenlemeleri doğrultusunda ihracat kredileri
- 2)Karma krediler kolaylığı
- 3)Yüklemeden önce %8-9 oranında finansman sağlanması
- 4)İhracat kapasitesini arttırmak için düşük faizli krediler
- 5)İhracat sigortası
- 6)Malîyet enflasyonuna karşı sigorta kuvertürü
- 7)Kambiyo kuru dalgalanmalarına karşı kuvertür

Vergi Teşvikleri

- 1)İhracatta KDV'nin iadesi
- 2)Gümrük iadesi
- 3)Orta ve küçük ölçekli firmaların ihracatlarını arttırmak üzere birleşmeleri halinde vergilerinde indirimler
- 4)Fransız olmayan alıcılara verilen orta vadeli kredilerden doğacak riskleri kapatmak için vergiden düşürülebilir ihtiyat ayrılması
- 5)Yurt dışı satışların, araştırmaların veya enformasyon bürolarının zararlarına karşılık vergiden düşürülebilir ihtiyat ayrılması
- 6)Başka ülkelerde ödenen kurumlar vergisinin mahsubu

Diğer Yardımlar

- 1)CFCE, gelen ve giden ticari misyonları organize eder ve giderlerine katılır
- 2)Yurt dışındaki Fransız ticari sergileri için mali ve diğer yardımlar
- 3)Bir ücret karşılığı CFCE, piyasa araştırması yapar veya bir şirketin dış pazar araştırmalarını düzenler ve destekler
- 4)Başarılı ihracatçılara ödüller verilmesi
- 5)Hükümet Fransız endüstrisinde çalışmak üzere yabancı öğrenci ve personeli davet eder ve giderlerini karşılar

İ N G İ L T E R E

İhracat Kredileri

- 1) OECD'nin ilgili düzenlemelerine uygun şekilde orta ve uzun vadede kredi temini
- 2) ECGD sigorta policesi, düşük faiz oranlı kısa vade kredileri
- 3) Karışık krediler
- 4) Konversiyonel ihracat risklerine karşı ECGD sigortası
- 5) Maliyet enflasyonuna karşı ECGD sigortası
- 6) Sterlin'le yapılmayan mukavelelerde ECGD sigortası

Vergi Tesvikleri

- 1) İhracat mallarında KDV uygulanması yok
- 2) Gümrük vergisi iadesi
- 3) İhracata ilişkin olarak yapılan eğlence masraflarının vergiden düşülebilmesi

Diğer Yardımlar

- 1) Dünyanın her tarafından İngiliz ticari (resmi) görevlileri tarafından ürünler ve ülkeler hakkında istihbarat sağlanması
- 2) BOTB yabancı acentaları ile İngiliz ihracatçıların biraraya gelmelerini temin etmekte
- 3) BOTB küçük ve orta ölçekli firmalarca dış piyasalarda yapılan yeni girişimlerin riskini paylaşmakta
- 4) BOTB piyasa araştırmaları konusunda danışmanlık yapmakta ve bu tip çalışmaları subvansiyeye etmekte
- 5) BOTB ticaret fuarları düzenlemekte, fuarlara katılan yeni teshirci firmalar için fuara katılma ücreti indirime tabi bulunmaktadır
- 6) BOTB yurt dışına giden ticari misyonları subvansiyeye etmekte
- 7) BOTB uluslararası büyük projelerde ihaleye giren firmalara destek sağlamakta
- 8) Ticaret Bakanlığına bağlı bir "Statistic and Market Intelligence Library" bulunmaktadır.

ECGD: Export Credit and Guaranty Dept
BOTB: British Overseas Trade Board

I T A L Y A

İhracat Kredileri ve Sigortası

- 1) OECD anlaşması doğrultusunda orta ve uzun vadeli kredilerde indirilmiş faiz oranları
- 2) Yabancı bankalardan alınacak kredilere uygulanan subvansiyon edilmiş faiz oranları
- 3) Konsorsiyum kuran şirketler için düşük maliyetli finansman imkânları
- 4) Olağan ihracat riskleri için ihracat sigortası

Vergi Teşvikleri

- 1) İhracat KDV'den muaf tutulmuştur.
- 2) İhracatta diğer indirekt vergilerin alınmaması veya iade edilmesi
- 3) Bazı makine ve benzeri malların ihracatında vergi iadesi
- 4) Bir sene içinde ihrac edilecek ithal mallarının vergiden muaf tutulması
- 5) İki adet vergisiz serbest bölge olanakları

Diğer Yardımlar

- 1) ICE firmalarının ticari fuarlara katılma maliyetlerini subvansiyon eder
- 2) ICE mamullerin çok özel bir şekilde teşhir edilmesinin maliyetini subvansiyon eder
- 3) ICE, yurt içinde ve yurt dışında ticari misyonları subvansiyon ve organize eder
- 4) ICE ihracatın gelişmesi veya bir şirketler grubu için piyasa araştırmaları yapar.

İhracat Kredileri ve Sigortası

- 1) Dış alıcılara OECD anlaşması doğrultusunda orta ve uzun vadeli ihracat kredileri
- 2) Düşük oranlı gemi ihraç ve teknik hizmet kredileri
- 3) Diğer hükümetlerce düşük faizli krediler sağlanması
- 4) Resmi reeskont oranlarında veya buna yakın oranda kısa vadeli krediler
- 5) Karma krediler
- 6) Olağan ihracat risklerini içeren sigorta
- 7) Döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı kuvertür

Vergi Teşvikleri

- 1) Denizaşırı piyasaların geliştirilmesi için vergi indirimleri
- 2) Denizaşırı yatırımlarda uğranan kayıplar için vergi indirimleri
- 3) Döviz kuru değişimlerinden doğacak zararlar için vergiden düşülebilen ihtiyat ayırılması
- 4) Vergiden düşülebilen dış eğlenme masrafları
- 5) Teknoloji, patent, danışmanlık ücretleri ihracatında özel vergi indirimleri

Diğer Yardımlar

- 1) Jetro şirketler ve ticaret dernekleri için piyasa araştırmaları yapar
- 2) Jetro şirketlere dünya piyasaları ile ilgili son verileri temin eder
- 3) Jetro yurt dışındaki Japon ticaret fuarlarını organize ve subvansiyon eder ve bunlara katılır
- 4) Jetronun özel ve kamu sektörü personelinin den olan stajı önemli endüstrilere yardım sağlamak için gerekli unsurları belirler.

- 6) Emtia vergisinden muaf olma
- 7) Serbest ticaret bölgeleri
- 8) Gümrük vergilerinin geri alınması

K O R E

İhracat Kredileri ve Sigortası

- 1) %9-9.5'tan kısa vadeli borçlar
- 2) %8-9'dan orta ve uzun vadeli krediler
- 3) Kore ihracat mallarının satın alınması
- 4) İhracat üretimi için gerekli hammadde-lerin satın alınmasında öncelikli "won-dollar" oranından krediler

Vergi Teşvikleri

- 1) FCIL şirketleri işletmenin ilk beş yılında kurulumlar, savunma, emlak ve emlak alımı vergilerinden muaf-tırlar, sonraki üç yılda bu vergi-lerde yüzde 50 indirim uygulanır.
- 2) Ana endüstrilerdeki yatırımlar için vergi indirimleri
- 3) Satışların %50'sini ihrac eden şirketler için hızlandırılmış amortisman
- 4) İhracatı geliştirme masrafları vergiden muaf-tır
- 5) İhracat zararlarını karşılamak için özel ihtiyat ayrılır
- 6) Fabrika ihrac eden şirketler için 5 sene yüzde 50 vergi indiri-mi
- 7) İhracatın KDV'den muaf tutulması
- 8) Yeni Koreli olmayan şirketler vergilerden ve yatırım amacı ile ithal edilen sermaye mallarında KDV'den muaf tutulurlar
- 9) Bir sene için reeksport edilen ithal hammaddelerin gümrükten muaf olması
- 10) İki serbest bölge
- 11) İhracatın savunma ve özel istihsal vergisinden muaf olması

Diğer Yardımlar

- 1) Kore'nin link sistemi ihracatçılara diğer hallerde yasaklanmış olan mal-ları ithal izni sağlar
- 2) Yıllık ihracat hedeflerine ulaşılma-sı halinde ihracatçı olmayanlara verilmeyen bazı ayrıcalıklardan şirket yararlandırılır
- 3) KOTRA yabancı alıcılarla Koreli satıcıları bir araya getirir
- 4) KOTRA uluslararası müzayedelerde şirketlere destek olur
- 5) KOTRA ticari fuarlar düzenler ve buna katılanları destekler
- 6) KOTRA Kore mamullerini dünyaya ta-nıtır
- 7) KOTRA ihracatçılara piyasa ile il-gili bilgiler verir.

T A I W A N

<u>İhracat Kredileri ve Sigortası</u>	<u>Vergi Teşvikleri</u>	<u>Diğer Yardımlar</u>
1)Uzun vadeli krediler(%8.5 faizli) 2)Kısa vadeli krediler(%9 faizli) 3)Uzun vadeli krediler için özel fon (%9.5 faizli)	1)"Business" vergisinden 2)Damga resmi indirimi 3)İki şirket ihracatı arttırma gayesiyle birleştiklerinde gelir vergisi muaflığı veya indirimi 4)Gümrük vergisi iadesi 5)İthalat vergi ödemelerinde erteleme 6)Öncelikli sektörlerde gelir vergisi ertelemeleri veya hızlandırılmış amortisman 7)Öncelikli endüstrilerde faaliyet gösteren firmalara gelir vergi- si oranında indirimler 8)Özel durumlarda yurtdışından ithal edilen makine-teçhizata gümrük muafiyeti 9)Araştırma ve geliştirme'harca- malarının işletme masrafları içinde mütalaa edilmesi 10)Döviz kuru dalgalanmalarından kaynaklanan muhtemel zararlara karşı ayrılan ihtiyatların ver- giden düşülebilmesi 11)İhracata yönelik üretimde gümrük antrepolu fabrikalar 12)Three export processing zones	1)Trade Development Council yurtdışında açılan ticari sergileri finanse eder, katılan Taiwan firmalarına yardımcı olur 2)Council Taiwan'da özel sergiler düzenler ve yabancı müşterileri davet eder 3)Taiwan dışındaki Çinli ve Çinli olmayan- lara Taiwan'da üretim üniteleri kurma konusunda yardım ve destek sağlar 4)Taiwan ürünlerinin ihracatı için heryıl belli bazı dış pazarlar seçilmekte ve ürünlerin bu pazarlarda tutunması için çalışılır.

Birbirdirek ısıık Sokak No:18 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 5265460